بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: اقتصادی سنجشونه

څانګه: بانکداري، د تجارت اقتصاد او محاسبه

مولف: محبوبه مموزی

ژباړن: خادم احمد حقیقی

د څار کمېټه:

- محمد آصف ننګ د تخنیکي او مسلکي زده کړو معین
- دیپلوم انجنیر عبدالله کوزاني د تعلیمي نصاب رییس
- محمد اشرف وحدت په تعلیمي نصاب کې د معینیت د مقام سلاکار

د تصحیح کمېټه:

- محمد احسان احسان
- قاری محمد حلیم
- احمد فهیم سپین غر

د ګرافیک او ډیزاین څانګې مسئول : محمد جان علیرضایي

ګرافیک او ډیزاین: محمد سلیم خان

چاپ کال: ۱۳۹۲ لمریز کال

تیراژ: ۳۰۰۰

چاپ ځل: لومړی

وېب پاڼه: www.dmtvet.gov.af

برېښنالیک: info@dmtvet.gov.af

کډ ISBN: ۹۷۸۹۹۳۶۳۰۰۶۲۰

Ketabton.com

د چاپ حق د تخنیکي او مسلکي زده کړو له معینیت سره خوندي دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو
ور سره عرب، ګوجر دي   پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي   لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به   لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزیر پیغام

ګرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د همغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلې دي. همدا بشري قوه او کاري متې دي چې د هیواد انکشافي اهدافو ته د رسیدو لارې چارې طی کوي او د یوه نیکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي.

انسان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انساني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه سوکاله ژوند د اسبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغیزمن نقش، همدارنګه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

له همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انسان نقش، د خپل ژوند د چاپیریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هیڅ حالت کې نه نفی کیږي او نه هم منقطع کیږي.

په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اسلامي ارزښتونو، احکامو او همداراز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانستان په انکشاف کې فعاله، چابکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ستر او سپیڅلي هدف ته د رسیدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنکي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي.

جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپیڅلو احکامو څخه الهام اخیستی، نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داسې اساس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نسل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحیې د هغوی پالنه نه یوازې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ ګران زده کوونکي، محصلان، درانه استادان او مربیون باید په بشپړه توګه پوه شي، چې د ودان او نیکمرغه افغانستان ارمان، یوازې او یوازې د دوی په پیاوړو متو، ویښ احساس او نه ستړي کیدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له امله کیدای شي په ډیرو برخو کې د افغانستان انکشافي اهداف تر لاسه شي.

د دې نصاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، سموونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیر کې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثرې ونډې او مرستو څخه د زړه له کومي مننه کوم. له درنو او پیاوړو استادانو څخه رجامندانه هیله کوم چې د دې نصاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د نیکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

فاروق وردګ
د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

څپرکي	سرليکونه	پاڼې
لومړی	مقیاسونه	۱-۱۰
دویم	عددونه	۱۱-۳۰
دریم	کسري عددونه	۳۱-٦٤
څلورم	نسبت او تناسب	٦٥-۹۸
پنځم	په اقتصادي محاسبو کې د فیصد کارونه	۹۹-۱۱۸
شپږم	د مخلوط، اوسط او تناسب محاسبه	۱۱۹-۱٤۰
اووم	ربح	۱٤۱-۱٦۸
	سرچینې او اخیستنې	۱٦۹
	د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام	۱۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه

د هغه ذات په نامه چې انسان یې خلق؛ علم او پوهه یې ورپه برخه کړه. د هغه ذات ستاینه کوم، چې ما ته یې، د دې واک او توان راکړ، له دې سره سره، چې د کتاب د تالیف لازم علمیت نه لرم، خو پر دې وتوانېدم، چې دغه کتاب تالیف او په دې برخه کې خورا زیات علمي توکي راټول کړم. په داسې حال کې، چې زه هیله لرم، یاد کتاب به له چاپي او محاسبوي تېروتنو او غلطیو څخه خالي وي، خو لکه څرنګه، چې انسان په خپله له تېروتنو څخه خالي نه دی، نو له مسلکي کارپوهانو څخه هیله لرم، چې د دغه کتاب د لوستلو او مطالعې پر مهال، له تېروتنو او غلطیو سره د مخامخېدو په صورت کې، زموږ عذر ومني او د شونتیا په صورت کې په سمونه او اصلاح کې یې له موږ سره بشپړه مرسته او همکاري وکړي.

د مقیاسونو، عددونو او کسرونو احصاییوي برخې د دغه مضمون بنسټونه جوړوي او عام موضوعات یې عبارت دي له: نسبت او تناسب، په ساده او مرکبه توګه د احدیت ځانګه، د وروستنۍ پانګې لومړنۍ برخه او د ربحې مقدار او د قسط السنین محاسبه، چې له قسط السنین څخه موخه هماغه اقتصادي خېړنې دي، چې په دې برخه کې کارونه لري. لکه څرنګه چې د ادارې او حسابدارۍ اوسني زده کوونکي، د هېواد د اقتصادي موسسو راتلونکي اداري متصدیان دي او دوی به د اقتصادي ځانګو له زده کړې پرته له سترو ستونزو او ننګونو سره مخ شي، پر دې بنسټ، یاد مضمون د دغه انستیتوت په درسي پروګرام کې داخل کړای شو.

نننۍ پرمختګونه او اقتصادي ژوند د دې غوښتونکی شو ترڅو په اقتصادي برخو کې باید ځانګړې قواعد او فورمولونه موجود وي. باید ووایو، یوازې عمومي ریاضي نه شي کولی، د زرګونو سوداګریزو معاملو او د اقتصاد علم د مهمو موضوعاتو د ببړني حل لپاره کافي وي، پر دې بنسټ، د اقتصادي محاسبې زده کړه د هر هغه محصل لپاره اړین ګڼل کېږي، چې د محاسبې د سوداګرۍ او بانکدارۍ په ځانګو کې زده کړه کوي. دغه کتاب، د محاسبوي مضامینو لکه: بانکي محاسبه، سوداګریزې محاسبې او د محاسبې د بنسټونو لپاره تر ټولو ښه او مناسب بنسټ او مبنا جوړوي، چې ژوره مطالعه او هر اړخیزه زده کړه یې د محاسبوي مضامینو د زده کړې چارې نور ې هم اسانوي.

د دغه کتاب څلور لومړني څپرکي په متوسطه دوره کې د ریاضیاتو له مفرداتو سره نژدې تړاو لري او درې وروستني څپرکي یې له دې سره سره، چې د ابتدایي ریاضیاتو پر بنسټ او اصولو پیلېږي، خو داسې مطالب او موضوعات په بر کې لري، چې کولی شي، په شخصي او دولتي بانکونو، تصدیو او شرکتونو کې د بېلانس جوړونې او اقتصادي محاسبې په برخو کې د هېواد له محاسبینو سره لازمې مرستې وکړي.

دا یو مسلم حقیقت دی، چې اوسمهال د هغو فورمولونو او قواعدو سربېره، چې په دغه کتاب کې پرې بحث شوی، په لسګونو او سلګونو نورې لارې چارې هم شته، چې د اقتصادي مسلو د محاسبې په موخه ترې کار اخیستل کېږي، خو له درنو استادانو او ښوونکو څخه زموږ هیله دا ده، چې د دغه کتاب له مطالبو او محتویاتو څخه په ګټه اخیستنې سره وکولی شي، زده کوونکو ته په زړه پورې موضوعات او مطالب وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ټولیزه موخه:

په اقتصادي محاسبو کې د مقیاسونو، عددونو، نسبت ، تناسب او فیصد د کارونې په اړه د معلوماتو ترلاسه کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

مقیاسونه

ټولیزه موخه:
د مقیاسونو، بېلابېلو کمیاتو، د واحدونو د اندازې کولود سیستمونو توضیح او تشریح او د کارونې ځرنګوالی.

د زده کړې موخې: د دغه څپرکي په پای کې له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې:
- په متریک سیستم کې د طول واحد تشریح کړي.
- د کتلې، سطح، زمان او د حجم له واحد سره اشنا شي.
- د مایعاتو د اندازه کولو واحد وپېژني.
- د واټن (طول) بهرني مقیاسونه وپېژني.

د اندازه کولو واحدونه: د واټن واحد (طول): - په متریک سیستم کې د طول واحد څه شی دی؟
په ډېرو هېوادونو کې د واحدونو داندازې کولو په برخه کې، له متریک سیستم څخه کار اخیستل کېږي.
په متریک سیستم کې د واټن (طول) د اندازه کولو واحد متر دی، چې د ځمکې د کرې د نصف النهار $\frac{1}{40000000}$ برخه ده. متر په خپل وار اجزاء او اضعاف لري.

د متر اجزاء:

1m=10 dcm
1m=100cm
1m=1000mm
1dcm=10cm
1cm=10mm

باید یادونه وکړو، چې د متر اجزاء او اضعاف 10-10 ترقي او تنزیل لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متر اضعاف: د متر هغه واحدونه، چې د متر په پرتله لوی دي، د متر د اضعافو په نامه یادېږي، **لکه:**

کیلومتر(km)

هکتامتر(Hm)

دیکامتر(Dm)

1km = 1000m

1Hm = 100m

1Dm = 10m

۲- د کتلې واحد: تر دې وړاندې، چې د کتلې په اړه معلومات وړاندې کړو، اړینه ده، چې په خپله کتله وپېژنو: هغه ټولې ذرې، چې د یوه شي جسم جوړوي، د همغه شي د کتلې په نامه یادېږي.

په متریک سیستم کې د کتلې واحد کیلوګرام او ګرام دی؛ په معمول ډول د شیانو کتله پر همدغو دوو واحدونو اندازه کېږي.

د ممیزو او انګورو د یوې دانې کتله، نژدې یو ګرام ده.

د ګرام اجزاء:

دیسي ګرام: 10 دیسي ګرام = 1 ګرام

سانتي ګرام: 100 سانتي ګرام = 1 ګرام

ملي ګرام: 1000 ملي ګرام = 1 ګرام

د کتلې د واحد اجزاء او اضعاف 10 - 10 ترقي او تنزیل لري.

د ګرام اضعاف:

دیکاګرام

هکتاګرام

کیلوګرام

ګرام 1000=1 کیلوګرام

ګرام 100 = 1 هکتاګرام

ګرام 10= 1 دیکاګرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - **د وخت واحد:** په ټوله نړۍ کې د وخت د معلومولو او اندازه کولو لپاره له ساعت او ثانیې څخه کار اخیستل کېږي؛ لکه:

60 دقیقې= 1 ساعت ←
60ثانیې=1 دقیقه ←
3600ثانیې=1 ساعت ←

تر ساعت لوی واحدونه (د وخت اضعاف) شپه او ورځ، اونۍ، کال او پېړۍ ده.

24ساعته = یوه شپه او ورځ
7 شپې او ورځې = یوه اونۍ
30شپې او ورځې یوه میاشت
52 اونۍ = یو کال
365 ورځې = یو عادي کال
366 ورځې = یو کبیسه کال
100کاله = یوه پېړۍ

یادونه: د وخت پر کوچنیو واحدونو د لویو واحدونو د تبدیلولو لپاره د ضرب له عملیې څخه کار اخیستل کېږي، خو د دې پرخلاف، پر لویو واحدونو د کوچنیو واحدونو د تبدیلولو چارې د تقسیم د عملیې په وسیله ترسره کېږي. د واټن، وزن (کتلې) او وخت واحدونه په متریک سیستم کې له بنسټیزو واحدونو څخه ګڼل کېږي.

۴- **د سطحې واحد:** په متریک سیستم کې د سطحې د اندازې کولو واحد متر مربع دی، چې د هرې ضلعې واټن (طول) یې یو متر وي، د مساحت د اندازه کولو نور لوی واحدونه په لاندې توګه دي:

دیکامتر مربع (Dm^2) هکتامتر مربع (Hm^2) او کیلومتر مربع (Km^2) دی چې سل چنده ترقی او تنزیل لري؛ لکه:

100 هکتامتر مربع = 1 کیلومترمربع
100 دیکامتر مربع = 1 هکتا متر مربع
100 مترمربع = 1 دیکا متر مربع
100 هیکتومتر مربع = 1 کیلومترمربع

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سطحې د اندازه کولو نور کوچني واحدونه:

دیسي متر مربع   دیسي مترمربع 100 = 1 مترمربع

سانتي متر مربع   سانتي مترمربع 100 = 1 دیسي متر مربع

ملي متر مربع دی ملي متر مربع 100 = 1 سانتي مترمربع

لکه:

باید یادونه وکړو، چې د واټن (طول) او کتلې د اندازه کولو په واحدونو کې، پر کوچنیو واحدونو د لویو واحدونو د بدلولو په موخه، لوی واحد له ۱۰ سره ضربوو، خو د سطحې په واحدونو کې، پر یوې کوچنۍ درجې د لویو واحدونو د اړولو په موخه، لوی واحد له ۱۰۰ سره ضربوو.

۵- د حجم واحد: په متریک سیستم کې د شیانو د حجم د اندازه کولو لپاره، مکعب ټاکل شوی او دا هغه مکعب دی، چې اوږدوالی، عرض او لوړوالی (ارتفاع) یې یو متر وي.

د حجم د اندازه کولو لوی واحدونه عبارت دي له:

دیکامتر مکعب

هکتامترمکعب

کیلومتر مکعب

د حجم د اندازه کولو کوچني واحدونه عبارت دي له:

دیسي متر مکعب (Dm^3)

سانتي مترمکعب (Hm^3)

ملي مترمکعب (Km^3)

دغه واحدونه 1000-1000 ترقی او تنزیل کوي.

هکتامترمکعب 1000 = 1 کیلومتر مکعب

دیکا مترمکعب 1000 = 1 هکتا مترمکعب

مترمکعب   1000 = 1 دیکا مترمکعب

دیسي مترمکعب1000 =1 متر مکعب

سانتي مترمکعب1000=1دیسي مترمکعب

ملي مترمکعب1000 = 1 سانتي مترمکعب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حجم کې پر یوې کوچنۍ درجې د لوی واحد د بدلولو لپاره، لوی واحد له 1000 سره ضربوو او د واحد پر یوې لویې درجې باندې د یوه کوچني واحد د بدلولو په موخه، ورکړ شوې شمېره (عدد) له 1000 سره ضربوو.

۶- **د مایعاتو د اندازه کولو واحد (ظرفیت):** په متریک سیستم کې د مایعاتو د اندازه کولو لپاره لیتر او ملي لیتر ټاکل شوی دی، په دې توګه چې:

دا ټکل له مخې، یو ملي لیتر د سترګو د څڅک له یوه څاڅکي سره برابر دی.
پر لیتر د ملي لیتر د بدلولو لپاره، ورکړ شوې شمېره (عدد) پر 1000 باندې وېشو (تقسیموو) او پر ملي لیتر باندې د لیتر د بدلولو په موخه، ورکړ شوې شمېره له 1000 سره ضربوو.
باید یادونه وکړو، یو شمېر نور غیرسیستمي واحدونه هم شته، چې په ځینو مواردو کې ترې کار اخیستل کېږي؛ لکه:
Inch , foot , yard , milr او داسې نور.
که څه هم هغه مقیاسونه، چې د متریک سیستم پر بنسټ نه وي، له قانوني پلوه غیرمجاز ګڼل کېږي، خو بیاهم د معاملو په عملي ساحو کې ترې کار اخیستل کېږي.

سینتنر (zentner) = 50kg*

Pound (پوند) = 0,454kg*

د انګلیسي او امریکایی وزن د مقیاسونو سیستم:

د واټن (طول) مقیاس:

یو میل = 1760yds = 1609 وي.

یو یارد (yard) = 3foot = 91. 44cm وي.

1foot = 30,48cm

د سطحې مقیاس:

یو یارد مربع = 9 فت مربع = 27 .361 .8 سانتي متر مربع

یو فت مربع =144انچ مربع = 03 .929 سانتي متر مربع

یو انچ مربع = 45 .6 سانتي متر مربع

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکایي وزن مقیاسونه

یو پونډ = 454 .0 کیلوګرام

یو کوارټر= 11. 34kg=25lbs

یو cwt= 4 کوارټر = 359 .45 کیلوګرام

د انګلیسي وزن مقیاسونه:

یو اوسن (oz) = 35 .28 ګرام

یو پونډ = 16 oz اوسن = 454 .0 کیلوګرام

28پوند = 12. 7 kg

1 ټن – c. w. t =20 کیلوګرام 1016

د مایعاتو مقیاسونه:

یو ګېلن اسپریال = 4 کوارټر اسپریال = 545 .4 لیټر

یو ګیلن = 875 .3 لیټر

یو پنټ اسپریال= 568 .0 لیټر

یو پنټ = 473 .0 لیټر

سنټ ویټ c w t s

کواترونه q r s

پونډ lb

د واټن (طول) بهرني مقیاسونه:

1yard = 3feet

1feet = 12 inch

بېلګه:

۱- شریف ۱۳ کلن دی، چې له دې جملې څخه یې ۳ کاله کبیسه ده، نو د شریف عمر په ورځو وسنجوئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

13 - 3 = 10

ورخ3650= 10 .*365 = 10کال = ورخ 365 = 1 عادي کال

ورخ 1098= 366*3=3 کال= ورخ 366= 3 کبیسه کال

ورخ 4748= 3650+1098 = د شریف عمر

ورخ 4748= د شریف عمر

بېلګه:

۲- پلار د خپل زوی له فراغتي جشن څخه د عکس اخیستلو لپاره دوې جوړې بېټرۍ واخیستلې، چې 7200 ثانیې یې دوام وکړ،نو اوس دا معلومه کړئ، چې د بېټرۍ دوام څو ساعته په بر کې نیولی دی.

ثانیې 3600 =1 ساعت

ساعت 2= $\frac{7200}{3600}$

پر کوچني واحد د لوی واحد بدلول:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱-

$3m = cm\ ?$

حل:

$1m = 100cm$

$3m = 100.\ 3 = 300$

$3m = 300cm$

۲- پر لوی واحد د کوچني واحد بدلول

50 ملي متر، له څو سانتي متر سره برابر دی؟

حل:

$1cm = 10\ mm$

$$\frac{50mm}{10mm} = 5 = 50mm = 5cm$$

پر لوی واحد د کوچني واحد بدلول:

۱- 4000 گرامه له څو کیلوگرامو سره برابر دی:

حل:

$$\frac{4000}{1000} = 4 = 4000gr = 4kg$$

۲- پر کوچني واحد د لوی واحد بدلول:

6 دیکا گرامه له څو گرامو سره برابر دی؟

حل:

دیکاگرام 1=10 گرام

6×10=60

6 دیکاگرام =60 گرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي ځپرکی دمطالبولنډيز

مقياسونه:

د واټن (طول) واحد: د متريک سيستم له مخې په زياترو هېوادونو کې د طول واحد متر دی.

د متر اجزاء او اضعاف:

د متر اجزاء: ديسي متر،سانتي متر او ملي متر

د متر اضعاف: کيلومتر، هکتامتر، ديکامتر.

د کتلې واحد: په متريک سيستم کې د کتلې واحد کيلوګرام او ګرام دی.

د کتلې اجزاء (ګرام):

ديسي ګرام،سانتي ګرام، ملي ګرام

د ګرامو اضعاف: ديکاګرام، هکتاګرام،کيلو ګرام.

د وخت واحد: د وخت د اندازه کولو واحد، ساعت، دقيقه او ثانيه دي.

د وخت اجزاء:

ساعت، دقيقه، ثانيه.

د وخت اضعاف:

کال، مياشت، پېړۍ او ورځ.

د سطحې واحد: په متريک سيستم کې د سطحې د اندازه کولو واحد متر مربع ده.

د سطحې اجزاء: ديسي متر مربع، سانتي مترمربع، ملي متر مربع.

د سطحې اضعاف: هکتامتر مربع، ديکامتر مربع، مترمربع.

د حجم واحد: په متريک سيستم کې د حجم د اندازه کولو واحد، متر مکعب دی.

د حجم اجزاء: ديسي متر مکعب، سانتي مترمکعب، ملي مترمکعب.

د حجم اضعاف: ديکامتر مکعب، هکتامتر مکعب، کيلو متر مکعب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي څپرکي پوښتنې:

۱- متر ته یې تبدیل کړئ:

الف: 150 سانتي متر   ب: 425 دیکامتر   ج: 4500 ملي متر

۲- سانتي متر ته یې تبدیل کړئ:

الف: 250 دیسي متره.

ب: 4 هکتا متره.

ج: 7800 کیلومتره.

د: 9000 ملي متره.

۳- اوه ساعته، ثانیو ته واړوئ:

٤- لس ورځې څو ساعته کېږي؟

٥- دیسي متر اوږد دی که سانتي متر؟

٦- په متریک سیستم کې د واټن (طول) واحد څه شی دی؟

۷- 10 متر له څو دیسي مترو سره برابر دی؟

۸- یو هکتامتر څو متره کېږي؟

۹- 1000 دیکامتره څو هکتامتره کېږي؟

۱۰- یو ټن له څو کیلوګرامو سره مساوي دی؟

۱۱- 4000 ګرامه څو کیلوګرامه کېږي؟

۱۲- 2 مترمربع څو دیسي متره مربع کېږي؟

۱۳- 1000 سانتي متر مربع څو دیسي متر مربع کېږي؟

١٤- یو کیلومتر مکعب څو هکتامتر مکعب کېږي؟

١٥- 36000 ملي متر مربع څو سانتي متر مربع کېږي؟

١٦- 15 هکتامتر مربع، دیکا متر مربع ته واړوئ!

١٧- دوه متر مربع، دیسي متر مربع ته واړوئ!

١٨- 2500 سانتي متر مربع، دیسي متر مربع ته واړوئ!

١٩- یو لیتر له څو ملي لیترو سره برابر دی؟

٢٠- 3 .2 لیتره څو ملي لیتره کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

عددونه

ټولیزه موخه:
د عددونو د مفاهیمو درک او پر طبیعي شمېرو د بنسټیزو عملیاتو پېژندنه.

د زده کړې موخې: د دغه څپرکي په پای کې به زده کوونکي له لاندې مفاهیمو سره اشنا شي:

۱- د شمېرو (عددونو) دمفاهیمود ډولونو، دتاریخچې د ویلو او لیکلو درک او پېژندنه.
۲- د حساب د بنسټیزو عملیو د مفاهیمو (جمع، تفریق، ضرب او تقسیم) درک او پېژندنه.
۳- د تقسیم د قابلیتونو د مفهوم درک او پېژندنه.
۴- د ساده طاقت، تجزیې، د تجزیې له لارې د ترټولو کوچنی مشترک مضرب LCM او ترټولو لوی مشترک قاسم GCD د موندلو مفهوم درک او پېژندنه.

عددونه

شمېره (عدد): شمېره یا عدد یو ریاضیکي مفهوم دی، چې د څېزونو د شمېرلو او ګڼلو په موخه کارېږي. یا عدد له واحدونو څخه جوړه یوه جمله ده. یا عدد هغه څه دی، چې د اندازه کولو پایله ښیي. په حساب کې عددونه په دوه ډوله دي:

۱- **بشپړ (مکمل) عددونه:** دغه عددونه له صفر او هغو طبیعي عددونو څخه جوړ شوي، چې په N سره ښودل کېږي.

$N= \{0,1,2,3,\ldots\ldots.\}$

۲- **کسري عددونه:** دغه عددونه له نیمو یا مخلوطو عددونو څخه عبارت دي؛ لکه:

$5\frac{1}{2},3\frac{2}{5},\frac{1}{4},\frac{1}{2}$..............................

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عددونو کارونه: عددونه په دوه ډوله کارونه لري:

هغه عددونه، چې په یوازې توګه لیکل کېږي او واحد نه لري، د مجردو عددونو په نامه یادېږي؛ لکه:

.1,2,4,8..........................

هغه عددونه، چې د یوه کمیت اندازه ښيي، د مشخصو عددونو په نامه یادېږي؛ لکه:

2 قلمونه 3 کتابونه او داسې نور .

بې پایه (بی نهایت) څه شی دی؟ بې پایه (بی نهایت) د غیر مشخص کوونکي مفهوم رسوي، چې د ∞ په نښه (علامه) ښودل کېږي او یو نامحدود مقدار ښيي، چې د (جان وریس) په وسیله ابلاغ شوی دی.

صفر

صفر عربي کلمه ده، چې معنا یې تش دی او د یوه هندي عالم په وسیله کشف او لیکل شوی دی.

د عددونو تاریخچه:

د عددونو ورځو د شمېرلو لپاره به د ورځو په شمېر د ډبر انځور رسمول لومړنۍ بڼه یې انځوریزه وه، لکه: د مسافرت.

له تاریخي لاسوندونو څخه څرګندېږي، چې د شیانو د شمېرلو لپاره د انځوریزې بڼې تر کارونې مخکې به له چوب خط څخه کار اخیستل کېده؛ همدارنګه د شیانو د شمېرلو لپاره به واړه او غټې شکلونه هم کارېدل، چې د وخت په تېرېدو سره، عددونه رامنځ ته شول؛ په دې توګه په مصر کې د لومړي ځل لپاره، له یوه څخه تر لسو پورې له مستقیمې کرښې څخه کار واخیستل شو، چې په لاندې توګه ښودل کېږي:

د عددونو لوستل او لیکل: د طبیعي عددونو د لوستلو او لیکلو لپاره د عددونو ډلبندي (طبقه بندي) ترسره کوو؛ یعنې عددونه له کیڼ اړخ څخه ښي لوري ته 3,3 (درې، درې) خانې بېلوو. ورپسې یې ډلبندي (طبقه بندي) او بیایې له کیڼ لوري ښي لور ته لولو؛ او وروستنۍ شمېره (عدد) له ویسلیسون څخه عبارت ده، چې په ځینو هېوادونو کې یې بیه (قیمت) 1060 دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حساب کې 25 طبقې شتون لري، چې مشهور او معمول يې ۸ طبقې دي؛ هره طبقه درې مرتبې لري، چې په لاندې توګه ښودل کېږي:

ګڼه	د طبقې نوم	پکې د عددونو حاصل	د توان په بڼه د عددونو حاصل	ختيځ او يا لويديځ
۱	يو يز	0-9	0-101	10^1-0
۲	لسيز	10-99	10^1-99	99-10^1
۳	سليز	100-999	10^2-999	999-102
٤	زريز	1000-9999	10^3-9999	9999-10^3
٥	لس زريز	10000-99999	10^4-99999	99999-10^4
٦	سل زريز	100000-999999	10^5-999999	999999-10^5
۷	ميليونيز	1000000-9999999	10^6-9999999	9999999-10^6
۸	لس مليونيز			
۹	سل مليونيز			
۱۰	ميليارديز			
۱۱	لس مليارديز			
۱۲	سل مليارديز			
۱۳	بليونيز			
۱٤	لس بليونيز			
۱٥	سل بليونيز			
۱٦	بليارديز			
۱۷	لس بليارديز			
۱۸	سل بليارديز			
۱۹	ترليونیز			

د عددونو د ويلو او ليکلو لپاره په لومړي سرکې ارقام له ښي اړخ نه کيڼ لوري ته پر طبقو وېشل کېږي، ورپسې هره طبقه له کيڼ لوري ښي طرف ته لوستل کېږي او د همدغې طبقې نوم ورباندې اېښودل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

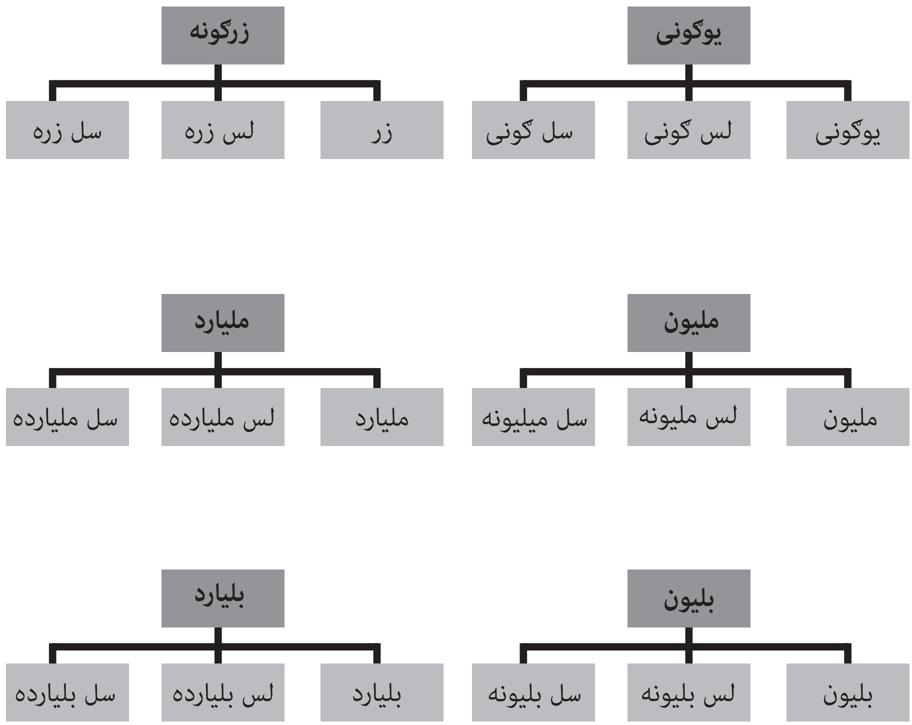

تمرین: لاندیني عددونه، د ارقام لیکلو له پلوه، له کیڼ لوري ښي لوري ته ولولئ:

١- 266754321 (266 میلیون 754 زره321)

٢- 374236759310 (374 میلیارد او 236میلیونه 759 زره310)

٣- 24391432506(24 میلیارده او 391 میلیونه432 زره 506)

١- اوه سوه پنځوس زره دري سوه شپږ ځلوېښت.

٢- یو سلو نه اتیا میلیونه اوه سوه اوه شپیته زره دیارلس.

٣- پنځه ځلوېښت میلیونه نه سوه اوه شپیته زره نه سوه یو نوي.

۴- دوه سوه لس میلیارده پنځه سوه اوه شپیته میلیونه ځلور سوه دوه ویشت زره نه سوه یو ویشت.

بېلګه: 1-

یو یز	زریز	میلیونیز	میلیاردیز
328	451	762	140

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو لک او څلوېښت میلیارده اوه سوه دوه شپیته میلیونه څلور سوه یو پنځوس زره دري سوه او اته ویشت.

بېلگه: 2-

میلیونیز	زریز	یویز
835	435	117

اته سوه دري پنځوس میلیونه څلور سوه پنځه دېرش زره یو سلو اولس.

بېلگه: 3-

میلیونیز	زریز	یویز
53	432	191

دري پنځوس میلیونه څلور سوه دوه دېرش زره یو سلو یو نوي.

لاندې عددونه ولولئ:

612221 , 2556715216 , 2266111176 , 223451

بېلگې:

- تر ټولو کوچنی دوه رقمي عدد کوم دی؟

ځ: 10

- دري بېلابېل رقمونه استعمال کړئ او کوچنی درې رقمي عدد ولیکئ!

ځ: 102

- دري بېلابېل رقمونه استعمال او درې رقمي غټ عدد ولیکئ!

ځ: 987

د طبیعي عددونو ډولونه

اولیه عددونه — مرکب عددونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **اولیه عددونه:** هغه عددونه دي، چې له ځانه او یوه پرته نور پر هېڅ عدد د تقسیم وړ نه وي. یعني د قاسمونو لست یې دوه عنصره وي -----------7,5,2,3

-**مرکب عددونه:** هغه عددونه دي، چې له ځانه او یوه پرته پر نورو عددونو هم د تقسیم وړ وي. یعني داسې عددونه دي، چې لږترلږه درې ضربي عامل ولري.

او یا هغه عددونه دي، چې د قاسمونو لست یې تر دوو زیات عنصرونه ولري؛ لکه:
---------------------------4,6,8,12,24

د طبعي مسلسلو عددونو ټولیزه بڼه:

لومړی عدد -----x

دویم عدد -----x+1

درېیم عدد-----x+2

څلورم عدد-----x+3

پنځم عدد------x+4

د تاقو مسلسلو عددونو ټولیزه بڼه:

لومړی عدد ------2x+1

دویم عدد -------2x+3

درېیم عدد------2x+5

څلورم عدد------2x+7

پنځم عدد-------2x+9

د جفتو مسلسلو عددونو ټولیزه بڼه:

لومړی عدد ------2x+2

دویم عدد -------2x+4

درېیم عدد-------2x+6

څلورم عدد-------2x+8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حساب بنسټيزې عمليې:

۱- د جمعې عمليه: د همجنسو شيانو يو ځای کولو ته جمع وايي او علامه يې (+) ده. که فرضي مجموعه a اوb ولري او له c سره مساوي شي a او b د جمع د اجزاوو په نامه يادېږي او c د جمع د حاصل په نوم يادېږي.

د عددونو د جمعې کولو لپاره دوې کړنلارې موجودې دي:

a- افقي کړنلاره: د دغې کړنلارې له مخې، عددونه په لاندې توګه سره جمع کېږي:

86=22+64

b- عمودي کړنلاره: د دغې کړنلارې پر بنسټ، عددونه په لاندې بڼه سره يوځای کېږي:

$$\begin{array}{r} 12261 \\ +\quad 2311 \\ \hline 14572 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 22 \\ +\quad 64 \\ \hline 86 \end{array}$$

بايد يادونه وکړو، چې د عددونو د جمعې په عمليه کې، يويز عددونه له يويزو، لسيز له لسيزو او سليز له سليزو سره جمع کېږي.

د جمعې قوانين:

a- اتحادي قانون: که د جمع په عمليه کې، د دوو يا څو عددونو پرځای حاصل په عمليه کې وليکل شي، نو د جمعې په حاصل کې کوم بدلون نه رامنځ ته کېږي؛ لکه:

2+3+4+(2+3)+4=18

18=2+3+4+5+4

b- تبديلي قانون: که د جمع په عمليه کې، د اجزاوو ځايونه سره بدل شي، د جمع په حاصل کې کوم تغيير نه راځي.

- د جمعې په عمليه کې صفر يو خنثی عنصر (د عينيت عنصر) دی؛ لکه:

A+0=a

8=8+0

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې عملیې د عبارتي پوښتنو حل:

۱- یوه دوکاندار د منو 3 کارتنونه بازار ته راوړل، چې په لومړي کارتن کې یې 600 دانې، په دویم کې یې 360 دانې او په درېیم کې یې 450 دانې مڼې وې، د منو ټول شمېر حساب کړئ!

۲- درې تنه سوداګر په ګډه سره سوداګریزې چارې پرمخ بیایي، د لومړي سوداګر پانګه 70000 افغانۍ، د دویم یې 46000 او د درېیم یې 95000 افغانۍ ده، د نوموړو سوداګرو ټوله پانګه څومره ده؟

۳- هغه دوه مسلسل طبیعي عددونه ومومئ، چې مجموع یې 23 کېږي؟

٤- هغه دوه جفت مسلسل طبیعي عددونه ومومئ، چې مجموع یې ۱۰ کېږي؟

د جمعې د عملیې امتحان: د جمعې د عملیې د امتحان لپاره بېلابېلې کړنلارې شته؛ لکه: د تفریق په وسیله د اجزاوو د ځایونو بدلول، چې موږ دلته همدغه کړنلاره تر څېړنې لاندې نیسو:

$$\begin{array}{r} 2249 \\ +\ 1231 \\ \hline 3480 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 3480 \\ -\ 1231 \\ \hline 2249 \end{array}$$

۱- د تفریق عملیه: د جمعې عملیې معکوسه بڼه، د تفریق د عملیې په نامه یادېږي، یا تفریق په لغت کې د فرق او بېلولو په معنا ده، خو په اصطلاح کې له غټ عدد څخه د کوچني عدد کمولو ته د تفریق عملیه ویل کېږي. د تفریق په عملیه کې لومړی کمیت د مفروق منه او دویم یې د مفروق په نامه یادېږي او د دواړو کمیتونو ترمنځ فرق، د تفریق د حاصل په نوم یادیږي، همدارنګه د تفریق د عملیې لپاره له (-) علامې څخه کار اخیستل کېږي.

د تفریق په عملیه کې تر ټولو مهم شرط دا دی، چې مفروق به تر مفروق منه کوچنی وي.

a-b=d

(مفروق منه) -(مفروق) =(د تفریق حاصل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفریق د جمعې د عملیې په شان هم په افقي او هم په عمودې کړنلارو ترسره کېدای شي.

افقي 12=24-12

عمودي
```
  24
- 12
----
  12
```

د تفریق خواص:

۱- که له مفروق او مفروق منه سره عین عدد جمع او یا تفریق شي، د تفریق په حاصل کې کوم تغییر نه راځي؛ لکه:

23-3=19

(22+2)-(3+2)=24-5=19

(22-2)-(3-2)=20-1=19

۲- که له مفروق سره یو عدد جمع شي، نو د تفریق په حاصل کې په هماغه اندازه کموالی رامنځ ته کېږي؛ لکه:

9=20-11

20-(11+3)=20-14=6

۳- که له مفروق منه سره، کوم عدد جمع شي، نو د تفریق په حاصل کې په هماغه اندازه زیاتوالی راځي؛ لکه:

28=44-16

(44+4)-16=32

٤- صفر د تفریق به عملیه کې یو خنثی عنصر دی.

پوښتنې:

۱- یوه سوداګر پر 256000 افغانیو یو موټر پېرېدلی او 680 افغانۍ یې په ګمرک کې تحویل کړې، که نوموړی سوداګر دغه موټر بېرته پر 350000 افغانیو وپلوري، نو د سوداګر ترلاسه شوې ګټه به څو وي محاسبه یې کړئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل:

256000+680= 256680

93320=350000-256680

=93320Af د سوداګر ګټه

۲- یو تن 44290 افغانۍ لري؛ پر 11280 افغانیو یې وریجې پېرلې، نو پاتې پیسې یې محاسبه کړئ!

حل: 44290-11280= 33010

د تفریق د عملیې مېزان: د تفریق د عملیې د مېزانولو لپاره هم دوې کړنلارې شته، لومړۍ د طرح ۹ عملیه او دویمه یې د جمعې عملیه، چې موږ یې دلته دویمه تر څېړنې لاندې نیسو:

مفروق منه = مفروق + د تفریق حاصل

44290 -11280=33010

44290=11280+33010 د مېزان عملیه

۳- **د ضرب عملیه:** د یوه کمیت د څو چنده کولو عملیې ته ضرب ویل کېږي، یا د یوه عدد د جمعې عملیې لنډې طریقې ته، ضرب وایي.

2+2+2+2+2+=10

2x5=10

او یا

		4	2	2	مضروب
×			1	1	مضروب منه
		2	2	4	
	2	2	4		
	2	4	6	4	د ضرب حاصل

	4	4	2	9	2
×	2	2	8	1	1
			?		

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضرب د عمليې خواص:

۱- د دوو عددونو د ضرب حاصل، بيا هم يو عدد دی، نو د عددونو د ضرب سيټ، يو تړلی سيټ دی. $3\times5=15$

۲- که د ضرب د اجزاوو ځايونه سره بدل شي، نو د ضرب په حاصل کې کوم بدلون نه راځي.

$3\times2=6/2\times3=6$

۳- د ضرب په عمليه کې کولی شو، د دوو عددونو پرځای، د ضرب حاصل له دريېم عدد سره ضرب کړو (اتحادي خاصيت)؛ لکه:

$(3\times2)\times6=3\times(2\times6)$

$36=36$

۴- د ضرب به عمليه کې د (۱) عدد خنثی دی.

$5\times1=5$

$2\times1=2$

۵- که کوم عدد له صفر سره ضرب شي، نو د ضرب حاصل له صفر سره مساوي وي؛ لکه:

$0\times5=0$

$5\times0=0$

د ضرب عمليې ميزان: د ضرب به عمليه کې کولی شو، چې ياده عمليه د تبديلي او تقسيمي خاصيت د کړنلارو له مخې ميزان کړو:

$$\begin{array}{r} 11 \\ \times\ 22 \\ \hline 22 \\ 22\ \ \\ \hline 242 \end{array} \qquad \begin{array}{l|l} 242 & 11 \\ \cline{2-2} 22\ \ & 22 \\ \cline{1-1} \ \ 22 & \\ \ \ 22 & \\ \cline{1-1} \ \ 00 & \end{array}$$

د ضرب په عمليې پورې اړوندې پوښتنې:

۱- په هوا کې د صوت ياغږ سرعت 340 متره دی، که د يوه توپ غږ تر ۶ ثانيو وروسته واورېدل شي، نو معلوم يې کړئ، چې اورېدونکی له توپ څخه څومره واټن لري؟

۲- د يوه شخص تر مړينې وروسته دهغه مېراث دهغه د دريو زامنو ترمنځ وېشل کېږي، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هر زوی ته 36980 افغانۍ ورسېږي، نو د میت ټول مېراث به څومره وي؟

۴- د تقسیم عملیه: د ضرب معکوسې عملیې ته تقسیم ویل کېږي. یعنې د تقسیم عملیه راښیي، چې په یوه عدد کې یو بل عدد څو ځلې شامل د ی.

د تقسیم عملیې د ښودلو لپاره د ÷، ـــ، ـــ| یا ـــ نښه (علامه) کاروو.

د تقسیم په عملیه کې، هغه عدد، چې وېشل کېږي د مقسوم او هغه عدد، چې پرې وېشل کېږي (مقسوم وربانديې وېشل کېږي) د مقسوم علیه او هغه عدد، چې د دغې عملیې په پایله کې ترلاسه کېږي، د تقسیم د حاصل خارج قسمت په نامه یادېږي.

$$50 \div 12 = 2 + \frac{8}{21}$$

مقسوم ← 50، مقسوم علیه ← 12، د تقسیم حاصل ← 2

مقسوم	5 0	21	مقسوم علیه
	4 2	2	خارج قسمت
پاتې (باقي)	8		

4 3 7 2	121
3 6	364
7 7	
7 2	
5 2	
4 8	
4	

د تقسیم د عملیې خواص:

۱- که د تقسیم په عملیه کې، مقسوم کم یا زیات شي، نو حاصل یې هم کم یا زیاتېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

$8 \div 2 = 4$

$10 \div 2 = 5$

۲- که د تقسیم په عملیه کې مقسوم علیه کم شي، نو حاصل یې زیاتېږي او که مقسوم علیه زیات شي، نو حاصل یې کمېږي.

$\left\{\begin{matrix} 8 \div 4 = 2 \\ 8 \div 2 = 4 \end{matrix}\right.$ کم$\left\{\begin{matrix} 8 \div 2 = 4 \\ 8 \div 8 = 1 \end{matrix}\right.$

۳- که مقسوم او مقسوم علیه له یوه عدد سره ضرب یا پر یوه عدد باندې تقسیم شي، نو د تقسیم په حاصل کې کوم بدلون نه راځي.

$30 \times 3 = 90$

$3 \times 3 = 9$

$$\begin{array}{r|l} 90 & 9 \\ \hline 90 & 10 \\ \hline 0 & \end{array} \qquad \begin{array}{r|l} 30 & 3 \\ \hline 30 & 10 \\ \hline 0 & \end{array}$$

٤- هر عدد، چې پر (۱) باندې تقسیم شي، نو حاصل یې هماغه عدد دی.

$4 \div 1 = 4$

۵- که صفر پر عدد تقسیم شي، نو حاصل یې صفر دی.

$0 \div a = 0$

۶- هر عدد، چې پر صفر تقسیم شي، نو لایتناهي کېږي.

$a \div 0 = \infty$

۷- که مقسوم او مقسوم علیه دواړه صفر وي، نو د تقسیم حاصل مبهم (نامعین) وي.

د تقسیم عملیې مېزان: د تقسیم عملیې مېزان د لاندې رابطې په مرسته سره ترسره کېږي:

خارج قسمت × مقسوم علیه +باقي = مقسوم

$$\begin{array}{r|l} \text{مقسوم}\ 22 & 4\ \text{مقسوم علیه} \\ \hline 20 & 5\ \text{خارج قسمت} \\ \hline \text{باقي}\ 2 & \end{array}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېزان:

4×5+2= 22

22= 22

د تقسیم عملیې پوښتنې:

۱- یوه دوکاندار د ټوکرو (رخت) دوه توپونه پېرېدلي، لومړی یې، چې30 متره اوږدوالی لري، پر 450 افغانیو او دویم یې، چې ۳۵متره اوږدوالی لري، پر 490 افغانیو رانیولي، نواوس دا معلومه کړئ، چې د دوکاندار لپاره کومه یوه ارزانه پرېوتې ده.

۲- هغه دوه رقمي عدد ومومئ، چې که پر 9 تقسیم شي، باقي 4 او که پر 11 تقسیم شي، نو باقي یې 5 وي.

د وېش (تقسیم) قابلیتونه:

پر ۲ د تقسیم قابلیت:- هر عدد، چې لومړی رقم (یویز) یې صفر یا جفت عدد وي، نو پر ۲ پوره وېشل کېږي؛ لکه: 24، 12،40،20 او داسې نور.

پر ۳ د تقسیم قابلیت:- هر عدد، چې د رقمونو مجموعه یې پر ۳ پوره ووېشل شي، نو پر ۳ پوره د وېشلو وړ دی؛ لکه: ۰123,45,21 او داسې نور.

پر ۴ د تقسیم قابلیت:- هر عدد، چې یویز او لسیز رقمونه یې صفر وي، او یا داسې عدد وي، چې پر ۴ پوره د وېشلو وړ وي، نو پر ۴ د وېشلو وړ دی؛ لکه: 216,124,200 او داسې نور.

پر ۵ د تقسیم قابلیت:- هر عدد، چې یویز رقم یې صفر یا ۵ وي، نو پر ۵ پوره د وېشلو وړ دی؛ لکه: 10,25,2420 او داسې نور.

پر ۶ د تقسیم قابلیت: - هر عدد، چې په هممهاله توګه، پر ۲ او ۳ پوره د وېشلو وړ وي، نو پر ۶ د وېشلو وړ دی؛ لکه: ۱۲، ۳۲۴، ۳۴۲۶ او داسې نور.

پر ۷ د تقسیم قابلیت:- هغه عددونه،چې پوره پر ۷ وېشل کېدای شي، چې له اصل عدد څخه یویز رقم حذف او د حذف شوي عدد دوه چنده، له پاتې عدد څخه تفریق شي، که د تفریق حاصل صفر او یا داسې عدد وي، چې پر ۷ پوره ووېشل شي، نو یاد عدد پر ۷ د پوره وېشلو وړتیا لري. که چېرې عدد لوی وي، نو دغه عملیه دوام مومي.

12801<u>6</u>

6×2=12

12801-12=1278<u>9</u>

9×2=18

(c) ketabton.com: The Digital Library

1278-18=1260

6×2=12

12-12=0باقي.

پر ۸ د تقسیم قابلیت:- هر عدد، چې یې له ښي لوري درې لومړي رقمونه صفر او یا داسې عدد وي، چې پر ۸ د وېشلو وړ وي، نو یاد عدد پر ۸ پوره د وېشلو وړ دی؛ لکه:

71016، 7120 ، 4432 ، 11000 او داسې نور.

پر ۹ د تقسیم قابلیت: که د یوه عدد د رقمونو مجموعه، ۹ یا پر ۹ پوره د وېشلو وړ وي، نو یاد عدد پر ۹ د وېشلو وړ دی؛ لکه:

2700، 2340 ، 117 او داسې نور.

پر ۱۰ د تقسیم قابلیت: هر عدد، چې یویز رقم یې صفر وي، نو پر ۱۰ د پوره وېشلو وړ دی؛ لکه: 910، 20100 ، 3420 او داسې نور.

پر ۱۱ د تقسیم قابلیت: که د یوه عدد، د جفت او تاقو مرتبو د مجموع توپیر (د تفریق حاصل) صفر یا ۱۱، یا داسې عدد وي، چې پر ۱۱ د پوره وېشلو وړتیا ولري، نو یاد عدد پر ۱۱ د پوره وېشلو وړ دی؛ لکه: 53867

5+8+7=20

3+6=9

11=20-9

=5+8+7=20 د تاقو اعدادو مجموعه

=3+6=9 جفتې مرتبې

=9-20=11 د جفت او تاقو مرتبو ترمنځ توپیر.

لکه څرنګه، چې ترلاسه شوی حاصل او توپیر ۱۱ دی او ۱۱ پر ۱۱ د پوره وېشلو وړ دی، نو یاد عدد (53867) پر ۱۱ پوره وېشل کېدای شي.

پر ۱۲ د تقسیم قابلیت: هر عدد، چې په هممهاله توګه، پر ۳ او ۴ باندې د وېشلو وړتیا ولري، نو یاد عدد پر ۱۲ د پوره وېشلو وړ دي؛ لکه: 7236، 23400 او داسې نور.

ساده طاقت

په خپله له عدد سره بنفسه د یوه عدد د ضرب لنډې کړنلارې ته ساده طاقت ویل کېږي.

$2\times2\times2\times2\times2= 2^5$

(c) ketabton.com: The Digital Library

5 ← توان

2 ← قاعده

یعنې توان د دې ښودنه کوي، چې عدد په خپل نفس څو ځلي ضرب شوی دی.

لومړی بېلګه: 2^3 د ضرب په بڼه و لیکئ؟

$2\times2\times2 = 2^3$

-2 5^6 د ضرب په بڼه ولیکئ؟

$5\times5\times5\times5\times5\times5 = 5^6$

-3 $12\times12\times12\times12$ د توان په بڼه ولیکئ؟

$12\times12\times12\times12 = 12^4$

لاندیني حاصلونه پیدا کړئ؟

۱. $2^6 = 2\times2\times2\times2\times2\times2 = 64$

۲. $3^3 = 3\times3\times3 = 27$

۳. $4^3 = 4\times4\times4 = 64$

تجزیه:

د یوه مرکب عدد، د لومړنیو عددونو ترلاسه کولو ته تجزیه وایي.

له ضربي عواملو څخه موخه دا ده، چې ورکړ شوی عدد، پر هر یوه عدد د پوره وېشلو وړ وي.

د مرکبو عددونو د تجزیه کولو لپاره د تقسیم له قابلیت څخه کار اخیستل کېږي، باید هڅه وشي، چې لومړی عدد، پر ۲ یعنې باید ترټولو کوچني لومړني عدد باندې ووېشل شي.

د عددونو د تجزیه کولو لپاره له درېو کړنلارو څخه کار اخیستل کېږي:

1) د سیټ کړنلاره 2) د دیاګرام کړنلاره 3) ټولیزه کړنلاره (نیم چارت)

چې موږ د تجزیې ټولیزه کړنلاره تر څېړنې لاندې نیسو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوليزه کړنلاره يا (نيم چارت): د دغې کړنلارې له مخې، لومړی د عدد پر کيڼې خوا يوه عمودي کرښه کاږو، ورپسې د تقسيم قابليتونو په پام کې نيولو سره ګورو، چې عدد پر څو د وېشلو وړ دی او د وېشلو لپاره له ۲، ۳، ۷، ۱۱ او ۱۳ عددونو څخه کار اخلو. په پايله کې، هغه عددونه، چې د عدد په کيڼ لوري ترلاسه کېږي، د ياد عدد ضربي عوامل دي. په تجزيه کې يوه کړنلاره شتون لري، يعنې کله چې، په خارج قسمت کې ورکړ شوی عدد، ۲ پوره پورتني عدد ته ورسېږي، نو په خارج قسمت کې د عدد تر ورکړې وړاندې صفر ورکول کېږي؛ لکه:

2	216
2	108
2	54
3	27
3	9
3	3
	1

$3^3 \times 2^3 = 126$

2	55280
2	27640
2	13820
2	6910
5	3455
691	691
	1

$691 \times 5 \times 2^4 = 55280$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي د مطالبولنډیز

شمېره (عدد): شمېره یا عدد یو ریاضیکي مفهوم دی، چې د څېزونو د شمېرلو او ګڼلو په موخه کارېږي.

۳- د عددونو ډولونه: بشپړ (مکمل) عددونه او کسري عددونه.

بشپړ (مکمل) عددونه: دغه عددونه له صفر او نسبتي عددونو څخه جوړ شوي، چې په لاندې بڼه ښودل کېږي.

$\sim = \{ 0,1,2,3,4 \, . \, . \, . \, . \, . \, . \, . \, . \}$

٤- کسري اعداد:

دغه عددونه له نیمو یا مخلوطو عددونو څخه عبارت دي؛ لکه:

$5\frac{1}{2}, 3\frac{2}{5}, \frac{1}{4}, \frac{1}{2}$..............................

۲. د عددونو کارونه: عددونه د کارونې له مخې په دوه ډوله دي؛ مجرد او مشخص عددونه.

۱- مجرد عددونه: هغه دي، چې یوازې لیکل کېږي او له واحد پرته دي: لکه:

1,2,3 . . . .

<u>۲- مشخص عددونه:</u> هغه دي، چې د یوه څیز اندازه ښي؛ لکه:

2 قلمونه، 3 کتابچې او داسې نور.

<u>د عددونو لیکل او لوستل</u>: د طبیعي عددونو د لوستلو او لیکلو لپاره د عددونو ډلبندي ترسره شوي؛ یعنې عددونه له ښي لوري کیڼ لوري ته درې درې خانې بېلوو او ورپسې یې ډلبندي کوو او بیا یې له کیڼ لوري ښی طرف ته لولو.

د طبیعي عددونو ډولونه: لومړني عددونه – مرکب عددونه.

۱- لومړني عددونه: هغه عددونه دي، چې یوازې پر ۱ او خپل ځان پوره د وېش وړ وي؛ لکه: 5,3 او داسې نور.

مرکب عددونه: هغه عددونه دي، چې تر دوو زیات ضربي عاملونه ولري؛ لکه: 6,4 او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حساب: (د جمعې عمليه، د تفريق عمليه، د ضرب عمليه، د تقسيم عمليه)
ساده طاقت: د يوه عدد د ضرب لنډه کړنلاره د ساده طاقت په نامه يادېږي؛ لکه:
$2^4=2\times2\times2\times2$

توان قاعده

تجزيه: د يوه مرکب عدد د لومړنيو عددونو ترلاسه کولو ته تجزيه وايي او د عددونو د تجزيه کولو لپاره د تقسيم له قابليت څخه کار اخيستل کېږي.

د تجزيې کړنلارې: د سيټ کړنلاره – د دياګرام کړنلاره – ټوليزه کړنلاره (نيمه چارت)، چې په دغه څپرکي کې ټوليزه کړنلاره د بېلګو په وړاندې کولو سره روښانه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي تمرین:

۱- د 25 او 75 عددونو GCD پیدا کړئ؟

۲- د تجزیې عملیه تعریف کړئ؟

۳- د یوې بېلګې په وړاندې کولو سره پر 12 د تقسیم قابلیت واضح کړئ؟

۴- د یوه ښوونځي په لسم ټولګي کې 194 او یوولسم کې یې 168 او دولسم کې یې 112 تنه زده کوونکي درس وایي، د ښوونځي اداره غواړي، چې هر ټولګی په داسې بڼه پر کوچنیو برخو ووېشي، چې په هره برخه کې یې په مساوي توګه زده کوونکي موجود وي.

a. د هر ټولګي څانګې یا برخې ومومئ؟

b. او ووایاست، چې په هره برخه کې څو تنه زده کوونکي موجود دي؟

c. 521811 عدد پر کوم عدد پوره د وېشلو وړ دی؟

۵- تر تجزیې وروسته د 98 عدد ځواب ومومئ؟

۶- لاندیني عددونه ولولئ؟

۷- 99321432   567400012   614329

۸- ارقام تعریف او ووایاست، چې له څو ډوله رقمونو څخه ډېر کار اخیستل کېږي؟

۹- د تقسیم عملیې دوه مهم خاصیتونه تشریح کړئ؟

۱۰- جمع او ضرب څه توپیر سره لري؟

۱۱- د 654329 او243000 عددونو د تفریق حاصل ومومئ؟

۱۲- د عددونو د تجزیې لپاره کومې کړنلارې موجودې دي؟

۱۳- ساده طاقت له بېلګې سره توضیح کړئ؟

۱۴- پر عدد د صفر تقسیم، څه پایله لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی

کسري عددونه

ټوليزه موخه

د کسراو د کسر د ډولونو او بنسټيزو عمليو پېژندنه.

د زده کړې موخې: د دغه څپرکي په پای کې به زده کوونکي د لاندينيو موضوعاتو په اړه معلومات ترلاسه کړي:

١- کسر، د کسر ډولونه، کسري عددونه، د مقايسې کسر ډولونه، د عامو کسرونو عمليې او لازمې محاسبې به وپېژني.

٢- د اعشار کسرونه، د اعشار کسر ډولونه، د اعشارو کسرونو بنسټيزې عمليې (جمع، تفريق، ضرب او تقسيم)، د کسرونو د تبديل عمليې او نورې اړوندې محاسبې به وپېژني.

٣- د روونداف مفهوم به وپېژني.

٤- د عددونو د علمي ارايې د مفهوم او اړوندو مسلو د حل پېژندنه.

کسري عددونه

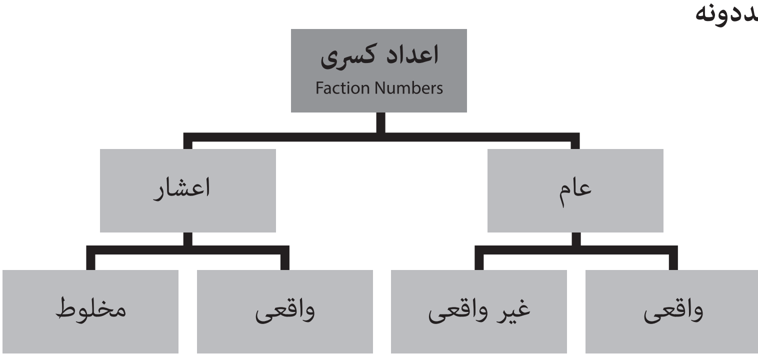

(c) ketabton.com: The Digital Library

كسر: په لغت کې ماتولو ته وايي او په اصطلاح کې پر څو برخو باندې د يوه کميت وېشل او له هغه څخه د څو برخو اخيستلو ته ويل کېږي.

کسري عددونه: ټول هغه عددونه، چې پوره نه وي، د کسري عددونو په نامه يادېږي. موږ کولی شو، چې هر صحيح عدد، د کسر په بڼه وليکو؛ لکه:

کسري کرښه $\frac{\text{صورت}}{\text{مخرج}}$ $\frac{12 \rightarrow}{12 \rightarrow} \Rightarrow$ $3=\frac{3}{1}$ ، $2=\frac{2}{1}$

لومړی، عام کسرونه: ټول کسرونه، د عامو کسرونو په نامه يادېږي. که يو پوره واحد پر څو برخو باندې ووېشو او له هغه څخه يوه يا څو برخې واخلو، نو هغه عدد، چې دغه مقدار راښيي، د عام کسر په نامه يادېږي.

د $\frac{5}{7}$ کسر د دې ښودنه کوي، چې يو شی پر 7 برخو وېشل شوی او 5 برخې يې ترې اخيستل شوې دی، چې په ياد کسر کې 5 صورت او 7 مخرج نومول کېږي.

مخلوط عدد Mixed Number: هغه عدد دی، چې له يوه کسر او يوه عدد څخه جوړ شوی وي؛ لکه: $2\frac{1}{5}$ ، چې موږ کولی شو، دغه په لاندې توګه وښيو:

$$2+\frac{1}{5} \quad \text{او يا} \quad 3\frac{1}{4}=3+\frac{1}{4} \qquad 7+\frac{1}{2} \quad 7\frac{1}{2}$$

په اصل کې، په هر مخلوط عدد کې، د عدد او کسر ترمنځ د (+) نښه (علامه) شته، خو د اسانتيا او لنډيز په موخه له راوړلو څخه يې ډډه کېږي. دغه ډول عددونه په داسې توګه لوستل کېږي: $3\frac{1}{5}$ درې صحيح، يو پر پنځه.

معادل کسرونه (Fracitions Equivalent): هغه کسرونه، چې عين عدد وښيي، معادل کسرونه بلل کېږي. يا هغه کسرونه، چې صورتونه او مخرجونه يې مختلف، خو مقدار يې سره مساوي وي، معادل کسرونه دي.

لکه: $\frac{1}{2}=\frac{2}{4}$

د معادلو کسرونو د موندلو لپاره، د يوه کسر صورت او مخرج له يوه مساوي عدد سره ضربوو؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د $\frac{2}{3}$ معادل کسر ومومئ؟

$$\frac{2}{3}\rightarrow\frac{2\times 2}{3\times 2}=\frac{4}{6}$$
$$\frac{2}{3}\rightarrow\frac{2\times 3}{3\times 3}=\frac{6}{9}$$
$$\frac{2}{3}\rightarrow\frac{2\times 5}{3\times 5}=\frac{10}{15}$$

بېلگه: د $\frac{42}{30}$ کسر ساده بڼه ومومئ؟

$$\frac{42}{30}\Longrightarrow\frac{42\div 2}{30\div 2}=\frac{21\div 3}{15\div 3}\Longrightarrow\frac{7}{5}$$
$$\frac{42}{30}=\frac{42\div 6}{30\div 6}=\frac{7}{5}$$

$\frac{4}{6}$ و $\frac{2}{3}$ د $\frac{8}{12}$ معادل کسرونه دي او همدارنگه کولی شو، دغه موضوع د لاندې شکلونو په مرسته تر دې هم واضحه کړو:

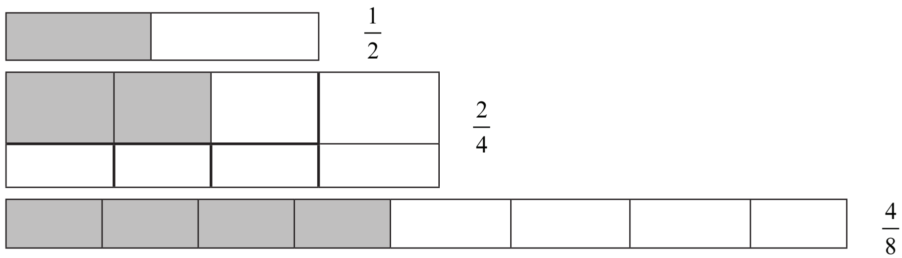

په پورتنیو شکلونو کې لیدل کېږي، چې په درېو حالتونو کې، تورې شوې برخې سره مساوي دي، نو د $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{8}$ کسرونه هماغه د شي نیمايي عین شيي.

د کسرونو اختصار یا ساده کول:ـد کسرونو په ساده کولو کې باید ولیدل شي، که د کسر صورت او مخرج مشترک قاسم و نه لري، نو هماغه بڼه يې، ساده بڼه ده او که مشترک قاسم ولري، نو صورت او مخرج دواړه پر مشترک قاسم باندې وېشل کېږي. که نوی کسر بیا هم مشترک قاسم ولري، نو خپلې عملیې ته تر هغه دوام ورکوو، چې صورت او مخرج نور مشترک قاسم و نه لري.

لومړۍ بېلگه: د $\frac{42}{30}$ تر ټولو ساده بڼه پیدا کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$\frac{4}{6} = \frac{4 \div 2}{6 \div 2} = \frac{2}{13}$$
$$\frac{21}{51} = \frac{21 \div 3}{51 \div 3} = \frac{7}{17}$$

د عام کسر ډولونه:

۱- **واقعي کسرونه**: هغه کسرونه دي، چې صورت یې تر مخرج کوچنی وي؛ لکه:
$\frac{2}{3}$

۲- **غیرواقعي کسرونه:** هغه کسرونه دي، چې صورت یې ترمخرج لوی وي؛ لکه:

$\frac{5}{2}$

یادونه: واقعي کسرونه تل تر واحد کوچنی او غیرواقعي تر واحد لوی وي.

د کسرونو تصحیح: پر تام شکل د کسري شکل د تبدیلولو لپاره، لاندیني حالتونه په پام کې نیسو:

۱- د کسر صورت پر مخارجو باندې وېشو.
۲- خارج قسمت د صحیح عدد په بڼه لیکو.
۳- د تقسیم عملیې باقي، په صورت کې نیسو.
۴- مقسوم علیه په کسري مخارجو کې ځای پر ځای کوو.

دغه عملیې ته د عام کسر د تصحیح عملیه هم وایي؛ یعنې: کسري تام ته د کسري شکل بدلولو عملیې ته د عام کسر تصحیح هم وایي.

بېلګه:

$$\frac{7}{6} \Rightarrow 1\frac{1}{6}$$
$$\frac{30}{7} \Rightarrow 4\frac{2}{7}$$

۱- که پر ترلاسه شویو کسرونو باندې دغه عملیه اجرا شي، نو لومړني کسرونه لاسته راځي.

پر کسري شکل باندې د کسرونو د تام شکل بدلول (غیر واجبول): د عام کسرونو د بدلولو لپاره، صحیح عدد له مخرج سره ضربېږي او حاصل یې له صورت سره جمع کېږي او بیا په مخرج کې لیکل کېږي؛ یعنې پر کسري شکل باندې د کسري تام د بدلولو لپاره، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې فورمول څخه کار اخلو:

$$\text{غیر واجب} = \frac{\text{صورت + مخرج × صحیح عدد}}{\text{مخرج}}$$

بېلګې:

1-1 $1\frac{1}{2} = \frac{1\times 2+1}{2} = \frac{3}{2}$

2-1 $5\frac{4}{5} = \frac{5\times 5+4}{5} = \frac{25+4}{5} = \frac{29}{5}$

3-1 $7\frac{2}{3} = \frac{7\times 3+2}{3} = \frac{23}{3}$

4-1 $3\frac{11}{2} = \frac{3\times 2+11}{2} = \frac{17}{2}$

5-1 $4\frac{2}{5} = \frac{4\times 5+2}{5} = \frac{22}{5}$

د کسرونو مقایسه:_د دې لپاره، چې پر دې پوه شو، په کسري عددونو کې، کوم یو یې لوی او کوم یې کوچنی دي، نو اړینه ده، چې د کسري ډولونو او شکلونو په اړه، چې درې ډوله دي، معلومات ولرو.

۱. **هغه کسرونه، چې مخرجونه یې مساوي وي:** په دغه ډول کې، هغه کسر لوی دی، چې صورت یې تر نورو لوی وي.

لکه:

$\frac{6}{5}, \frac{4}{5}, \frac{7}{5}, \frac{10}{5}$

په پورتنیو کسرونو کې، د $\frac{10}{5}$ کسر تر ټولو لوی بلل کېږي. ځکه چې صورت یې تر نورو لوی دی. پر دې بنسټ، موږ کولی شو، یاد کسرونه د [<] نښې په کارولو سره په لاندې توګه ولیکو:

$\frac{2}{5} < \frac{4}{5} < \frac{6}{5} < \frac{10}{5}$

او یا کولی شو، یاد کسرونه د [>] نښې (علامې) په مرسته په لاندې بڼه ولیکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$\frac{10}{5} > \frac{6}{5} > \frac{4}{5} > \frac{2}{5}$$

۲. هغه کسرونه، چې صورتونه يې مساوي وي: په دغه ډول کسرونو کې، هغه کسر لوی دی، چې تر ټولو کوچنی مخرج ولري:

لکه:

$$\frac{6}{2}, \frac{6}{4}, \frac{6}{5}$$

په پورتنيو کسرونو کې، د $\frac{6}{2}$ کسر تر نورو لوی کسر دی؛ يعنې:

$$\frac{6}{5} < \frac{6}{4} < \frac{6}{2}$$

۳. هغه کسرونه، چې صورت او مخرج يې سره توپير ولري: دغه ډول کسرونه بايد لومړی هم مخرجه او بيا مقايسه شي. پر دې بنسټ، د هم مخرجولو موضوع، تر بېل سرليک لاندې تر څېړنې لاندې نيسو.

د کسرونو هم مخرجول:

د کسرونو د هم مخرجولو لپاره درې کړنلارې موجودې دي:

<u>۱- د معادلو کسرونو په مرسته:</u> د دغې کړنلارې له مخې، لومړی معادل کسرونه ترلاسه کوو، په معادلو کسرونو ورپسې بيا، هغه کسرونه غوره کوو، چې مساوي مخرجونه لري او بيا يې سره مقايسه کوو؛ لکه: د $\frac{5}{8}$ و $\frac{7}{2}$ کسرونه هم مخرجه او بيا سره مقايسه کړئ

$$\frac{5}{8} = \frac{10}{16} = \frac{15}{24} = \frac{20}{32} \quad \ldots\ldots$$

$$\frac{7}{12} = \frac{14}{24} = \frac{21}{36} = \frac{28}{48} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots$$

لکه څرنګه، چې ليدل کېږي، $\frac{15}{24}$ و $\frac{14}{24}$ هغه کسرونه دي، چې مخرجونه يې سره مساوي دي، په دوو پورتنيو کسرونو کې $\frac{15}{24}$ لوی کسر دی، نو: $\frac{5}{8} > \frac{7}{12}$ دي.

<u>۲- د L. C. M د ترلاسه کولو په مرسته (تر ټولو کوچنی مشترک مضرب):</u> د دغې کړنلارې له مخې، لومړی د مخرج L. C. M ترلاسه کوو او ورپسې ترلاسه شوی L. C. M پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخرج وېشو او له صورت سره يې ضربوو. همدارنگه په مخرج کې هم ترلاسه شوی L.

C. M لیکو.

لکه: $\frac{2}{3}$ و $\frac{4}{5}$ سره هم مخرجه او مقایسه کړئ؟

$$\frac{2}{3}=\frac{15\div5\times2}{15}=\frac{10}{15}$$
$$\frac{4}{5}=\frac{15\div5\times4}{15}=\frac{12}{15}$$

د $\frac{a}{b}$ و $\frac{a}{b}$ په کسرونو کې،

د $\frac{a}{b}$ کسر لوی دی. پر دې بنسټ $\frac{a}{b}>\frac{a}{b}$

۱- تولیزه کړنلاره: د دغې کړنلارې پر بنسټ، د لومړي کسر صورت او مخرج د دویم کسر له مخرج او د دویم کسر صورت او مخرج د لومړي کسر له مخرج سره ضربوو، چې په پایله کې یې هم مخرج کسرونه ترلاسه کېږي.

لکه: د $\frac{4}{5}$ و $\frac{3}{2}$ کسرونه هم مخرجه او مقایسه کړئ؟

$$\frac{3}{2}=\frac{3\times5}{2\times5}=\frac{15}{10}$$
$$\frac{4}{5}=\frac{4\times2}{5\times2}=\frac{8}{10}$$

له $\frac{8}{10}$ و $\frac{15}{10}$ کسرونو څخه د $\frac{15}{10}$ کسر لوی دی.

د عامو کسرونو څلورگونې عملیې:

۱- د جمعې عملیه: د عام کسر د جمعې په عملیه کې څلور لاندیني حالتونه په پام کې نیسو، چې له مخې یې د عام کسر څلور ډولونه توضیح کېږي.

لومړی حالت: د یوه عدد او یوه کسر د جمعې لپاره، د غیرواجب له کړنلارې څخه کار اخلو.

لکه:

$$4+\frac{5}{3}=?$$

1-1 $\quad 4+\frac{5}{3}=\frac{4\times3+5}{3}=\frac{19}{3}$

2-1 $\quad 11+\frac{1}{2}=\frac{11\times2+1}{2}=\frac{23}{2}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم حالت: هغه کسرونه، چې هم مخرجه وي، يوازې صورتونه يې سره جمع کوو؛ لکه:

1. $\frac{1}{2}+\frac{6}{2}=\frac{1+6}{2}=\frac{7}{2}$

2. $\frac{2}{5}+\frac{6}{5}+\frac{10}{5}=\frac{2+6+10}{5}=\frac{18}{5}$

3. $\frac{3}{4}+\frac{1}{4}+\frac{2}{4}+\frac{6}{4}=\frac{3+1+2+6}{4}=\frac{12}{4}$

درېيم حالت: که کسرونه هم مخرجه نه وي، نو يو مشترک مخرج په پام کې نيسو، وروسته دغه مشترک مخرج پر هر مخرج باندې وېشو او حاصل يې له صورت سره ضربوو: بايد يادونه وکړو، چې دغه ډول کسرونه کولی شو، تر هم مخرجولو وروسته هم سره جمع کړو.

1. $\frac{3}{2}+\frac{1}{3}=\frac{9}{6}+\frac{2}{6}=\frac{9+2}{6}=\frac{11}{6}$

2. $\frac{4}{3}+\frac{5}{7}=\frac{28+15}{21}=\frac{43}{21}$

3. $\frac{1}{2}+\frac{4}{3}=\frac{3+8}{6}=\frac{11}{6}$

د مشترک مخرج د ترلاسه کولو کړنلارې

ذهني — د مخرجونو ضرب — L. C. M ترلاسه کول

درې پورتنۍ کړنلارې، د دريو لاندې بېلګو په ترڅ کې توضيح کوو:

1. $\frac{1}{4}+\frac{5}{8}=\frac{2+5}{8}=\frac{7}{8}$ ذهني

2. $\frac{2}{5}+\frac{3}{4}=\frac{8+15}{20}=\frac{23}{20}$ د مخرجونو ضرب

3. $\frac{1}{12}+\frac{3}{18}=\frac{3+6}{36}=\frac{9}{36}$ د L. C. M مخرجونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم حالت: د مخلوطو عددونو د جمعې کولو لپاره کولی شو، چې صحیح او کسري عددونه سره بېل بېل او ځانته جمع کړو (صحیح له صحیحو عددونو او کسري له کسري عددونو سره جمع کړو).

1. $3\frac{1}{2}+4\frac{1}{5}=3+4+(\frac{1}{2}+\frac{1}{5})=7+\frac{5+2}{10}=7+\frac{7}{10}=\frac{77}{10}$

2. $1\frac{1}{5}+3\frac{2}{6}\Longrightarrow 1+3+(\frac{1}{5}+\frac{2}{6})=4+\frac{6+10}{30}=4\frac{16}{30}$

۲- د تفریق عملیه: د عام کسر تفریق هم د څلورو حالتونو له مخې ترسره کېږي:

لومړی حالت: که یو کسر او یو طبیعي عدد وي، په دغه صورت کې بیا دوه حالتونه لري:

a- له طبیعي عدد څخه د کسر تفریق؛ لکه: $6-\frac{3}{6}=\frac{6}{1}-\frac{3}{6}=\frac{36-3}{6}=\frac{33}{6}$

یعنې لومړی د طبیعي عدد لپاره یو مخرج ټاکو او ورپسې مشترک مخرج جوړوو او بیا عملیه د جمعې دقاعدې په شان سرته رسوو، د دواړو عملیو ترمنځ یوازینی توپیر دا دی، چې دلته د (+) د نښې پر ځای د (-) نښه کاروو؛ همدارنګه کولی شو، چې غیرواجب یې کړو، خو له منفي نښې (علامې) سره؛ یعنې: $\frac{6\times 6-3}{6}=\frac{\mathbf{3}}{6}$

b- له مخلوط کسر څخه د طبیعي عدد تفریق: د تفریق په دغه ډول کې، طبیعي عدد د مخلوط کسر له صحیح عدد څخه تفریقوو او د مخلوط عدد کسري برخه پر خپل حال پرېږدو.

لکه:

1. $14\frac{1}{3}-6=(14-6)+\frac{1}{3}=8+\frac{1}{3}=\frac{25}{3}$

2. $5\frac{2}{4}-3=(5-3)+\frac{2}{4}=2+\frac{2}{4}=\frac{10}{4}=\frac{5}{2}$

3. $30\frac{1}{2}-11=(30-11)+\frac{1}{2}=19+\frac{1}{2}=\frac{39}{2}$

دویم حالت: د هم مخرجو کسرونو د تفریق لپاره، یوازې صورتونه یو له بله تفریقوو.

لکه:

1. $\frac{5}{10}-\frac{2}{10}=\frac{5-2}{10}=\frac{3}{10}$

2. $\frac{10}{6}-\frac{7}{6}=\frac{10-7}{6}=\frac{3}{6}=\frac{1}{2}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم حالت: د هغو کسرونو د تفريق لپاره، چې هم مخرجه نه دي، مشترک مخرج نيول کېږي. بايد يادونه وکړو، چې د مشترک مخرج د دندې او کړنلارې په اړه مخکې معلومات وړاندې شوي دي او دلته يې بيا راوړل، اړين نه بريښي.

3. $\frac{7}{8}-\frac{2}{4}=\frac{7-4}{8}=\frac{3}{8}$

2. $\frac{4}{3}-\frac{1}{5}=\frac{20-3}{15}=\frac{17}{15}$

څلورم حالت: د مخلوطو عددونو د تفريق لپاره، صحيحې برخې يې جلا تفريقوو.
لکه:

1. $6\frac{2}{4}-3\frac{1}{4}=6-3+(\frac{2}{4}-\frac{1}{4})=3+\frac{2-1}{4}=3\frac{1}{4}$

2. $5\frac{5}{3}-4\frac{3}{4}=5-4+(\frac{5}{3}-\frac{3}{4})=1+\frac{20-9}{12}=1+\frac{11}{12}=1\frac{11}{12}$

د تفريق د عمليې عبارتي پوښتنې:

۱- يوه دوکاندار له $2\frac{1}{2}$ متره ټوکر (تکې) څخه $16\frac{3}{5}$ متره خرڅ کړ نو اوس دا معلومه کړئ، چې څو متره نور پاتې دي؟

۲- يو مامور، 180 افغانۍ په خپل جيب کې لري، 2000 افغانۍ يې معاش او نورې $75\frac{1}{2}$ افغانۍ يې حق الزحمه واخيستله، بيا بازار ته لاړ، د $600\frac{1}{4}$ افغانيو يې اوړه،اود $17\frac{1}{2}$ افغانيو يې غوړي، د $3\frac{1}{4}$ افغانيو يې بوره، د $568\frac{1}{2}$ افغانيو يې تکه واخيستله او $3\frac{2}{4}$ افغانۍ يې خپل زوی ته ورکړې، نواوس دا معلومه کړئ، چې له نوموړي سره اوس څومره پيسې پاتې دي؟

۳- **د عام کسر ضرب:** د عام کسرد ضرب په عمليه کې قاعده دا ده، چې صورت له صورت او مخرج له مخرج سره ضربېږي.د ضرب په عمليه کې هم دري حالتونه شته، چې په لاندې توګه تشريح کېږي:

لومړی حالت: له يو کسر $\frac{a}{b}$ سره د n يوه طبيعي عدد حاصل عبارت دی له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$n\times\frac{a}{b}=\frac{a\times n}{b}$$

1-1 $3\times\frac{2}{5}=\frac{3\times2}{5}=\frac{6}{5}$

2-1 $4\times\frac{11}{3}=\frac{4\times11}{3}=\frac{44}{3}$

که دغه عددونه مخلوط وي، نو په لاندې توګه حلېږي:

1. $5\frac{3}{2}\times3\Rightarrow\frac{5\times2+3}{2}\times3=\frac{13}{2}\times3=\frac{13\times3}{2}=\frac{39}{2}$
2. $3\frac{1}{4}\times5\Rightarrow\frac{3\times4+1}{4}\times5=\frac{13}{4}\times5=\frac{13\times5}{4}=\frac{65}{4}$
3. $2\times1\frac{1}{4}\Rightarrow2\times\frac{1\times4+1}{4}=2\times\frac{5}{4}=\frac{2\times5}{4}=\frac{10}{4}$

دویم حالت: د دوو یا تر دوو زیاتو کسرونو د ضربولو لپاره، صورتونه له صورت او مخرجونه له مخرج سره ضربېږي.

بېلګې:

1. $\frac{5}{3}\times\frac{7}{2}=\frac{5\times7}{3\times2}=\frac{35}{6}$

یادونه:

که کسرونه د اختصار وړتیا ولري، نو له مخرجونو سره د صورتونو اختصار ترسره کېدای شي.

2. $\frac{5}{2}\times\frac{3}{4}\times\frac{1}{5}=\frac{5\times3\times1}{2\times4\times5}=\frac{15}{40}$
3. $\frac{1}{4}\times\frac{2}{3}\times\frac{3}{5}\times\frac{1}{2}=\frac{1\times2\times3\times1}{4\times3\times5\times2}=\frac{6}{120}$

درېیم حالت: د مخلوطو عددونو د ضربولو لپاره، مخلوط عددونه لومړی غیرواجب او بیا د پورتنیو حالتونو په څېر سره ضربېږي.

لکه:

1. $3\frac{1}{2}\times5\frac{2}{3}=\frac{7}{2}\times\frac{17}{3}=\frac{119}{6}$
2. $2\frac{5}{2}\times5\frac{2}{4}\times\frac{1}{2}=\frac{9}{2}\times\frac{22}{4}\times\frac{1}{2}=\frac{9\times15\times1}{2\times4\times2}=\frac{198}{16}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضرب عمليې عبارتي پوښتنې:

۱- يو تن په يوه ساعت کې $\frac{3}{7}$ کيلومتره واټن مزل کوي، نو په $6\frac{5}{9}$ ساعته کې به څومره واټن ووهي؟

۲- که د يوه کارګر ورځنی مزد في ساعت $4\frac{1}{4}$ افغانۍ وي او په ورځ کې $5\frac{1}{2}$ ساعته کار وکړي، نو دامعلومه کړئ، چې د $9\frac{2}{3}$ ورځو مزد يې څومره کېږي؟

۳- د يوه قلم بيه $6\frac{3}{4}$ افغانۍ ده، نو د $3\frac{1}{2}$ درجن قلمونو بيه معلومه کړئ؟

د عام کسر د تقسيم عمليه: د عام کسر د تقسيمولو لپاره، قاعده دا ده، چې لومړی کسر پر خپل حال پاتېږي، دويم يې معکوس او د تقسيم عمليه پر ضرب بدلېږي، چې موږيې دلته د لا زيات وضاحت په موخه دري حالتونه تر څېړنې لاندې نيسو:

لومړی حالت: د يوه طبيعي او يوه کسر د تقسيم په عمليه کې، دوه نور حالتونه هم موجود دي:

a- پر کسر د عدد تقسيم:

لکه:

1-1 $5\div\frac{1}{4}\Rightarrow 5\times\frac{4}{1}=\frac{20}{1}=20$

2-1 $3\div\frac{5}{2}\Rightarrow 3\times\frac{2}{5}=\frac{6}{5}$

b- پر عدد د کسر تقسيم:

لکه:

1-1 $\frac{4}{2}\div 5\Rightarrow\frac{4}{2}\times\frac{1}{5}=\frac{4}{10}$

2-1 $\frac{2}{3}\div 3\Rightarrow\frac{2}{3}\times\frac{1}{3}=\frac{2}{9}$

دويم حالت: د دوو يا تر دوو زياتو کسرونو د تقسيم لپاره، لومړی کسر پر خپل حال پرېږدو، دويم يې معکوس او بيا د ضرب عمليه ترسره کوو؛ لکه:

1-1 $\frac{1}{5}\div\frac{2}{3}\Rightarrow\frac{1}{5}\times\frac{3}{2}=\frac{3}{10}$

2-1 $\frac{3}{2}\div\frac{1}{3}\div\frac{2}{3}=\frac{3}{2}\times\frac{3}{1}\times\frac{3}{2}=\frac{27}{4}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم حالت: د مخلوطو عددونو د تقسیم لپاره، مخلوط عددونه لومړي غیرواجب او بیا د تقسیم پورتنۍ عملیه ترسره کوو:
لکه:

1-1 $2\frac{1}{3}\div 1\frac{1}{4}=\frac{7}{3}\div\frac{5}{4}\Rightarrow\frac{7}{3}\times\frac{4}{5}=\frac{28}{15}$

2-1 $5\div 2\frac{1}{5}\Rightarrow 5\div\frac{11}{5}=5\times\frac{5}{11}=\frac{25}{11}$

د تقسیم عملیې عبارتي پوښتنې:

۱- له یوه سیخ ګول څخه، چې $18\frac{1}{2}$ متره اوږدوالی لري، د $1\frac{1}{4}$ اوږدوالې په اندازه نور سیخونه ورڅخه بېلوو،نو اوس دا معلومه کړئ، چې له یاد سیخ ګول څخه څو دانې سیخونه ترلاسه کېدای شي؟

۲- که د یوې کتابچې بیه $1\frac{3}{4}$ افغانۍ وي، نو پر $17\frac{1}{2}$ افغانیو څو دانې کتابچې اخیستلی شو؟

۳- هغه عدد ومومئ، چې له $\frac{5}{2}$ سره یې د ضرب حاصل $\frac{20}{14}$ ترلاسه شي؟

مرکب کسر یا کسرالکسر: هغه کسر، چې په صورت او مخرج کې یې کسر موجود وي، نو د کسر الکسر یا مرکب کسر په نامه یادېږي، چې د ساده کولو لپاره یې له دوو حالتونو څخه کار اخیستل کېږي:

لومړی حالت:

<u>a: که یوازې په صورت کې یې کسر موجود وي:</u> په دغه صورت کې، د صورت د کسر مخرج، د کسر له مخرج سره ضربېږي؛ لکه:

1-1 $\frac{\frac{3}{4}}{5}=\frac{3}{4\times 5}=\frac{3}{20}$

2-1 $\frac{\frac{2}{3}}{15}=\frac{2}{3\times 15}=\frac{2}{45}$

3-1 $\frac{\frac{4}{2}}{20}=\frac{4}{2\times 20}=\frac{4}{40}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

b- که یې یوازې په مخرج کې کسر موجود وي: په دغه صورت کې، د مخرج کسر له مخرج سره ضربېږي؛ لکه:

1-1 $$\frac{3}{\frac{2}{5}}=\frac{3\times5}{2}=\frac{15}{2}$$

2-1 $$\frac{5}{\frac{11}{2}}=\frac{5\times2}{11}=\frac{10}{11}$$

3-1 $$\frac{10}{\frac{1}{3}}=\frac{10\times3}{1}=\frac{30}{1}=30$$

دویم حالت: که په دواړه (صورت او مخرج) کې یې کسر موجود وي، نو په دې صورت کې بیا له دوو کړنلارو څخه کار اخیستل کېږي:

لومړۍ کړنلاره: د صورت کسر د مخرج کسر له معکوس سره ضربېږي؛ لکه:

1-1 $$\frac{\frac{2}{4}}{\frac{1}{3}}=\frac{2}{4}\times\frac{3}{1}=\frac{6}{4}$$

2-1 $$\frac{\frac{3}{2}}{\frac{10}{4}}=\frac{3}{2}\times\frac{4}{10}=\frac{12}{20}$$

3-1 $$\frac{\frac{1}{2}}{\frac{4}{5}}=\frac{1}{2}\times\frac{5}{4}=\frac{5}{8}$$

دویمه کړنلاره: د صورت کسر مخرج د مخرج کسر له صورت سره ضربېږي او په مخرج کې نیول کېږي او د صورت کسر صورت، د مخرج کسر له مخرج سره ضربېږي او په صورت کې نیول کېږي.

بېلګې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1-1 $\frac{\frac{3}{2}}{\frac{4}{5}}=\frac{15}{8}$

2-1 $\frac{\frac{2}{1}}{\frac{3}{5}}=\frac{2\times5}{1\times3}=\frac{10}{3}$

3-1 $\frac{\frac{4}{8}}{\frac{5}{9}}=\frac{4\times9}{5\times8}=\frac{36}{40}$

متوالي مرکب کسر: هغه کسر دی، چې صورت او مخرج یې د کسرونو له مجموع یا تفاضل څخه جوړ شوی وي. دغه کسرونه په حقیقت کې، د کسرونو د جمعې، تفریق، ضرب او تقسیم څو عملیې په بر کې نیسي، چې په ترکیبي ډول مطرح کېږي.

لکه:

$$\frac{\frac{1}{2}+\frac{3}{4}}{\frac{5}{7}+\frac{6}{1}}$$

بېلګې:

1-1 $\frac{\frac{1}{3}+\frac{2}{5}}{\frac{3}{4}+\frac{7}{8}}=\frac{\frac{5+6}{15}}{\frac{6+7}{8}}=\frac{\frac{11}{15}}{\frac{13}{8}}=\frac{88}{195}$

2-1 $\frac{5-\frac{4}{7}}{6+\frac{1}{3}}=\frac{\frac{35-4}{7}}{\frac{18+1}{3}}=\frac{\frac{31}{7}}{\frac{19}{3}}=\frac{93}{133}$

3-1 $\frac{1}{1+\frac{1}{1+\frac{1}{2}}}=\frac{1}{1+\frac{1}{\frac{3}{2}}}=\frac{1}{1+\frac{2}{3}}=\frac{1}{\frac{5}{3}}=\frac{3}{5}$

دویم: اعشار کسرونه: د اعشار اصطلاح د عشر له کلمې څخه چې د لسو په معنا ده، اخیستل شوې ده.

هغه کسرونه، چې مخرجونه یې د 10یو طاقت وي، د اعشار کسر په نامه یادېږي. یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کسرونه دي، چې مخرجونه يې 10،1000,100 وي او د ليکلو لپاره يې د (,) له نښې
څخه کار اخيستل کېږي؛ لکه: 89 , 2 , 5 ,0

$\frac{3}{10}=0.3$ $\frac{44}{10}=4.4$ $\frac{556}{100}=5.56$ $\frac{4}{100},\ 9\frac{2}{1000}=9,002$

د اعشار کسر ډولونه

واقعي — مخلوط (غيرواقعي)

واقعي: هغه کسرونه دي، چې صحيح عدد نه لري؛ لکه: 2 .0 ، 6 .0 او داسې نور.

مخلوط: هغه کسرونه دي، چې صحيح عدد هم لري؛ لکه: 5 .3، 3 .2 او داسې نور.

چې د غيرواقعي اعشار کسرونو په نامه هم يادېږي؛ لکه:

$2.3=2+0.3$

$3.2=3+0.2$

$10.5=10+0.5$

د اعشار کسر خواص:

۱- که په اعشار کسر کې، د اعشاري پر ښي لور صفر زيات شي، نو د کسر په قيمت کې تغيير نه راځي؛ لکه:

$0.4=0.40$

$=0.4=0.400=0.4000=0.40000$

۲- که په يوه اعشار کسر کې، د اعشاري پر کيڼ لوري صفر زيات شي، نو د کسر په قيمت کې تغيير رامنځ ته کېږي او د صفر په زياتولو سره عدد کوچنی کېږي؛ لکه:

$0.2>0.02>0.002>0.0002$

۳- که په يوه اعشار کسر کې، د صحيح عدد پر ښي لور صفر زيات شي، نو د کسر په قيمت کې تغيير رامنځ ته کېږي او له امله يې عدد لوييږي؛ لکه:

$2.3<20.3<200.3<2000.3$

۴- که په يوه اعشار کسر کې، د صحيح عدد پر کيڼ لوري صفر يا صفرونه زيات شي، نو د کسر په قيمت کې تغيير نه راځي؛ لکه:

$2.3=02.3=002.3=0002.3$

۵- که د يوه اعشار کسر اعشاري عدد پر صفر باندې پای ومومي، نو کولی شو، چې صفر ترې حذف کړو؛ لکه:

$0.600=0.60=0.6$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعشار کسر ډولونه:

د اعشار کسر ډولونه: د اعشار کسر ټول ډولونه لکه واقعي، مخلوط په دريو ډلو باندې وېشل کېږي. محدود، غيرمتوالي نامحدود، متوالي نامحدود. چې غيرمتوالي نامحدود يې بيا پر نيمه متوالي او بشپړ غير متوالي باندې وېشل کېږي.

د اعشار کسرونو ډولونه: ټول واقعي او مخلوط اعشار کسرونه په دريو ډلو وېشل شوي دي
محدود، غيرمتوالي نامحدود، متوالي نامحدود
نيمه متوالي، مکمل غير متوالي

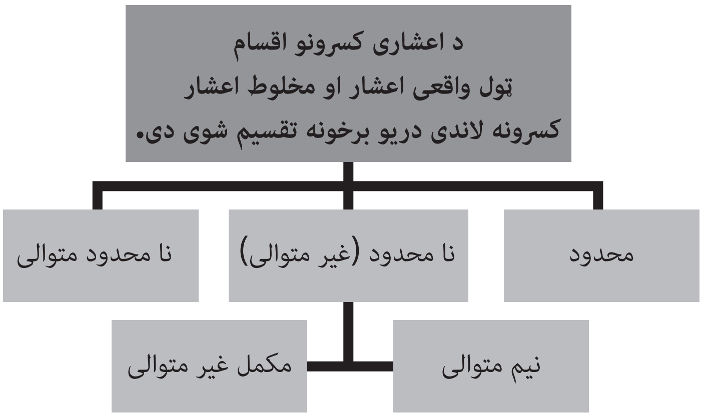

۱- **د اعشار محدود کسرونه:** هغه کسرونه دي، چې د اعشاري عددونو د رقمونو شمېر يې ځرګند او معلوم وي.

لکه:

0.441 0.4

۲- **نامحدود اعشاري کسرونه:** هغه کسرونه دي، چې د اعشاري رقمونو شمېر يې نا ځرګند يا نامعلوم وي؛ لکه:

0.333............
0.666...........
2.555............
0.727272........

هغه رقمونه، چې په يوه نامحدود کسر کې تکرارېږي، د تناوب دورې په نامه يادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

a: **بشپړ متوالي:** که د اعشار برخې د ټولو عددونو متوالي اعشار کسر تکرار شي، د متوالي مکمل یا بشپړ په نامه یادېږي؛ لکه: 0.7272 یا $0.\overline{72}$.

b- **نیمه متوالي:** که چېرې په اعشار کسرونو کې د اعشاري برخې ټول عددونه تکرار نه شي، د نیمه متوالي په نامه یادېږي؛ لکه: 0.5333 .

۳- **غیرمتوالي نامحدود اعشار کسرونه:** هغه کسرونه دي، چې د اعشاري رقمونو شمېر یې نامعلوم او غیرتکراري وي؛ لکه: د π قیمت چې له $\frac{2}{7}$ څخه عبارت دی.

$$(\text{پای})\pi = \frac{2}{7} = 3.1415926535$$

د اعشار کسرونو مقایسه:

لومړی حالت: که اعشاري کسرونه صحیح عددونه و نه لري، نو هغه کسر تر نورو لوی دی، چې اعشاري لومړی رقم یې لوی وي.

$0.9 > 0.72$

$0.84 > 0.653$

دویم حالت: که اعشاري کسرونه صحیح عدد ولري، نو په دې صورت کې، هغه کسر لوی دی، چې صحیح عدد یې تر نورو لوی وي؛ لکه:

$10.5 > 9.8$

$6.2 > 5.3$

درېیم حالت: که د اعشاري کسرونو صحیح عددونه سره مساوي وي، نو هغه کسر لوی دی، چې اعشاري لومړی رقم یې تر نورو لوی وي؛ لکه:

$7.2291 > 7.11211$

$6.551 > 6.4412$

د اعشار کسر عملیه:

۱. د جمعې عملیه: د اعشار کسر د جمعې کولو لپاره باید لاندې حالتونه په پام کې ونیسو:
۲. د اعشاري عددونو شمېر د صفر په وسیله سره مساوي کوو.
۳. اعشاریه باید تر اعشاریې لاندې ونیول شي.
۴. اعشاریه د خپل موقعیت له مخې ښکته کېږي.
۵. که د اعشار کسر په عملیه کې، له اعشار پرته کوم عدد موجود وي، نو اعشاریه ورته ورکول کېږي؛ لکه: $5 = 5.0$

بېلګه1: - 0.452 له " 0.517 " سره جمع کړئ؟

$$\begin{array}{r} 0.452 \\ +\,0.517 \\ \hline 0.969 \end{array}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېزان: د اعشار کسر د جمعې عملیې مېزان د طبیعي عددونو له مېزان سره کوم توپیر نه لري.

۱- <u>د اعشار کسر د تفریق عملیه:</u> د اعشار کسر د تفریق د عملیې په ترسره کولو کې هم باید لاندې ټکي او حالتونه په پام کې ونیسو:

۱- د مفروق او مفروق منه د اعشاري عددونو د رقمونو شمېر، د صفر په وسیله سره مساوي کوو.

۲- مفروق تر مفروق منه لاندې په داسې بڼه لیکو، چې اعشاریه تر اعشاریې لاندې راشي.

۳- اعشاریه په حاصل کې په خپل موقعیت کې ښکته کېږي.

٤- که یو طبیعي او یو اعشاري عدد ولرو، نو طبیعي عدد ته هم اعشاري ورکوو.

لکه:

5=5. 00 او داسې نور.

لومړۍ بېلګه: 22. 6 له 30. 2 څخه تفریق کړئ؟

$$\begin{array}{r} 30.2 \\ -22.6 \\ \hline 7.6 \end{array}$$

دویمه بېلګه: 22681. 521 له 24391. 5 څخه تفریق کړئ؟

$$\begin{array}{r} 24391.500 \\ -22681.521 \\ \hline 1709.979 \end{array}$$

مېزان: د اعشاري کسر د تفریق عملیې مېزان هم د طبیعي عددونو د تفریق مېزان په څېر ترسره کېږي.

۶. د اعشار کسر د ضرب عملیه: د اعشار کسر دضرب په عملیې کې د کسر اعشاریې په پام کې نه نیول کېږي او دغه عملیه د طبیعي (ساده) عددونو د عملیې په بڼه ترسره کېږي، او تر حاصل وروسته په مضروب او مضروب فیه کې د اعشاري عددونو په اندازه، له ښي لوري اعشاري عددونه په حاصل کې بېلېږي. که یو طبیعي او یو اعشاري عدد ولرو، په دې صورت کې هم همدغه قاعده اجرا کېږي. لکه:

$44,3\times5,2=?$

$$\begin{array}{r} 44.3 \\ \times\quad 5.2 \\ \hline 886 \\ +2215 \\ \hline 230.36 \end{array}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه، چې ګورو د ضرب له حاصل څخه دوه اعشاري جلا کېږي، او د 230.3,6 عدد ترلاسه کېږي.

بېلګه: $0,211=?\times 6,11$

$$
\begin{array}{r}
6.11 \\
\times \quad 0.211 \\
\hline
611 \\
611 \\
1222 \\
000 \\
\hline
1.28921
\end{array}
$$

په پورتنۍ بېلګه کې د مضروب او مضروب فیه په اندازه له حاصل څخه پنځه اعشاري عددونه بېلېږي؛ یعنې: 28921 .1 ترلاسه کېږي.

د 10 په طاقت د اعشاري عددونو ضرب:

دغه ضرب کولی شو، له عملیې پرته په ډېره ساده بڼه ترسره کړو:

یعنې په دغه صورت کې، د ۱۰ د توان په اندازه یا د صفرونو په اندازه، د عدد اعشاریې پر مخ وړو.

بېلګې:

1 – $22.61\times 10 = 226.1$

2 – $10\times 0.11 = 1.1$

3 – $100\times 2.331 = 233.1$

4 – $1000\times 22.1 = 22100$

5 – $1000\times 2.31 = 2310$

6 – $10000\times 0.51 = 5100$

7 – $42.71\times 10 = 427.1$

8 – $2.5\times 10 = 25.0$

د اعشاري کسر د تقسیم عملیه:

په لومړۍ مرحله کې: که مقسوم او مقسوم علیه دواړه صحیح عددونه وي، خو خارج قسمت یې اعشاري کسر وي، نو په دغه صورت کې، که مقسوم لوی وي، نو د تقسیم عملیې ته تر هغه دوام ورکوو، چې ترڅو مقسوم علیه پاتې کوچنی عدد ترلاسه شي، ورپسې په خارج قسمت کې تر صحیح عدد وروسته، د اعشاري نښه ږدو، او د باقي ښی لوري ته یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفر زیاتوو، که چیرې باقي بیا هم تر مقسوم علیه کوچنی وي، نو په دې صورت کې، په خارج قسمت کې یو بل صفر پورته کوو او ورسره جوخت له باقي سره یو بل (دویم) صفر هم زیاتوو، ترڅو باقي (نوی مقسوم) تر مقسوم علیه لوی شي او د تقسیم عملیه دوام ومومي؛ لکه:

$181 \div 15 = 12.006$

خارج قسمت = مقسوم علیه÷ مقسوم

دویمه مرحله: که چیرې مقسوم اعشاریه ولري او مقسوم علیه صحیح عدد وي، نو مقسوم پر مقسوم علیه د ساده تقسیم د عملیې له مخې تقسیموو، کله چې وغواړو د اعشاریې د رقم له مابعد رقم سره لسم رقم ښکته کړو، ورسره جوخت په خارج قسمت کې د اعشاریې نښه ږدو او د تقسیم عملیې ته دوام ورکوو؛ لکه:

7,	2	4
4		1,8
3	2	
3	2	
	×	

$7.2 \div 4 = 1.8$

په درېیمه مرحله کې: که مقسوم او مقسوم علیه دواړه اعشاري عددونه وي، لکه:

$123.25 \div 12.5 = ?$

په دې صورت کې، د دې لپاره چې له مقسوم او مقسوم علیه څخه صحیح عددونه جوړ شي، نو دواړه یې له ۱۰۰ سره ضربوو؛ یعنې:

$$\frac{123.25 \times 100}{12.5 \times 100} = \frac{12325}{1250} = 9.86$$

لنډیز: که د اعشاري عدد په صورت او مخرج کې یوه خانه وجود ولري، نو صورت او مخرج دواړه له 10 طاقت یعنې 10 سره ضربوو او که د اعشارې دوې خانې وي، نو صورت او مخرج د 10^2 له طاقت یعنې 100 سره ضربوو. او که د اعشارې درې خانې وي، نو صورت او مخرج د 10^3 له طاقت یعنې 1000 سره ضربوو. او که په صورت یا مخرج کې د اعشاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر زيات وي، نو صورت او مخرج د 10 له طاقت سره په داسې توګه ضربوو، چې د اعشاري خانې له شمېر سره برابر وي.
بېلګې:

1-1 $$\frac{2.61}{0.2}=\frac{2.61\times100}{0.2\times100}=\frac{261}{20}=13.05=13\frac{5}{100}$$

2- $$\frac{0.21}{2.31}=\frac{0.21\times100}{2.31\times100}=\frac{21}{231}=0.090$$

د 10 پر طاقتونو د عددونو تقسيم:

دغه تقسيم د ضرب د عمليې معکوسه بڼه ده؛ يعنې په دغه تقسيم کې د اعشار د صفرونو د (10) په اندازه، د صورت عدد شاته ځي. په ياد تقسيم کې هم ځينې حالتونه موجود دي، چې په لاندې توګه ترې يادونه کوو:

۱- که د اعشاريې عدد پر 10 تقسيم شي، د عدد اعشاريې، يوه خانه ښي لوري ته ځي؛ يعنې:

$$\frac{22.6}{10}=2.26$$

۲- که د اعشاريې عدد پر 100 تقسيم شي، د عدد اعشاريې، دوې خانې ښي لوري ته ځي؛ يعنې:

$$\frac{33.41}{100}=0.3341$$

۳- که د اعشاريې عدد پر 1000 تقسيم شي، د عدد اعشاريې، درې خانې ښي لوري ته ځي؛ يعنې:

۴- $$\frac{2.1}{1000}=0.0021$$

په همدې ترتيب، د (10) د صفرونو يا د (10) د توان په اندازه، د عدد اعشاريې ښي شاته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمرین:

$$1- \quad \frac{439.2}{10} = 43.92$$

$$2- \quad \frac{569.22}{100} = 5.6922$$

$$3- \quad \frac{3.432}{1000} = 0.003432$$

$$4- \quad \frac{55.2}{10000} = 0.00552$$

یو پر بل باندې د کسرونو بدلول:

۱- پر اعشار کسر باندې د عام کسر بدلول:

دري ډوله عام کسرونه شته، چې په بېلابېلو طریقو پر اعشار کسرونو باندې بدلېږي:

a- کله چې د کسر په مخرج کې د ۱۰ طاقتونه وي.

کله چې په مخرج کې داسې عدد وي، چې د ۱۰ پر طاقت بدل شي؛ یعنې د 5 او2 یا"5 او"2 عددونه وي.

گڼه	عام کسر		حاصل	اعشار کسر
1	$\frac{5}{2}$	$\frac{5.5}{2.5}$	$=\frac{25}{10}$	2. 5
2	$\frac{3}{25}$	$=\frac{3.4}{25.4}$	$=\frac{12}{100}$	0. 12
3	$\frac{41}{200}$	$=\frac{41.5}{200.5}$	$=\frac{205}{1000}$	0. 205
4	$\frac{3}{250}$	$\frac{3.4}{250.4}$	$=\frac{12}{1000}$	0. 012
5	$\frac{4}{200}$	$\frac{4\times5}{200\times5}$	$\frac{20}{1000}$	0. 02

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه	عام کسر	اعشار کسر
1	$\frac{2}{10}=$	0. 2
2	$\frac{3}{10}=$	0. 3
3	$\frac{4}{100}$	0. 44
4	$\frac{5}{100}=$	0. 05
5	$\frac{2}{1000}=$	0. 002

کله چې په مخرج کې داسې یو عدد وي، چې د ۱۰ پر طاقتونو بدل نه شي، نو په دغه حالت کې، د کسر صورت پر مخرج وېشل کېږي، چې دغه کړنلاره پر اعشار کسر د عام کسر د بدلون یوه بڼولیزه طریقه ده.

e- کله چې په مخرج کې داسې یو عدد وي، چې پر طاقتونو بدل نه شي، په دغه حالت کې، د کسر صورت پر مخرج تقسیمیږي؛ چې دغه کړنلاره پر اعشار کسر د عام کسر د بدلون یوه بڼولیزه طریقه ده.

ګڼه	عام کسر		اعشار کسر
1	$\frac{3}{7}$	3÷7	0. 42...........
2	$\frac{1}{9}$	11÷9	1. 22...........
3	$\frac{5}{8}$	5÷8	0. 62...........
4	$\frac{4}{1}$	4÷11	0. 36...........
5	$\frac{1}{3}$	1÷3	0. 3............ .

لکه څرنګه، چې لیدل کېږي، د پورتنیو جدولونو د تقسیم حاصل، اعشاري نامحدود کسرونه دي، نو دې پایلې ته رسېږو، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټول هغه کسرونه، چې د مخرج ضربي عوامل يې 2 يا 5 وي، پر محدودو اعشاري کسرونو بدلېږي.

۲- ټول هغه کسرونه، چې د مخرج ضربي عوامل يې 2 يا 5 نه وي، پر نامحدودو اعشاري کسرونو بدلېږي.

پراعشارکسردمخلوطوعددونودبدلولوکړنلاره: پر اعشار کسر د مخلوطو عددونو د بدلولو لپاره دوې کړنلارې موجودې دي:

۱- مخلوط عدد، لومړی غيرواجببېږي او بيا پر اعشار کسر بدلېږي؛ لکه:

$$2\frac{1}{5}=\frac{1}{5}=2.2$$

۲- د مخلوط عدد کسري عدد لومړی پر اعشار کسر تبديلوو ورپسې صحيح عدد ورسره جمع کوو؛ لکه:

$$2\frac{1}{25}=2+0.04=2.04$$

$$2\frac{1}{25}=\Rightarrow\frac{51}{25}=\frac{51\times4}{25\times4}=2.04$$

۲- پر عام کسر د اعشار کسر بدلول:

پر عام کسر د اعشار کسر د بدلولو لپاره لومړی اعشار کسرونه په لاندې کټګوريو باندې وېشو:

اعشاري کسرونه

غيرمتوالي

متوالي

نيم متوالي

مکمل متوالي

A – پر عام کسر د غير متوالي اعشاري کسر بدلول:

د دغو کسرونو د بدلولو لپاره، د اعشاري عدد په مخرج کې د 10 طاقت ورکول کېږي، البته د اعشاري عددونو د شمېر له مخې؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

$0.5 = \frac{5}{10}$

ګڼه	اعشاري کسر	عام کسر
1	0. 1	$\frac{1}{10}$
2	2. 3	$2\frac{3}{10}$
3	3. 41	$3\frac{41}{100}$
4	0. 211	$\frac{211}{1000}$

b- پر عام کسر د متوالي اعشار کسر بدلول:

b_1- مکمل متوالي: د دغه ډول کسرونو د بدلولو لپاره د هر متوالي عدد لپاره په مخرج کې ۹ ورکول کېږي؛ لکه:

1) $0,\overline{4} = \frac{4}{9}$

2) $0,\overline{511} = \frac{511}{999}$

3) $4,\overline{2261} = \frac{2261}{9999}$

b_2- نیمه متوالي: پر عام کسر د دغه ډول کسرونو د بدلولو لپاره، لاندې عملیه ترسره کوو:

۱- له ټول اعشاري عدد څخه، غیرمتوالي برخه تفریق او په صورت کې یې لیکو.

۲- په مخرج کې د متوالي عددونو پر ځای (9) او د غیر متوالي عددونو په بدل کې صفر په پام کې نیسو.

بېلابېل متوالي اعشار کسر = (غیرمتوالي رقمونه − اعشاري رقمونه) / (د غیرمتوالي رقمونو په بدل کې صفر او د متوالي رقمونو په بدل کې ۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګې:

1 $0.5\overline{41}=\frac{543-5}{990}=\frac{538}{990}$

2 $2.3\overline{11}=2\frac{311-3}{990}=2\frac{308}{990}$

3 $1.26\overline{11}=1\frac{2611-26}{9900}$

د روونداف عملیه Roandof: په ځېنو حالتونو کې که وغواړو، اعشاري عدد، د څو محدودو اعشاروي خانو له مخې وښیو، نو په دغه حالت کې، د څو اعشاروي خانو په پام کې نیولو سره، د اعشاري عددونو تقریب یا تخمین د عددونو د رووندا‌ف (ټولولو) په نامه یادېږي، د احصاییه اخیستنې په محاسبه کې، د لازم وخت په پام کې نیولو سره، عددونه د کمو رقمونو په وسیله وړاندې کېږي او یا د عددونو د ښي لورى رقمونه حذفوي او په موقعیت کې یې صفر ږدي، دغه عملیه د عددونو د رووندا‌ف (ټولولو) په نامه یادېږي. په رووندا‌ف عملیه کې باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

<u>**لومړی حالت:**</u> هغه رقمونه، چې د یوه عدد له ښی لوري څخه حذفېږي، که تر ۵ واحدونو زیات وي، دغه حذف د یوه واحد پر مخکني رقم باندې ورزیاتېږي.

بېلګې: د 945721 عدد د 1000 په دقت سره رووندا‌ف کوو:

$1)945\,\underline{721}\approx 946000$

د 862 .4 عدد د اعشاري خانې تر یوه رقم وروسته پر $\frac{1}{10}$ رووندافوو:

$2)4.\,8\,\underline{62}\approx 4900=4{,}9$

دویم حالت: که چېرې د حذف وړ رقمونه د اړوندې ستنې له پنځو واحدونوڅخه لږ وي، نو د یوه واحد له زیاتون پرته یې حذفوو.

بېلګې: د 458238 عدد د $\frac{1}{1000}(0.001)$ په دقت سره رووندا‌ف کړئ؟

$458\ \boxed{238}\ =458000$

د ۹۸۵۲۱ عدد تر اعشارې دوه رقمه وروسته د $\frac{1}{100}(0.01)$ په دقت رووندافوو:

$9{,}8\ \boxed{521}\ =98500$

درېیم حالت: که چېرې د حذف وړ رقم، د خپلو اعشاري عددونو په برخه کې ۵ عدد ولري، نو په دې صورت کې دوې لارې شته:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- که چېرې تر ۵ عدد وروسته صفر وي او ترې مخکې د جفت عدد راغلی وي، نو عدد نه زیاتېږي، او که چېرې تر ۵ عدد مخکې تاق عدد راغلی وي، نو یو واحد زیاتېږي.

بېلګه: د $\frac{1}{100}$ په دقت یا 10^{-2} یا 0.01 یا د اعشاري دوې خانې سره رووندا ف کړئ؟

1 $34.245000 \approx 34.24$

2 $572.7555000 = 572.76$

3 $4.56500 = 4.56$

4 $0.395000 = 0.4$

۲- که تر ۵ عدد وروسته، بې صفره عددونه راغلي وي، نو په دې صورت کې وروستنی رقم په حتمي توګه د یوه واحد په اندازه زیاتېږي.

بېلګه: $\frac{1}{10}$ په تقریب یا 10^{-1} او یا د اعشاري خانې د 0.1 رووندا ف کړئ.

1 $0.45032147 = 0.5$

2 $9.3500012 = 9,4$

د اعشار کسر په لیکلو کې دقت: که چېرې اعشاري عدد له یوه اعشاري رقم سره ولیکل شي، نو ویل کېږي، چې د $\frac{1}{10}$ په دقت یا تقریب او که دوه رقمه اعشاري ورکړل شي، ویل کېږي، چې د $\frac{1}{100}$ په دقت یا تخمین؛ لکه:

1) $4.32 \Rightarrow \frac{1}{100}$ په دقت

د اعشاري رقمونو ښې خوا کې د صفر په اېښودلو سره، د کسرونو قیمت تغییر نه کوي؛ خو د دقت له پلوه تغییر کوي، نو:

2) $0.03 = \frac{3}{100} \rightarrow \frac{1}{100}$ په دقت

<u>د عددونو علمی لیکل:</u> که ډېر لوی عددونه لکه د لمر، ځمکې او داسې نورې کتلې او ډېر کوچني عددونه لکه د موج اوږدوالی یا د الکترون شعاع په پام کې ونیسو، نو په واقعي بڼه یې د پورتنیو عددونو لیکل او همدارنګه پرې د عملیو ترسره کول هم ستونزمن برېښي؛ له همدې امله، ریاضي پوهانو د موضوع د اسانتیا په موخه د لویو او کوچنیو عددونو د لیکلو لپاره د ($a.\ 10^{n}$) بڼه وړاندې کړې ده. لکه څرنګه چې: $1 \le a < 10$ باید په پام کې ونیول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه: د ځمکې د کتلې بیه په علمي بڼه وړاندې کړئ؟
د عددونو د لنډولو او خلاصه کولو لپاره له قاعدې څخه کار اخلو. یعنې لیکو، چې د ځمکې کتله مساوي ده له:

$6{,}10^{24}$ kg

او یا د لمر کتله په علمي بڼه لیکو $2{,}10^{30}$ kg
باید یادونه وکړو، چې کوچني عددونه تل د (-) لري.

$$0.01 = \frac{1}{100} = \frac{1}{10^2} \Rightarrow 10^{-2}$$

بېلګې: په علمي بڼه یې ولیکئ؟

$$10 = 10^1$$
$$100 = 10^2$$
$$1000 = 10^3$$
$$40000 = 4 \times 10^4$$
$$5000 = 5 \times 10^3$$
$$2000000 = 2 \times 10^6$$
$$0.1 = \frac{1}{10} = \frac{1}{10^1} = 10^{-1}$$
$$0.001 = \frac{1}{1000} = \frac{1}{10^3} = 10^{-3}$$
$$0.00001 = \frac{1}{10000} = \frac{1}{10^4} = 10^{-4}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېیم څپرکی لنډیز

کسر په لغت کې د ماتولو په معنا دی او د حساب په اصطلاح کې هغه عدد ته وایي، چې بشپړ نه وي، یا هغه رقم دی، چې پر څو برخو وېشل شوی وي؛ یوه یا څو برخې یې ترې اخیستل شوې وي.

<u>کسري عددونه</u>: هغه ټول عددونه په بر کې نیسي، چې پوره نه وي، کسرونه په دوه ډوله دي:

<u>۱- عام کسر:</u> که یو پوره واحد پر څو برخو ووېشو او څو برخې یې ترې واخلو، د عام کسر په نامه یادېږي. وېشل شوی عدد د کسر د مخرج او اخیستل شوی د صورت په نامه یادېږي.

<u>مخلوط عدد</u>: هغه عدد دی، چې له یوه کسر او یوه صحیح عدد څخه تشکیل شوی وي.

<u>معادل کسرونه:</u> هغه کسرونه دي، چې عین عدد وښيي، لکه: $\frac{2}{4}=\frac{1}{2}$

<u>مساوي کسرونه</u>: هغه کسرونه، چې شمېر یې سره مساوي وي.

<u>د عام کسر ډولونه:</u>

<u>۱- واقعي</u>: هغه کسرونه دي، چې صورت یې تر مخرج کوچنی وي؛ لکه: $\frac{2}{3}$

<u>۲- غیرواقعي</u>: هغه کسرونه دي، چې صورت یې تر مخرج لوی وي؛لکه: $\frac{5}{3}$

<u>د کسرونو اختصار:</u> د تقسیم قابلیت له عملیو څخه په ګټه اخیستنه او د اختصار عملیې د کارولو په وسیله د کسرونو لنډولو یا ساده کولو لړۍ ته اختصار ویل کېږي.

<u>د کسرونو تصحیح</u>: صورت پر مخرج وېشل کېږي، چې خارج قسمت د صحیح عدد، باقي په صورت او مقسوم علیه د کسر په مخرج کې لیکل کېږي؛ لکه: $4\frac{2}{7}=\frac{30}{7}$

دکسرونوغیرواجب کول .صحیح عدد له مخرج سره ضرب او له صورت سره جمع کیږي؛ لکه: $2\frac{1}{2}=\frac{5}{2}$

د کسرونو مقایسه: په هغو کسرونو کې، چې مخروجونه یې سره مساوي، هغه کسر لوی دی، چې صورت یې لوی وي؛ لکه: $\frac{2}{5}>\frac{4}{5}$ $\frac{4}{5}$ و $\frac{2}{5}$

په هغو کسرونو کې چې مساوي صورتونه لري، هغه کسر لوی دی، چې کوچنی مخرج

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولري؛ لکه:

$\frac{4}{7},\frac{4}{2}$

$\frac{4}{2}>\frac{4}{7}$

د کسرونو هم مخرجول: د کسرونو هم مخرجول په دريو طريقو سره ترسره کېږي:

د معادلو کسرونو په وسيله، د LCM د ترلاسه کولو په واسطه او د ټوليزې کړنلارې په مرسته، چې درې واړه طريقې له بېلګو سره روښانه شوي دي.

ترټولو کوچنی مشترک مضرب (LCM) او د ترټولو لوی مشترک مضرب (GCD) موندل او ترلاسه کول، د تجزيې عمليې په مرسته ترسره کېدای شي.

د عام کسر بنسټيزې عمليې: (جمع، تفريق، ضرب او تقسيم) چې د بېلګې په وړاندې کولو سره، ټول توضيح شوي دي.

کسرالکسر: هغه کسرونه دي، چې صورت او مخرج يې بل کسر ولري؛ لکه: $\frac{\frac{2}{5}}{\frac{4}{8}}$

۲- اعشاري کسرونه: هغه کسرونه دي، چې مخرج يې د ۱۰ طاقتونه وي.

د اعشاري کسرونو ډولونه: واقعي او غيرواقعي (مخلوط)

۱- واقعي: هغه کسرونه دي، چې صحيح عدد و نه لري؛ لکه: 0. 2 , 0. 3

او داسې نور.

۲- غيرواقعي: هغه اعشاري کسرونه دي، چې صحيح عدد لري؛ لکه: 2. 5 , 3. 4 او

داسې نور.

د اعشاري کسر ډولونه: محدود اعشار، نامحدود متوالي(نيم متوالي، مکمل متوالي) ، نامحدود غيرمتوالي.

د ۱۰ په طاقتونو د اعشاري عددونو ضرب: د ضرب په دغه عمليه کې، اعشاري علامه د صفرونو په شمېر، په ښي لوري پر مخ ځي؛ لکه: $2.3\times10=23.0$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۰ پر طاقتونو د اعشاري عددونو تقسيم: د تقسيم په دغه عمليه کې، اعشاري علامه د صفرونو په شمېر شاته ځي؛ لکه: $\frac{20.243}{100} = 0.20243$

<u>د رووندراف عمليه:</u> په ځينو حالتونو کې که مو غوښتي وي، چې د اعشاريې له څو محدودو خانو سره، اعشاري عدد وليکو، نو دغې عمليې ته رووندراف ويل کېږي.

د عددونو د علمي وړاندې کولو کړنلاره: د موضوع د لا اسانتيا په موخه د عددونو د وړاندې کولو په علمي کړنلاره کې، ډېر کوچني يا ډېر لوی عددونه د $a. 10^n$ په بڼه وړاندې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېیم څپرکي پوښتنې:

۱- د $\frac{1}{2} \div 55$ حاصل پیدا کړئ؟

۲- رووندلف کومې عملیې ته ویل کېږي؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ؟

۳- محدود او نا محدود اعشار کسرونه تعریف او د بېلګې په وړاندې کولو سره یې تشریح کړئ؟

٤- په اعشاري او عام کسر کې، د مخلوط عدد توپیر د بېلګې په وړاندې کولو سره جوت کړئ؟

۵- د $\frac{2}{3}$ کسر د اعشاري په بڼه ولیکئ؟

۶- د 5 .0 اعشاري کسر پر عام کسر واړوئ؟

۷- د 245000 34. عدد د $\frac{1}{100}$ په دقت سره ر ووندلف کړئ؟

۸- $0.5\overline{43}$ پر عام کسر واړوئ؟

۹- د $2.3\overline{1}$ عدد پر عام کسر بدل کړئ؟

۱۰- 3 .2 پر عام کسر بدل کړئ؟

۱۱- $\frac{3}{250}$ پر اعشاري کسر بدل کړئ؟

۱۲- نیم متوالي اعشاري کسرونه، کوم کسرونه دي، د بېلګې په وړاندې کولو سره یې واضح کړئ؟

۱۳- نیمه متوالي اعشار کسر له بشپړ (مکمل) متوالي کسر سره څه توپیر لري؟

۱۴- که چېرې اعشاري عدد، د ۱۰ پر طاقت ووېشل شي، څرنګه عمل کوي، خپل توضیحات ولیکئ؟

۱۵- $\frac{6.1}{2.1}$ پر عام کسر بدل کړئ؟

۱۶- $\frac{2\ .4}{5}$ پر عام کسر بدل کړئ؟

۱۷- اعشاري نامحدود کسرونه د بېلګو په وړاندې کولو سره واضح کړئ؟

۱۸- اختصاریې کړئ؟

$$\frac{2250}{2925}, \qquad \frac{2295}{2448}, \qquad \frac{167344}{1185408}$$

۱۹- د $\dfrac{\frac{1}{3}+\frac{4}{5}}{\frac{4}{8}+\frac{7}{8}}$ کسر ساده کړئ؟

۲۰- د کتابچې بیه 6 افغانۍ ده، نواوس دا معلومه کړئ، چې د $12\frac{4}{2}$ کتابچو بیه څومره کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱- یو دوکاندار که له $20\frac{1}{4}$ ټوکر څخه $14\frac{1}{6}$ متره خرڅ کړی، نو معلوم یې کړئ،چې څو متره ورسره پاتې دی؟

۲۲- د $6\frac{2}{3}$ له عدد څخه $3\frac{1}{5}$ تفریق کړئ؟

۲۳- د مشترک مخرج د ترلاسه کولو د کړنلارو نومونه وکړۍ؟

۲٤- $14\frac{1}{7}-4=?$

۲۵- $1\frac{1}{4}+5\frac{9}{72}=?$

۲۶- د $\frac{10}{5}$ و $\frac{6}{5}$ کسرونه سره مقایسه کړئ؟

۲۷- د $\frac{4}{9}$ و $\frac{4}{24}$ کسرونه سره مقایسه کړئ؟

۲۸- واقعي او غیرواقعي کسرونه سره څه توپیر لري؟

۲۹- معادل کسرونه له مساوي کسرونو سره څه توپیر لري؟

۳۰- د عام او اعشاري کسرونو د ډولونو نومونه ولیکئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

نسبت او تناسب

ټولیزه موخه:
په اقتصادي محاسبو کې د نسبت او تناسب له قواعدو څخه کار اخیستنه.

د زده کړې موخې: زده کوونکي به د دغه څپرکي په پای کې لاندې څیزونه ترلاسه کړي:

۱- د نسبت او تناسب د مفهوم پېژندنه.
۲- د مشارکت د موضوعاتو پېژندنه.
۳- د اسلامي فقهې د اصولو په پام کې نیولو سره، د میراث د موضوعاتو پېژندنه.
٤- د ځنځیري سلسلې د قاعدې پېژندنه.

نسبت:

د دوو همجنسو کمیتونو ترمنځ د اړیکې (رابطې) ټاکل، د نسبت په نامه یادېږي. د دوو نسبتونو ترمنځ کمیت ښيي، چې لومړی کمیت په دویم کمیت کې څو ځله شامل دی، یا دویم کمیت د لومړ ي کمیت څو برابره دی. په نسبت کې شرط دی، چې دویم کمیت یعنې د صورت مخرج د صفر خلاف وي؛ د ۳ او ۴ نسبت په لاندې بڼه ښودل کېږي:

$3\div4$ $\frac{3}{4}$ یا 0.75 یا 75% خو په ټولیزه توګه نسبت دوې نښې (علامې) لري:
۱- کسري خط (———)
۲- سر په سر دوه ټکي (:)
په یوه نسبت کې صورت او مخرج د نسبت د جملو یا حدودو په نامه یادېږي.
نسبت په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی؛ حسابي نسبت: د دوو عددونو ترمنځ توپیر، حسابي نسبت دی؛ لکه:

د ۱۰ او ۴ عددونو حسابي نسبت، عبارت دی له: $D = 10 - 4 = 6$

او همدارنګه د ۱۰۰ او ۸۸ عددونو ترمنځ حسابي نسبت عبارت دی له: $D = 100 - 88 = 12$

بېلګه: د لاندنیو ردیفونو د هرې جوړې ترمنځ حسابي نسبت پیدا کړئ؟

50,58 34,42 18,26 2,10

$D = 42 - 34 = 8$ $D = 10 - 2 = 8$

$D = 58 - 50 = 8$ $D = 26 - 18 = 8$

دویم؛ د عددونو هندسي نسبت: د عددونو هندسي نسبت، د هغوی د تقسیم له حاصل څخه عبارت دی.

لکه: د 25 او 75 عددونو هندسي نسبت په لاندې توګه لیکو:

$\frac{1}{4} = 25 \div 75$ او یا $\frac{25}{75}$ او یا 25÷75

بېلګې: د لاندنیو عددونو ترمنځ هندسي نسبت پیدا کړئ؟

36 او 9 42 او 11 56 او 64 12 او 48

1 $\frac{36}{9} = 4$

2 $\frac{42}{11} = 3.8$

3 $\frac{56}{64} = 0.875$

4 $\frac{12}{48} = \frac{1}{4}$

د نسبت قواعد

۱- هغه مهال د دوو کمیتونو ترمنځ یو نسبت رامنځ ته کېږي، چې دواړه یې په یوه واحد باندې اندازه شوي وي. که چېرې عین واحد و نه لري، نو یو واحد پر بل باندې تبدیلوو.

۲- نسبت یوازې یو عدد دی او واحد نه لري؛ لکه:

د * 10gr او *4gr نسبت عبارت دی له:

$$\frac{10gr*}{4gr*} = \frac{10}{4}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- یو نسبت باید ساده شي.

a: د اختصار د عملیې په وسیله.

b: که د یوه نسبت صورت او مخرج یا دواړه کسري عددونه وي، نو د کسرونو له عملیو څخه په ګټه اخیستنې سره یې ساده کوو؛ لکه:

$$\frac{\frac{3}{4}}{9}=\frac{3}{1}\times\frac{9}{4}=\frac{27}{4}$$

۴- د دوو یا تر دوو زیاتو جملو ترمنځ نسبت، یو متمادي نسبت دی:

$2:5$

$2:3:5$

$2:3:3:5$

بېلګې:

۱- د 150cc (سی سی) او 0. 5li (لیټرو) ترمنځ نسبت څو دی؟

$$\frac{150cc}{0.5li}=\frac{150cc}{0.5\times1000cc}=\frac{150cc}{500cc}=\frac{150}{500}=\frac{3}{10}=0.3$$

۲- د 3000 او 4000 افغانیو پانګو ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

$$\frac{3000af}{4000af}=\frac{3}{4}=\underline{0.75}$$

۳- د 60 دقیقو (min) او 5 ساعتونو (hr) نسبت پیدا کړئ؟

$$\frac{60\min}{5hr}=\frac{60\min}{5\times60\min}=r=\frac{1}{5}$$

۴- د نسبت 9,5 او 1,5 عددونو ترمنځ نسبت عبارت دی له:

$$\frac{9.5}{1.5}=\frac{9.5\times10}{1.5\times10}=\frac{95}{15}=\frac{19}{3}=r=\frac{19}{3}$$

۵- د 55 سانتي مترو (cm) او و 5,5 مترو (m) نسبت څو دی؟

$$\frac{55cm}{5.5m}=\frac{55cm}{5.5\times100cm}=\frac{55cm}{550cm}=\frac{55}{550}=r=\frac{1}{10}$$

۶- د $\frac{3}{2},\frac{1}{2}$ عددونو ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

$$\frac{1}{2}:\frac{3}{2}=\frac{1}{2}\times\frac{2}{3}=\frac{2}{6}=r=\frac{1}{3}$$

۷- د 5gr او 4kg عددونو ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

$$\frac{5gr}{4kg}=\frac{5gr}{4\times1000gr}=\frac{5gr}{4000gr}=\frac{5}{4000}=\frac{1}{800}=r=\frac{1}{800}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- د $\frac{3}{5}$ هغه مساوي نسبت پیدا کړئ، چې د دوو جملو توپیر یې ۳۰ وي، په

$1 = \frac{30}{2} = 15$ حصه

$3 = 3 \times 15 = 45$ حصه

$5 = 5 \times 15 = 75$ حصه

$30 = 75 - 45 =$ په جمله کې توپیر

۹- د $\frac{7}{8}$ لرونکی نسبت پیدا کړئ، چې د دوو جملو مجموع یې 30 وي؟

$1 = \frac{30}{15} = 2$ حصه

$7 = 7 \times 2 = 14$ حصه

$8 = 8 \times 2 = 16$ حصه

$30 = 14 \times 16 =$ د دوو جملو مجموع

د نسبت د کاروني موردونه: نسبت د کاروني بېلابېل موردونه لري، چې لنډیز یې د لاندې چارت په وسیله وړاندې کېږي او همدارنګه هر مورد یې د لازیاتو جزییاتو سره د لاندنیو مطالبو په وسیله تشریح شوی دی:

د نسبت کارونه، د مجهول کمیت موندل، د یوه کمیت تقسیم، مشارکت، میراث، نرخ، پانګه وخت دواړه مساوي، پانګه مساوي او وخت مختلف، پانګه مختلف او وخت مساوي، پانګه او وخت دواړه مختلف.

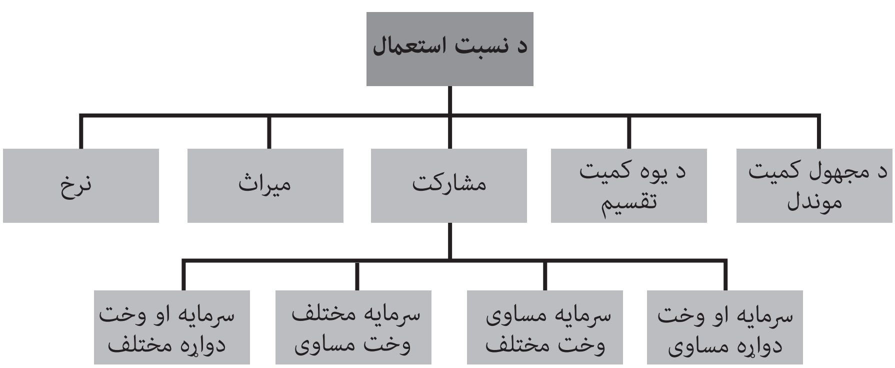

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجهول کميت موندل: د مجهول کميت د موندلو لپاره له لاندنيو قاعدو څخه کار اخلو:

قاعده:

که د دوو کميتونو ترمنځ په نسبت کې، دويم کميت معلوم وي، نو د لومړي کميت د معلومولو لپاره له لاندينۍ رابطې څخه کار اخلو:

نسبت × دويم کميت = لومړی کميت

که د دوو کميتونو ترمنځ په نسبت کې، لومړی کميت معلوم وي، د دويم کميت د موندلو لپاره له لاندې رابطې څخه کار اخلو:

نسبت ÷ لومړی کميت = دويم کميت

بېلګې:

۱- د دوو ټولګيو د زده کوونکو ترمنځ نسبت $\frac{6}{7}$ دی،که په لومړي ټولګی کې 35 زده کوونکي وي، نو د دويم ټولګی د زده کوونکو شمېر پيدا کړئ؟

$\frac{6}{7}=\frac{\times}{35}$

لومړی کميت $x=35\times\frac{6}{7}\Rightarrow\frac{6\times35}{7}=\frac{210}{7}=\frac{30}{1}=30$

۲- د احمد او فريد د عمرونو ترمنځ نسبت $\frac{3}{5}$ دی؛ که احمد ۱۵ کلن وي، نو فريد به څو کلن وي؟

نسبت÷ لومړی کميت = دويم کميت

$x=15\div\frac{3}{5}\Rightarrow\frac{15}{1}\times\frac{5}{3}=\frac{25}{1}=25$

کورنۍ دندې:

۱- د احمد او د هغه د ورور عمر ترمنځ نسبت $\frac{9}{4}$ دی؛ که د احمد ورور 12 کلن وي، نو احمد به څو کلن وي ؟

۲- د بزګرانو د دوو ډلو ترمنځ نسبت $\frac{5}{7}$ دی؛ که په لومړۍ ډله کې 150 تنه وي، نو د بزګرانو د دويمې ډلې شمېر معلوم کړئ؟

۳- د 9000 عدد د 7 :6 :4 :3 پر متناسبو اجزاوو باندې ووېشئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر یوه نسبت د یوه کمیت تقسیم: پر یوه نسبت د یوه کمیت د وېشلو لپاره، نسبتونه سره جمع کوو او کمیتورباندې وېشو او د نسبت له هرې جملې سره یې په بېل بېل ډول ضربوو:

لومړۍ بېلگه: 4800 افغانۍ د $\frac{7}{5}$ پر نسبت ووېشئ؟

حل:

$$7+5=12 \Rightarrow \frac{4800}{12}=400X \left\langle \begin{matrix} 7=2800 \\ 5=2000 \end{matrix} \right.$$

دویمه بېلگه: عمران 31500 افغانۍ لری او غواړي یادې پیسې پر خپلو ورونو داسې ووېشي، چې د لومړي او دویم ورور ترمنځ نسبت یې $\frac{6}{3}$ وي؟

$$6+3=9 \Rightarrow \frac{31500}{9}=3500X \left\langle \begin{matrix} 6=21000 \\ 3=10500 \end{matrix} \right.$$

کورنۍ دندې:

۱- 55200 ډالر د $\frac{7}{4}$ پر نسبت ووېشئ؟

۲- د 22000 عدد د 8،6،4 او 3 پر متناسبو اجزاوو ووېشئ؟

مشارکت

په یوه سوداگریزه معامله کې، په گټه او تاوان کې د دوو یا څو کسانو شریکېدلو ته مشارکت وايي. د دې لپاره، چې گټه او تاوان پر مساوي برخو ووېشل شي، نو څلور لاندیني حالتونه موجود دي:

لومړی حالت: که پانگې او وختونه دواړه سره مساوي وي؛ نو گټه او تاوان یې هم په مساوي برخو باندې وېشل کېږي.

دویم حالت: که پانگې مختلفې، خو وختونه سره مساوي وي، نو په دې صورت کې نسبتونه د پانگې د ترټولو لوی مشترک قاسم په موندلو سره ترلاسه کېږي، ورپسې یاد نسبتونه سره جمع او گټې یې پر مجموع وېشل کېږي او له هر یوه سره یې ضربېږي.

درېیم حالت: که پانگې سره مساوي، خو وخت مختلف وي، نو په دې صورت کې د وخت نسبتونه ترلاسه ورپسې د گټې یا نسبتونو پر مجموع وېشل کېږي او بیا له هر یوه سره یې ضربېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ بېلګه: دوه کسان په ګډه سره تجارت کوي؛ د لومړي کس پانګه 120000افغانۍ او د دويم سوداګر 80000 افغانۍ دي؛ که دواړه په يوه معامله کې 20000 افغانۍ ګټه وکړي؛ نو د هر يوه برخه معلومه کړئ؟

حل:

120000	80000
3	2

$3+2=5$

$20000 \div 5 = 4000$

$4000 \times 3 = 12000$

$4000 \times 2 = 8000$

کورنۍ دنده: دوه ورونه په ګډه سره سوداګريزې چارې پر مخ بيايي، د لومړي پانګه 10000$ او د دويم يې 12000$ ډالره ده؟ که دوی په خپله معامله کې، 2000$ ګټه وکړي، نو د هر يوه برخه محاسبه کړئ؟

دويم حالت: 27000 افغانۍ پر دوو تنو داسې ووېشئ، چې لومړي کس ته 4 برخې او دويم ته يې 5 برخې ورسېږي؟

$4+5=9 / \frac{27000}{9} = 3000$

لومړی کس $= 4 \times 3000 = 12000$

دويم کس $5 \times 3000 = 15000$

میزان 15000+12000=27000

دريېمه بېلګه: 6.25 میلیونه ډالر د دوو کسانو ترمنځ په داسې ډول ووېشئ، چې لومړي کس ته دوه برخې او دويم ته يې تر لومړي کس يوه برخه زياته ورسېږي؟

لومړی کس ⟵ 2حصه

دو یم کس ⟵ 3حصه=2+1

5=3+2

$\frac{6.25}{5} = 1.55$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي کس برخه $= 2\times1.55 = 2.50$

د دويم کس برخه $= 3\times1.25 = 3.75$

2,50+3,75=6,25

ځلورمه بېلګه: د 5gr او 4kr ترمنځ هندسي نسبت پیدا کړئ؟

$$\frac{5gr}{4.1000gr} = \frac{5gr}{4000gr} = \frac{5}{4000} = \frac{1}{800}$$

پنځمه بېلګه: د دوو عددونو ترمنځ نسبت $\frac{3}{2}$ دی، که لومړی عدد 24 وي، دویم يې معلوم کړئ؟

لومړی عدد =x =24

دویم عدد =y=X

$$\frac{x}{y} = \frac{3}{2} \Rightarrow \frac{24}{y} = \frac{3}{2} y = 24 \Rightarrow y = \frac{\overset{8}{24}}{\underset{1}{3}} \times 2 = 16$$

مېزان =24+16= 40

په نسبت بانديې دتقسیم اړوندې پوښتنې:

۱- د 150عدد پر 5,4, او 6 نسبتونو ووېشئ؟

حل:

د نسبتونو مجموع $= 6+5+4 = 15$/ یوه برخه $= \frac{150}{15} = 10$

$4\times10 = 40$ $/5\times10 = 50$ $/6\times10 = 60$

۲- 900 افغانۍ د 12،4،3 او1 پر نسبتونو ووېشئ؟

حل:

د نسبتونو مجموع =12+4+3+1=20/ یوه برخه $= \frac{900}{20} = 45$

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$45\times12=540$$
$$45\times4=180$$
$$45\times3=135$$
$$45\times1=45$$

۳-د 5124 عدد پر $\frac{1}{7},\frac{1}{4},\frac{1}{3}$ پر نسبتونو ووېشئ؟

حل:

$$\frac{1}{3}+\frac{1}{4}+\frac{1}{7}=\frac{28+21+12}{84}=\frac{61}{84}$$

یوه برخه $=\dfrac{5124}{\frac{61}{84}}=7056$

برخه $\frac{1}{3}=\frac{1}{3}(7056)=2352$

برخه $\frac{1}{4}=\frac{1}{4}(7056)=1764$

برخه $\frac{1}{7}=\frac{1}{7}(7056)=1008$

مېزان $2352+1764+1008=5124$

۳- په یوه شرکت کې د دریو تنو ونډه په ترتیب سره، 300000$،400000$ او 500000$ ده. که د شرکت ګټه 3600000$ وي، د هر یوه ګټه معلومه کړئ؟

حل: د ونډو پر ټولو لوی مشترک قاسم یعنې 100000 باندې، د ونډو له وېش څخه، نسبتونه ترلاسه کېږي.

$$\frac{500000}{100000}=5\Rightarrow4\Rightarrow3$$

د ونډو د نسبتونو مجموع $=5+4+3=12\Rightarrow\frac{3600000}{12}=300000$

$$300000\times5=1500000\$$$
$$300000\times4=1200000\$$$
$$300000\times3=900000\$$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. فرید تر 5 میاشتو سوداګرۍ وروسته عمران له ځانه سره شریکوي؛ که فرید او عمران د یوه کال تر تېرېدو وروسته په یوه معامله کې 19000 افغانۍ ګټه وکړي، نو د هر یوه ګټه څومره کېږي؟ (که چېرې پانګې سره مساوي وي).

حل:

عمران	فرید
12-5	12 میاشت
7	12

12+7=19

تر دې وروسته ګټه پر ۱۹ وېشو:

$$\frac{19000}{19}=1000$$

$1000\times 7=7000$ د عمران برخه

$1000\times 12=12000$ د فرید برخه

دویمه بېلګه: عبدالله د سوداګرۍ تر پیل درې میاشتې وروسته حبیب الله له ځانه سره شریکوي، د دوی د پانګې اندازه سره مساوي ده. که د سوداګرۍ تر پیل یو کال وروسته په معامله کې35000 افغانۍ ګټه کړې وي، نو د هر یوه برخه معلومه کړئ؟

حبیب الله	عبدالله
9	: 12
3	: 4

12-3=9

3+4=7

$=\frac{35000}{7}\times 4=5000\times 4=20000$ د عبدالله ګټه

$=\frac{35000}{7}\times 3=5000\times 3=15000Af$ د حبیب الله ګټه

کورنۍ دنده: دوه ورونه په ګډه سره د سوداګرۍ چارې پرمخ بیایي، لومړي ورور په معامله کې 5 میاشتې او دویم یې 7 میاشتې کار وکړ، چې په دې موده کې یې 58000 افغانۍ ګټه ترلاسه کړله، د هر یوه د ګټې برخه حساب کړئ؟

څلورم حالت: که چېرې پانګه او وخت دواړه مختلف وي، نو په دې صورت کې، د وخت او پانګې د ضرب حاصل ترلاسه، ورپسې نسبتونه سره جمع او ګټه یې پر مجموع وېشل کېږي او له هر یوه سره یې ضربېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ بېلګه: درې تنه سوداګر په ګډه سره سوداګرۍ چارې پرمخ بیايي، لومړی سوداګر 30000Af د دریو میاشتو لپاره، دویم یې 60000 افغانۍ او دریم یې 15000 افغانۍ پانګونه کړې ده، که درې واړه 27000Af افغانۍ ګټه ولري، نو د هر یوه برخه معلومه کړئ؟
حل:

$30000 \times 3 = 90000Af = 3$
$60000 \times 2 = 120000Af = 4$
$15000 \times 4 = 60000Af = 2$

د نسبتونو مجموع $= 3 + 4 + 2 = 9$

د لومړي کس ګټه $= \frac{27000}{9} \times 3 \Rightarrow 3000 \times 3 = 9000$ افغانۍ

د دویم کس ګټه $= \frac{27000}{9} \times 4 \Rightarrow 3000 \times 4 = 12000$ افغانۍ

د دریم کس ګټه $= \frac{27000}{9} \times 2 \Rightarrow 3000 \times 2 = 6000$ افغانۍ

دویمه بېلګه: په یوه سوداګریز شرکت کې لومړی شریک 200000$ د 5 میاشتو، دویم یې 300000$ د 4 میاشتو او څلورم یې400000$ د 2 میاشتو لپاره په دوران کې اچولي، که چېرې ترلاسه شوې ګټې 180000$ وي، نو د هر شریک ګټه معلومه کړئ؟
حل:

د لومړي شریک ونډه $200000 \times 5 = 1000000\$ = 5$

د دویم شریک ونډه $300000 \times 4 = 1200000\$ = 6$

د دریم شریک ونډه $400000 \times 2 = 800000\$ = 4$

د نسبتونو مجموع $5 + 6 + 4 = 15$

د هر شریک ګټه $\frac{180000}{15} = 12000$

د لومړي شریک ګټه $=12000 \times 5 = 60000\$$

د دویم شریک ګټه $=12000 \times 6 = 72000\$$

د دریم شریک ګټه $=12000 \times 4 = 48000\$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده:

۱- دوه تنه په ګډه سره سوداګرۍ چارې پر مخ بیايي.

لومړی سوداګر 120000 افغانۍ د ۳ میاشتو لپاره

دویم یې 80000 افغانۍ د 2 میاشتو لپاره.

دریم یې 80000 افغانۍ د 4 میاشتو لپاره.

که دوې 60000 افغانۍ ګټه ولري، نو د هر سوداګر د ګټې برخه معلومه کړئ؟

میراث: دمیراث علم د فقهي او حسابي قواعدو په مرسته حلېږي، خو د میراث د وېشلو په برخه کې، د ریاضي علم زیاته ونډه لري؛ د موضوع د لاروښانتیا په موخه لاندنۍ بېلګې وړاندې کېږي:

بېلګې:

لومړۍ بېلګه: له یوه متوفي څخه 120000 افغانۍ په میراث پاتې شوي، نوموړی یو زوی او څلور لوڼې لري، نو یاد میراث پر دوی داسې ووېشئ، چې دوې برخې زوی او 4 برخې لور ترلاسه کړي؟

د نسبتونو مجموع $4+2=6$

برخې $\frac{120000}{6}=20000$

د زوی برخه $=20000\times 2=40000Af$

د لور برخه $=20000\times 1=20000Af$

دویمه بېلګه: له یوه سړي څخه 106440 افغانۍ په میراث پاتې دي او یوازې یو زوی او یوه لور لري، یادې پیسې د هغوی ترمنځ داسې ووېشئ، چې د زوی برخه د لور په پرتله دوه برابره وي؟

حل: ښکاره ده، چې د زوی او لور د پیسو نسبت $\frac{1}{2}$ یا 2 :1 دی، نو میراث د $\frac{1}{2}$ پر نسبت وېشل کېږي.

د نسبتونو مجموع $1+2=3$

د لور برخه $\frac{106440}{3}=35480\times 1=35480$

د زوی برخه $35480\times 2=70960$

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه بېلگه: له یوه سړي څخه 185600 افغانۍ په میراث پاتې دي؛ پر 25600 افغانیو یې د نوموړي پور ادا کېږي او له پاتې پیسو څخه یې $\frac{1}{8}$ برخه مېرمنې ته ورکول کېږي او ورپسې پاتې پیسې د ده د دوو زامنو او یوې لور ترمنځ داسې وېشل کېږي، چې هر زوی د لور دوه برابره برخه ترلاسه کړي، نو تاسې د هر یوه برخه معلومه کړئ؟

حل: 185600-25600=160000Af= د پور تر ورکړې وروسته پاتې پیسې، چې $\frac{1}{8}$ برخه یې مېرمنې ته ورکول کېږي.

$$\overset{2}{\cancel{160000}}\times\frac{1}{\underset{1}{\cancel{8}}}=20000$$

تر دې وروسته هغه پیسې، چې پاتې کېږي، عبارت دی له:

160000-2000=140000

د لور او زامنو د پیسو نسبت 2 :2 :1 دی؛ اوس 140000 د 2 :2 :1 پر نسبت وېشو.

5=1+2+2

$$\frac{\overset{175}{\cancel{140000}}}{\underset{1}{\cancel{8}}}=17500\times1=17500$$

د لور برخه 28000=1×28000

د لومړي زوی برخه 28000×2=56000

د بل زوی برخه 28000×2=56000

<u>کورنۍ دنده:</u>

۱- له یوه میت څخه 180000 افغانۍ په میراث پاتې شوې، نوموړی20000 افغانۍ پوروړی دی، او پاتې پیسې یې پر مېرمنې، دوو زامنو او درېو لوڼو وېشل کېږي؟

۳- له یوه سړي څخه 145000 افغانۍ په میراث پاتې دي، چې یوه برخه یې د ده یوې لور ته او درې برخې یې یوه زوی ته ورکول کېږي، نو د هر یوه برخه محاسبه کړئ؟

نرخ (Rate):

د یوه کمیت له مجموع څخه د یوه واحد د بیې ټاکلو ته نرخ وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ بېلګه: د 30 قلمونو بیه 300 افغانۍ ده، نو د یوه واحد بیه به یې څو وي؟

حل:

$$Rate = \frac{300}{30} = 10$$

د یوه واحد بیه، 10 افغانۍ ده.

دویمه بېلګه: د ځلوېښت متره ټوکر بیه 800 افغانۍ ده، نو د هر متر نرخ معلوم کړئ؟

حل:

$$Rate = \frac{\overset{20}{800}}{\underset{1}{40}} = 20Af$$

: د هر متر ټوکر بیه 20 افغانۍ ده.

درېیمه بېلګه: که د زده کوونکو د یوه ټولګي لپاره 195m ټوکر پر 2925 افغانیو اخیستل شوی وي، نو د هر متر ټوکر نرخ معلوم کړئ؟

حل:

$$Rate = \frac{2925Af}{195m}$$

څلورمه بېلګه: که یو موټر په 5 ساعتونو کې 300km کیلومتره واټن ووهي، نو سرعت یې معلوم کړئ؟

حل:

$$V = \frac{300km}{5h} = 60\,{}^{km}\!/_{h}$$

که چېرې 9 ټوکه کتابونه 1350 پاڼې ولري، نو دیو یوه ټوک پاڼې به یې څو وي؟

حل:

$$x = \frac{1350}{9} \Rightarrow x = 150$$ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تناسب:

د دوو نسبتونو تساوي ته تناسب ویل کېږي؛ یعنې هغه مهال، چې په دوو نسبتونو کې د طرفینو او وسطنیو د ضرب حاصل سره مساوي شي، تناسب رامنځ ته کېږي. یو تناسب څلور جملې لري؛ لکه:

$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}$ یعنې

$a\times d=b\times c$

چې په دغه تناسب کې د لومړي کسر صورت یعنې a او د دویم کسر مخرج یعنې d د تناسب طرفین او د دویم کسر صورت یعنې c او د لومړي کسر مخرج یعنې b د تناسب وسطین دی.

تناسب تل د دوو معادلو کسرونو ترمنځ رامنځته کېږي، که چېرې نسبتونه سره معادل نه وي، نو تناسب نه رامنځته کېږي.

د تناسب خواص:

لومړی خاصیت: په هر تناسب کې د وسطینو او طرفینو د ضرب حاصل سره مساوي وي.

یعنې:

$$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}=a\times d=c\times b=ad=cd$$

عددي بېلګه:

$$\frac{2}{3}=\frac{4}{6}=2\times6=4\times3\Rightarrow 12=12$$

دویم خاصیت: که چېرې په یوه تناسب کې د طرفینو او وسطینو ځایونو سره تغییر وکړي، ترلاسه شوی تناسب بیا هم یو تناسب دی.

یعنې:

عددي بېلګه:

$$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}\Rightarrow\frac{d}{b}=\frac{c}{a}$$

$$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}\Rightarrow\frac{a}{c}=\frac{b}{d}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

عددي بېلګه

$$\frac{2}{3}=\frac{4}{6}=2\times 6=4\times 3\Rightarrow 12=12$$

دریېم خاصیت: که په هر تناسب کې نسبتونه سره معکوس شي، نو په تناسب کې تغییر نه راځي.

$$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}\Rightarrow \frac{b}{a}=\frac{d}{c}$$

څلورم خاصیت: که په یوه تناسب کې، مخرجونه له صورتونو سره جمع او پرمخرج ولیکل شي، بیا هم یو تناسب دی.

ثبوت:

$$\frac{a+b}{b}=\frac{c+d}{d}............1$$

بېلګه:

$$\frac{2}{10}=\frac{2}{25}$$

$$\frac{2+10}{10}=\frac{25+5}{25}$$

$$\frac{12}{10}=\frac{30}{25}\Rightarrow 300=300$$

پنځم خاصیت: که په یوه تناسب کې، مخرجونه له صورتونو څخه تفریق او پر مخرج ولیکل شي، بیا هم یو تناسب دی.

$$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}\Rightarrow \frac{a-b}{b}=\frac{c-d}{d}$$

عددي بېلګه:

$$\frac{3}{2}=\frac{9}{6}\Rightarrow \frac{3-2}{2}=\frac{9-6}{6}$$

$$\frac{1}{2}=\frac{3}{6}$$

$$6=6$$

شپږم خاصیت: د هر تناسب $\frac{a}{b}=\frac{c}{d}$ لپاره کولی شو، چې ولیکو:

$$\frac{a+b}{a-b}=\frac{c+d}{c-d}$$

د ثبوت لپاره یې، د څلورم او پنځم خواص اطراف، طرف پر طرف باندې وېشو.

$$\frac{a+b}{b}=\frac{c+d}{d}............I$$

$$\frac{a-b}{b}=\frac{c-d}{d}............II$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثبوت:

$$\frac{\frac{a+b}{b}}{\frac{a-b}{b}}=\frac{\frac{c+d}{d}}{\frac{c-d}{d}}\Rightarrow\frac{a+b}{a-b}=\frac{c+d}{c-d}$$

عددي بېلګه:

$$\frac{3}{2}=\frac{6}{4}\Rightarrow\frac{3+2}{3-2}=\frac{6+4}{6-4}$$

$$\frac{5}{1}=\frac{10}{2}$$

$$10=10$$

<u>اووم خاصيت:</u> که څو نسبتونه سره يو تناسب جوړ کړي، د صورت او مخرجونو د جمعې حاصل يې، چې يو نوی نسبت وي، له ټولو نسبتونو سره، تناسب تشکيلوي.

$$\frac{a}{b}=\frac{c}{d}=\frac{e}{f}\Rightarrow\frac{a+c+e}{b+d+f}=\frac{x}{y}$$

که $R=\frac{x}{y}$ وي، نو:

$$\frac{a}{b}=R$$

$$\frac{c}{d}=R$$

$$\frac{e}{f}=R$$

عددي بېلګه:

$$\frac{1}{2}=\frac{2}{4}=\frac{3}{6}$$

$$\frac{1+2+3}{2+4+6}=\frac{6}{12}=\frac{1}{2}$$

$$\frac{1}{2}=\frac{1}{2}\qquad\frac{2}{4}=\frac{1}{2}\qquad\frac{3}{6}=\frac{1}{2}$$

$$2=2\qquad 4=4\qquad 6=6$$

په يوه تناسب کې د مجهولاتو موندل:

۱- هغه مهال، چې په طرفينو يا وسطينو کې يو مجهول موجود وي، نو په تناسب کې دغه ډول مجهول په لاندې بڼه ترلاسه کېږي:

$$1-\qquad \frac{5}{2}=\frac{x}{10}\Rightarrow 2x=5\times10\Rightarrow 2x=50\quad\Rightarrow x=25$$

$$2-\qquad \frac{2}{3}=\frac{4}{x}=\quad 2x=3\times4=>2x=12\Rightarrow x=6$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- هغه مهال چې طرفین یا وسطین مجهول وي:

دغه ډول مجهول په تناسب کې په لاندې توګه ترلاسه کېږي:

$$1- \quad \frac{x}{25}=\frac{4}{x} \Rightarrow \sqrt{x^2}=\sqrt{4\times 25} => x=\sqrt{100} => x=10$$

$$2- \quad \frac{2}{x}=\frac{x}{18} \Rightarrow \sqrt{x^2}=\sqrt{2\times 18} \Rightarrow x=\sqrt{36}=x=6$$

۳- که چېرې صورتونه او مخرجونه مجهول وي:

د دغه ډول مجهول د موندلو لپاره، یو x ته اختیاري بیه ټاکل کېږي.

لکه:

$$1- \quad \frac{x}{2}=\frac{x}{4} \Rightarrow \frac{3}{2}=\frac{x}{4} \Rightarrow 2\times=3\times 4 \Rightarrow 2x=12 \Rightarrow x=6$$

$$2- \quad \frac{6}{x}=\frac{4}{x} \Rightarrow \frac{6}{5}=\frac{4}{x} \Rightarrow 6\times=4\times 5 \Rightarrow 6x=20 \Rightarrow x=3.\bar{3}$$

د تناسب ډولونه:

د تناسب ډولونه، چې په لاندې شکل کې ښودل شوي، له نورو جزییاتو سره په لاندې ډول تشریح کېږي:

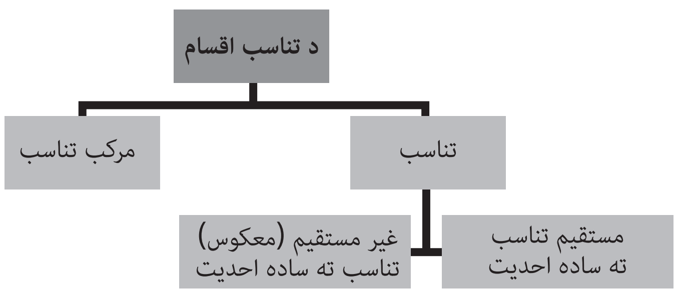

۱- ساده احدیت

الف: په مستقیم تناسب ساده احدیت: که چېرې د دوو کمیتونو ترمنځ رابطه داسې وي، چې که یې یو کم یا زیات شي، نو د بل لوري په تناسب کې هم کموالی او زیاتوالی راشي، نو د دوو کمیتونو ترمنځ دغه ډول ارتباط ته، مستقیم تناسب ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ساده احدیت کې د پوښتنې دری جز ه معلوم وي او څلورم یې باید معلوم شي، دغه حد په مستقیم تناسب ساده احدیت کې په داسې ډول ترلاسه کېږي، چې هغه اجزاوې چې په مایله بڼه قرار لري سره ضربېږي او پر بل جزء وېشل کېږي.

په مستقیم احدیت پورې اړوندې پوښتنې:

۱- که د 5 متره ټوکر بیه 65 افغانۍ وي، نود 43 متره ټوکر بیه څو افغانۍ کېږي؟

	د ټوکر اوږدوالی	بیه په افغانۍ سره	
زیات	5	65	زیات
	43	x	

$$x = \frac{43 \times 65}{5} = x = 599Af$$

۲- د 16 تنو کارګرانو مزد 400Af ده، نو د دولسو تنو مزد څو افغانۍ کېږي؟

	کارګر	افغانۍ	
کم	16	6400	کم
	12	x	

$$x = \frac{12 \times 6400}{16} = 4800 = x = 4800Af$$

۳- د 15 کیلوګرامه چای بیه 22500 افغانۍ ده، نو د 35 کیلوګرامه چای بیه معلومه کړئ؟

	واحد	افغانۍ	
زیات	15	22500	زیات
	35	X	

$$x = \frac{22500 \times 35}{15} = 52500Af = x = 52500Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- له 3500 افغانیو څخه 900 افغانۍ ګټه ترلاسه کېږي، نود 2500 افغانیو په څومره ګټه وي؟

	افغانۍ	واحد	
کم	900	3500	کم
	X	2500	

$$x = \frac{900 \times 2500}{3500} = \frac{4500}{7} x = 642\frac{6}{7}$$

۵- په یوه آزموینه کې له 1600تنو زده کوونکو څخه یې 200 تنه ناکام شوي، نواوس په 100 تنه زده کوونکو کې د ناکامو شمېر معلوم کړئ؟

	ناکام	د زده کوونکو شمېر	
کم	200	1600	کم
	X	100	

$$x = \frac{100 \times 200}{1600} x = \frac{200}{16} = x = 125\%$$

۶- یو موټر په هر 50 کیلومتره واټن کې 4. 5lit لیتره تیلو ته اړتیا لري، که یې په ټانکۍ کې ۳۶ لیتره تیل موجود وي، نو د څو کیلومتره واټن لپاره بسنه کوي؟

	تیل	واټن	
زیات	4. 5	50	زیات
	36	x	

$$x = \frac{50.36}{4.5} = 400km$$

$$x = 400km$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه:

۷- د 12 متره ټوکر بیه 6000 افغانۍ ده، نو د 8 مترو بیه یې معلومه کړئ؟

حل؛ په لومړۍ طریقه:

مقدار بیه

$12m$ $6000Af$

$8m x$

$$x = \frac{6000 \times 8}{12} = \frac{48000}{12} = 4000$$

$$x = 4000Af$$

په بله طریقه حلول:

$12m$ $6000Af$

$8m$ x

$$12 : 8 = 6000 : x$$

$$x = \frac{6000 \times 8}{12} = \frac{48000}{12} = 4000$$

$$x = 4000Af$$

بېلګه: 8- د 5 کیلوګرامه وریجو بیه 400 افغانۍ ده، نو د 12 کیلوګرامو بیه معلومه کړئ؟

حل: په لومړۍ طریقه:

مقدار بیه

$5kg$ $400Af$

$12kg$ x

$$x = \frac{400 \times 12}{5} = \frac{4800}{5} = 960$$

$$x = 960Af$$

حل: په بله طریقه:

$5kg$ $400Af$

$12kg$ x

$$5 : 12 = 400 : x$$

$$x = \frac{400 \times 12}{5} = \frac{4800}{5} = 960$$

$$x = 960Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

$12m \qquad 6000Af$

$8m x$

$$x = \frac{6000 \times 8}{12} = \frac{48000}{12} = 4000$$

$$x = 4000Af$$

مقدار بیه

$12m \qquad 6000Af$

$8m \qquad x$

$$12 : 8 = 6000 : x$$

$$x = \frac{6000 \times 8}{12} = \frac{48000}{12} = 4000$$

$$x = 4000Af$$

حل؛ په بله طریقه:

$5kg \qquad 400Af$

$12kg \qquad x$

$$x = \frac{400 \times 12}{5} = \frac{4800}{5} = 960$$

$$x = 960Af$$

$5kg \qquad 400Af$

$12kg \qquad x$

$$5 : 12 = 400 : x$$

$$x = \frac{400 \times 12}{5} = \frac{4800}{5} = 960$$

$$x = 960Af$$

ب: په غیرمستقیم تناسب ساده احدیت: که د دوو کمیتونو ترمنځ رابطه په داسې توګه موجوده وي، چې د یوه کمیت په زیاتېدو سره، بل کمیت په همغه تناسب کموالی ومومي او یا د دې په عکس په کمېدو سره یې بل کمیت په همغه تناسب زیاتوالی ومومي؛ نو د دوو نسبتونو ترمنځ دغه ډول رابطه، د غیرمستقیمې (معکوسې) رابطې په نامه یادېږي.

په غیرمستقیم تناسب ساده احدیت کې، د پوښتنې مجهول جزء په داسې توګه ترلاسه کېږي، چې د پوښتنې معلومې اجزاوې چې په افقي بڼه موقعیت لري سره ضربېږي او بیا پر بل جزء باندې وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه:

8 تنه په ګډه يو کار په 15 ورځو کې ترسره کوي؛ نو 10 تنه کارګران به دغه کار په څو ورځو کې ترسره کړي؟

حل؛ لومړۍ طريقه:

د کارګرانو شمېر	ورځې
8	15
10	X

$$x=\frac{8\times 15}{10}=\frac{120}{10}=12$$

$x=12$ ورځې

حل؛ بله طريقه:

د کارګرانو شمېر	ورځې
8	15
10	X

10: 8=15: x

$$x=\frac{15\times 8}{10}=\frac{120}{10}=12$$

$x=12$ ورځې

۱- که 50 تنه کارګران يوه ودانۍ په 20 ورځو کې رنګ کړي، نو 25 تنه به يې په څو ورځو کې دغه کار ترسره کړي؟

کارګر	د کار ورځې
50	20
25	X

$$\frac{50}{25}=\frac{x}{20}x \qquad =\frac{50\times 20}{25}$$

$x=40$ ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که چېرې يوه مستطيل شکله ځمکه، چې 100 متره اوږدوالی (طول) او 20 متره عرض لري، پر داسې ځمکه تعويضه شي، چې 40 متره عرض لري، نو د يادې ځمکې اوږدوالی به څو متره وي؟

	طول	عرض	
کم	100	20	زيات
	x	40	

$\frac{100}{x} = \frac{20}{40}x \qquad = \frac{100 \times 20}{40} = 50m$

۳- که د اوبو دوه نلونه په همهاله توګه يو حوض په 9 ساعتونو کې ډک کړي، نو څو نلونه به دغه حوض په 6 ساعتونو کې ډ ک کړای شي ؟

	د نلونو شمېر	د جريان ساعت	
زيات	2	9	کم
	x	6	

$\frac{2}{x} = \frac{6}{9}x \qquad = \frac{2 \times 9}{6} = 3$ نل

۴- درې ماشينونه يو ټاکلی کار پر 60 دقيقوکې ترسره کوي، نو 12 ماشينونه به يې په څو دقيقو کې ترسره کړي؟

	ماشين	دقيقه	
زيات	3	60	کم
	12	X	

$\frac{3}{12} = \frac{x}{60} \Rightarrow x = \frac{3 \times 60}{12} = 15\,\text{min}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- . 14 تنه نجاران 51 میزونه په څلورو ورځو کې جوړوي، نو څو تنه به همدغه شمېر میزونه په یوه اونۍ (اوه ورځو) کې جوړ کړي؟

	نجار	ورځې	
کم	14	4	زیات
	x	7	

$$x = \frac{x}{14} = \frac{4}{7}x \qquad = \frac{14\times 4}{7} = 8$$

۶- د چاپ دري ماشینونه یو شمېر پاڼې په 44 دقیقو کې چاپوي،نو 12 ماشینونه به یادې پاڼې په څو دقیقو کې چاپې کړي؟

	ماشین	دقیقه	
زیات	3	44	کم
	12	X	

$$\frac{3}{12} = \frac{x}{44} = x = \frac{3\times 44}{12} = 11$$ دقیقې

مرکب احدیت

په ساده احدیت کې نامعلوم کمیت، په یوه شرط پورې اړه نیسي، خو دغه کمیت په مرکب احدیت کې تریوه په زیاتو شرطونو پورې مربوطېږي. د حل لپاره، مرکب تناسب پر څو ساده تناسبونو وېشل کېږي؛ دغه موضوع د لاندنیو بېلګو په وړاندې کولو سره روښانه کېږي:

لومړۍ بېلګه:

۱- .15 تنه کارګران د 10 ورځو په موده کې د ورځې د 8 ساعتونو په کار کولو سره 500 متره مکعبه ځمکه کیندي،نو 20 کارګران، چې د ورځې 5 ساعته کار وکړي، په څو ورځو کې به وکولی شي، چې 750m3 ځمکه وکیندي؟

حل:

دکارګرانو شمېر	د کار ساعتونه	د ځمکې کیندل	د ورځو شمېر
15	8	$500m^3$	10
20	5	$750m^3$	X

20	:	15	=	10: x
5	:	8		
500	:	750		

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$x = \frac{\overset{3}{\cancel{15}} \times 10 \times \overset{4}{\cancel{8}} \times \overset{15}{\cancel{750}}}{\underset{1}{\cancel{20}} \times \underset{1}{\cancel{5}} \times \underset{10}{\cancel{500}}} = \frac{180}{10} = 18$$ ورځې

$$x = \frac{15 \times 8 \times 10 \times 750}{20 \times 5 \times 500} = 18$$ ورځې

۲- د یوې میاشتې په موده کې د 50 جوړو دریشیو د ګنډلو لپاره 6 تنو ګنډونکو ته اړتیا شته، که 12 تنه نور ګنډونکي هم وګومارل شي، یادې دریشۍ به په څو ورځوکې وګنډلې شي؟

حل؛ لومړۍ طریقه:

ګنډونکي	ورځې
6	30
18	X

$18 : 6 = 30 : x$ $\qquad x = \frac{6 \times 30}{18} = 10$

بېلګه:

۳- .36 تنه کارګران د ورځې د 8 ساعته کار په کولو سره، د 12 زره متره مربعو په مساحت یوه سپورټي ساحه د 50 ورځو په موده کې تسطیحوي،نو 30 تنه کارګران به په څو ورځو کې د 15 زره متره مربعو په مساحت سپورټي ساحه، په داسې حال کې، چې د ورځې 10 ساعته کار وکړي، تسطیح کړي؟

د کارګرانو شمیر	ساعتونه	ځمکه	مساحت
36	8	$12000m^2$	50
30	10	$15000m^2$	x

$30 : 36 = 50 : x$

$10 : 8$

$12000 : 15000$

$$x = \frac{\overset{6}{\cancel{36}} \times \overset{1}{\cancel{50}} \times \overset{2}{\cancel{8}} \times \overset{5}{\cancel{15000}}}{\underset{1}{\overset{5}{\cancel{30}}} \times 10 \times \underset{1}{\overset{4}{\cancel{12000}}}} = 60$$ ورځې

$$x = \frac{36 \times 8 \times 50 \times 15000}{30 \times 10 \times 12000} = 60$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د 48 متره ټوکر بيه، چې 1,20 سانتي متر عرض لري، 6320 افغانۍ ده،نو د 108m متره ټوکر بيه، چې 1. 30m متر عرض ولري، څو افغانيو ته رسېږي؟

ټوکر	عرض	بيه
48	1.20	6320
108	1.30	x

$48:108 = 6320:x$

$1.20:1.30 = 1$

$$x = \frac{108 \times 6320 \times 1.30}{48 \times 1.20} = \frac{887328}{57.6} = 15405$$

تمرين:

يو ماشين د 20hpهارلی پاور په قدرت سره، چې د ورځې 8 ساعتونه کار وکړي، د کار 1200 واحدونه په ۶ ورځو بشپړوي، بل ماشين د 32hp په قدرت سره، چې د ورځې 7 ساعتونه کار وکړي، د کار 10400 واحدونه به په څو ورځو بشپړ کړي؟

حل:

ورځې	ساعت		د کار واحد		هاري پاور	
6	8	غيرمستقيم	120	مستقيم	20	غيرمستقيم
X	7		400		32	

$$x = \frac{20 \times 6 \times 10400 \times 8}{32 \times 1200 \times 7} = 5\frac{9984000}{268800} = 37.1$$

۲- په پام کې دی، چې د يوه لوی محل لپاره، پر دوو برخو يو دېوال جوړ شي، چې اوږدوالی يې 8 متره، ارتفاع يې 2 متره او عرض يې 1. 5m متره وي، د دېوال د جوړولو لګښتونه 12000 افغانۍ اټکل شوې دي؛ اټکل کېږي، ياد دېوال به د 12 تنو کارګرانو له خوا، چې هر يو يې د ورځې 8 ساعتونه کار کوي، د 9 ورځو په موده کې جوړ شي، که د دغې پروژې لپاره 4 نور اضافي کسان وګومارل شي، چې هر يو يې د ورځې 6 ساعتونه کار وکړي او دېوال د 14 ورځو په موده کې، لکه څرنګه چې يې لګښتونه تر110000 افغانيو زيات شي، د 7.5 مترو په اوږدوالی او 3 متر ارتفاع کې جوړ کړي، نو عرض به يې څو متره وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معارف	د کار ورځې	ساعت	کارگر	ارتفاع	عرض	طول
120000	9	8	12	2	1. 5	8
110000	14	6	16	3	X	75

$$x = \frac{1.5\times7.5\times3\times16\times6\times14\times110000}{8\times2\times12\times8\times9\times120000} = 3.01$$

بله طريقه:

$$8:7.5$$
$$2:3$$
$$12:16x \qquad = \frac{7.5\times3\times16\times6\times14\times110000}{8\times2\times12\times8\times9\times120000}$$
$$8:6$$
$$9:14x \qquad = 3.01$$
$$120000:110000$$

۳- د دې لپاره چې د 350 مترو په اوږدوالی او 80 سانتي مترو په عرض يو ډول ټوکر توليد شي، 60kg تار ته، چې د هر کيلو گرام بيه يې 1000 افغانی ده، اړتيا شته، نو د داسې يوه ټوکر د توليد لپاره، چې 400 متره اوږدوالی او 90 سانتي متره عرض ولري، د څو افغانيو په بيه تارونو ته اړتيا ليدل کېږي؟

حل:

بيه	عرض		اوږدوالی
1000	0. 8m	80cm	350m
X	0. 9m	90cm	400m

$$x = \frac{400\times1000\times0.9}{350\times0.8} = \frac{360000}{280} = 1285.7Af$$

$$350:400 = 100:x$$

دويمه طريقه:

$$0.8:0.9$$
$$x = \frac{400\times0.9\times1000}{350\times0.8} = 1285.7Af$$

٤- .8 تنه رنگمالان، يوه ودانۍ چې 20 خونې لري، په 10 ورځوکې په داسې حال کې رنگوي، چې د ورځې 6 ساعته کار کوي. نو 12 تنه کارگران به، په داسې حال کې، چې هر يو يې د ورځې 8 ساعته کار وکړي، ياده ودانۍ به په څو ورځو کې رنگ کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل:

ورځې	ساعتونه		خونې		کسان	
10	6	غير مسقتيم	20	مستقيم	8	غير مستقيم
X	8		20		12	

$x = \frac{8 \times 10 \times 6}{12 \times 8} = 5$ ورځې فلا

۵- د 150 کیلومتره واټن په اندازه د 60kg کیلوګرامه توکو د لېږدولو لګښت 750 افغانۍ دی، نود 90 کیلوګرامه د انتقال لګښت معلوم کړئ؟

مبلغ	واټن		جنس	
150	150	مستقیم	60	مستقیم
X	100		90	

$x = \frac{750 \times 90 \times 100}{60 \times 150} = \frac{6750000}{9000} = 750$

$x = \frac{750 \times 90 \times 100}{60 \times 150} = 750Af$

$x = 750Af$

پوښتنې:

۱- که چېرې یوه 12 کسیزه ډله یو سړک په 20 ورځوکې کانکرېټ کړي، نودا معلومه کړئ، چې 16 تنه به یاد سړک په څو ورځو کې کانکریټ کړي؟

۲- په یوه وخت کې د 26 تنو لګښت، 2275 افغانۍ دی، نود 7 تنو لګښت معلوم کړئ چې څومره دی؟

۳- دري مېرمنې د یوه کار د ترسره کېدو لپاره 15 ساعته وخت ته اړتیا لري، که دوې نورې مېرمنې ورسره همکاري وکړي، یاد کار به په څو ساعتونو کې بشپړ کړې؟

٤- یوه تن مشتري 12دانې پیالې فی دانه په 60 افغانیو راونیولې، خو د کورنۍ دغړو د نه موافقې له امله یې بېرته دوکاندار ته مستردې کړې او پر ځای یې داسې پیالې راونیولې، چې د هرې یوې بیه 90 افغانۍ وه،نواوس دا معلومه کړئ، چې دغه مشتري څو پیالې پېرېدلي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځنځيري سلسلې قاعده:

له ځنځيري سلسلې څخه په ګټه اخيستنې سره کولی شو، د څو احديتونو حساب، چې مستقيم تناسب ولري، په ساده بڼه حل کړو. دغه قاعده تر ډېره بريده د اسعارو په معاملو او د يوه هېواد له بل هېواد سره په سوداګريزو چارو کې تطبيقېږي. د پوښتنې د حل لپاره بايد سلسله بشپړه کړو. سلسله په مجهول کميت باندې پيلېږي او نورې حلقې داسې ترتيبېږي، چې د معادلې هر کيڼ جزء، د هغه جزر عين خاصيت دی، چې د معادلې قطارونه لري، د سلسلې تکامل تر هغه مهاله پورې دوام مومي، چې د سلسلې لومړۍ او وروستنۍ نښه (علامه) سره مطابقت وکړي او سلسله وتړله شي، د سلسلې تر بشپړېدو وروسته، د سلسلې د ښی خوا اجزاوو د عددونو ضرب حاصل، د کيڼې خوا اجزاوو د ضرب پر حاصل وېشل کېږي او مجهول ترلاسه کېږي.

بېلګې:

۱- يوه هندي سوداګر د 30000 هندي کلدارو په ارزښت 5000 يارده (yard) ټوکر افغانستان ته صادر کړ؛ نود يوه متر ټوکر بيه څو افغانۍ کېږي، په داسې حال کې، چې د اسعارو بيه 550 افغانۍ وه؟

$((11m = 12yard)$

$(100Rs = 550Af)$

x af	1 m
11 m	12 yard
5000 yard	30000 Rs
100 RS	550 af

$$x = \frac{12 \times 30000 \times 550}{11 \times 5000 \times 100} = 36$$

$$x = 36Af$$

۲- يو هندي سوداګر د 6000 ډالرو په ارزښت سوداګريز مال واردوي؛ نوموړی د خپل حساب صورت په يوه سويسي بانک کې په فرانک پرانېږي،نواوس دا معلومه کړئ چې دغه سوداګريز مالونه څو افغانۍ بيه لري، په داسې حال کې، چې د سويس فرانک بيه 1=4 ډالره ($) او د اسعارو بيه 2000افغانۍ وه. (100sfr=2000Af).

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل: سویسي فرانک: sfr

x af	60000?$
1$	4afr
100 sfr	2000 Al

$$x = \frac{60000 \times 4 \times 2000}{100} = 4800000 Af$$

۳- یو سوداګر 8000 یارډه ټوکر پر 156000 کلدارو (IR) رانیسي او افغانستان ته یې واردوي؛نو د یوه متر رخت بیه څو افغانۍ کېږي، په داسې حال کې، چې 100IR=80Af وي.

x af	1 m
11 m	12 yard
8000 yard	156000 Rs
100 IR	80 af

$$x = \frac{12 \times 156000 \times 80}{11 \times 100 \times 8000} = \frac{1440}{88} = 16.36$$
$$x = 16.36 Af$$

۴- د یوه خروار غنمو بیه 2800 افغانۍ ده،نو یو کیلو یې په څو کلدارو باندې اخیستی شو، په داسې حال کې، چې د اسعارو نرخ په لاندې توګه وي:
.10IR= 1000Af

x IR	1kg
7kg	1من
8من	1خروار
1من	
1000Af	100IR

$$x = \frac{2800 \times 10}{7 \times 8 \times 1000} = 5 \, {IR}/{kg}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځلورم ځپرکي دمطالو لنډيز

نسبت او تناسب

نسبت: د دوو همجنسو کميتونو ترمنځ د رابطې ټاکلو ته نسبت ويل کيږي؛ لکه: د 3 او 4 نسبت، $\frac{3}{4}$ او يا 4 :3 دی.

د نسبت ډولونه:

۱- حسابي نسبت: د نسبت د دوو واحدونو ترمنځ توپير ته، حسابي نسبت ويل کيږي؛ لکه: 10او4 ، چې حسابي نسبت يې 6 =4 - دی.

۲- هندسي نسبت: د نسبتونو د تقسيم حاصل ته ويل کيږي؛ لکه:

$2.5 = 4 \div 10$هندسی نسبت.

د نسبت قواعد:

۱- د دوو کميتونو ترمنځ نسبت هغه مهال ټاکل کيږي، چې دواړه سره عين واحدونه ولري، له دې پرته يو پر بل باندې تبديليږي.

۲- نسبت يوازې يو عدد دی، واحد نه لري.

۳- نسبت بايد ساده وي.

٤- له دووځخه د زياتو جملو ترمنځ نسبت، د متمادي نسبت په نامه يادېږي؛ لکه:

۵- 5 :3 :2.

د نسبت کارونه:

۱- د مجهول کميت ترلاسه کول.

۲- پر ورکړی شوي نسبت باندې د يوه کميت وېش.

۳- مشارکت: چې څلور حالتونه لري؛ البته د ګټې او تاوان په ټاکلو سره.

A: پانګې او وخت دواړه سره مساوي وي.

B: پانګې مساوي، خو وخت سره مختلف وي.

C: پانګه مختلفه او وختونه سره مساوي وي.

D: پانګه او وخت دواړه مختلف وي.

۴- ميراث: ميراث د فقهي او حسابي قواعدو په وسيله حلېږي.

۵- نرخ: د يوه کميت له مجموع څخه د يوه واحد د بيې ټاکلو ته نرخ ويل کيږي.

تناسب: تناسب: د دوو نسبتونو مساوي والي ته تناسب ويل کيږي.

د تناسب ډولونه (احديت):

۱- ساده تناسب ۲- مرکب تناسب.

a- په مستقيم تناسب ساده احديت: که چيرې د يوه کميت په زياتېدو يا کمېدو سره په بل نسبت کې هم زياتوالی يا کموالی رامنځ ته شي، نو مستقيم تناسب ورته ويل کيږي.

b- په غيرمستقيم تناسب ساده احديت: که چيرې د يوه کميت په کمېدو سره بل کميت زيات او يا برعکس د يوه کميت په زياتېدو سره بل کميت کم شي، نو دغه لړۍ غيرمستقيم او يا معکوس احديت دی.

۲- مرکب احديت: په ساده احديت کې، نامعلوم کميت په يوه شرط پورې تړلی دی، خو په مرکب احديت کې دغه کميت تر يوه په زياتو شرطونو پورې تړلی دی.

د ځنځيري سلسلې قاعده: له دغې قاعدې څخه په ګټه اخيستنه کولی شو، د هغو څو احديتونو حساب ساده کړو، چې مستقيم تناسب لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي پوښتنې:

نسبت - تناسب - مشارکت – پر نسبت تقسیم– میراث

۱- د حبیبیې عالي لیسې او غلام حیدرخان چرخي لیسې د زده کوونکو ترمنځ نسبت $\frac{5}{4}$ دی، که د حبیبیې لیسې د زده کوونکو شمېر 3200 تنه وي، نو د غلام حیدر خان چرخي لیسې د زده کوونکو شمېر معلوم کړئ؟

۲- د 500 او 1500 عددونو ترمنځ حسابي نسبت معلوم کړئ؟

۳- 32000 عدد د 3 او 4 پر نسبتونو ووېشئ؟

۴- څلور تنه یو کار په داسې توګه ترسره کوي، چې لومړی یې 2 ورځې، دویم یې 4 ورځې، درېیم یې ۶ ورځې او څلورم یې 8 ورځې کار کوي؛ او ټول په مجموعي توګه 40000 افغانۍ اجوره ترلاسه کوي ، نو د هر یوه برخه معلومه کړئ؟

۵- د دوو کتابتونونو ترمنځ نسبت $\frac{5}{8}$ دی، که لومړی کتابتون 10000 ټوکه کتابه ولري، نودویم به یې څومره کتابونه ولري؟

۶- 800 پونډه پر دوو کسانو داسې ووېشئ، چې لومړي ته یې درې برخې او دویم ته یې 8 برخې ورسېږي؟

۷- د دوو کارخانو د کارګرانو ترمنځ نسبت $\frac{1}{2}$ دی؛ که چېرې په دویمه کارخانه کې 400 تنه کار وکړي، د لومړۍ کارخانې د کارګرانو شمېر معلوم کړئ؟

۸- د ۲۰ جوړو بوټونو د پېرېدلو لپاره 5000 افغانیو ته اړتیا شته، نواوس دا معلومه کړئ، چې د ۱۰ جوړو بوټونو لپاره به څومره افغانیو ته اړتیا وي.

۹- په یوه تناسب کې لومړی حد 5، دویم یې 2 او درېیم یې 7 دی، نو څلورم حد یې تاسې معلوم کړئ؟

۱۰- د 10 پایو کمپیوټرونو بیه 80000 افغانۍ ده، نو د 2 پایو بیه به څومره وي؟

۱۱- 0. 4kg له 400gr سره مساوي دی،نواوس دا معلومه کړئ، چې 3. 02kg څو ګرامه کېږي؟

۱۲- د 4 او 4 هندسي وسط پیدا کړئ؟

۱۳- 24 تنه ډاکټران4000 ناروغان په 16 ورځو کې په داسې حال کې تداوي کوي، چې هره ورځ 12 ساعتونه کار کوي،نواوس دا معلومه کړئ، چې یاد شمېر ډاکټران به 6000 تنه ناروغان په څو ورځو کې تداوي کړي؟

۱۴- د $\frac{3}{4}$ یو مساوي نسبت ومومئ، چې مجموع یې 21 شي؟

۱۵- د $\frac{4}{5}$ یوداسې مساوي نسبت ومومئ، چې د دوو جملو مجموع یې 81 شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- د $\frac{7}{9}$ یوداسي مساوي نسبت ومومئ، چې تفاضل یې ۵۰ شي؟

۱۷- د $4\frac{7}{9}$, $10\frac{8}{9}$ ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

۱۸- د $3\frac{1}{2}gr*$, $80kg*$ ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

۱۹- د 18900 او 15 دیسي مترو ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

۲۰- د یوه شرکت ګټه 27000 افغانۍ ده، دغه ګټه پر څلورو تنو ونډه لرونکو 2، 5، 8، 3 وویشئ؟

۲۱- د یوه بلاک په جوړولو کې څلور تنه برخه لري، چې لومړی یې 4 ورځې، دویم یې 2 ورځې، دریم یې 3 ورځې او څلورم یې 7 ورځې کار کړی او ټوله اجوره یې 960 $ ډالره کېږي، نو د دوی د کاري ونډې په پام کې نیولو سره د هریوه اجوره معلومه کړئ؟

۲۲- د 3. 5m او 700cm ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

۲۳- که احمد 45 کلن او محمود 25 کلن وي، نو د احمد او محمود د عمر ترمنځ نسبت معلوم کړئ؟

۲۴- د 5. 125 مترو او2000 ملي مترو ترمنځ نسبت څو دی؟

۲۵- د 2. 2 ساعتونو او 4 اونیو ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

۲۶- د 20 دقیقو او 2 ساعتو ترمنځ نسبت پیدا کړئ؟

۲۷- 630 افغانۍ د $\frac{1}{3},\frac{1}{4},\frac{1}{6}$ پر نسبتونو ووېشئ؟

۲۸- له یوه سړي څخه 6440 افغانۍ په میراث پاتې دي او یوازې یو زوی او یوه لور لري، یادې پیسې د دوی ترمنځ داسې ووېشئ، چې د لور په پرتله د زوی برخه دوه چنده وي؟

۲۹- څلور تنه یوه ودانۍ اجاره کوي ، چې لومړی یې 9 خونې، دویم یې 3 خونې، دریم یې 7 خونې او څلورم یې 2 خونې رنګوي؛ دوی په ټولیزه توګه 3150 افغانۍ اجوره اخیستې، د هر یوه اجوره معلومه کړئ؟

۳۱- دري تنه په یوه ترانسپورتي شرکت کې سره شریکان دي، دغه شراکت په داسې بڼه دی، چې لومړی تن 4 بسونه، دویم یې 3 بسونه او دریم یې 8 بسونه د شرکت لپاره اخیستي دي. دوی له دغه شراکت څخه 21600 ډالره ګټه ترلاسه کړې ده، د هر یوه ګټه معلومه کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

په اقتصادي محاسبو کې د فیصد کارونه

ټولیزه موخه:

په اقتصادي محاسبو او مسایلو کې د فیصد له کارونې سره بلدتیا

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې به محصلان پر لاندې توکو لاسبري شي:

١- د بېلابېلو بېلګو په وړاندې کولو سره به د فیصد مفهوم وپېژني.

٢- د فیصد بنسټیز کمیات به وپېژني.

٣- د فیصدي محاسبو د موضوعاتو په اړه به معلومات ترلاسه کړي.

٤- د مرستندویو بېلګو په وړاندې کولو سره به د تخفیف مفهوم وپېژني.

د بېلابېلو بېلګو په وړاندې کولو او د محاسبې په پام کې نیولو سره د زکات مفهوم پېژندنه.

فیصد:

هغه کسر، چې مخرج یې 100 وي، یوه ځانګړې محاسبه ده، چې د فیصد په نامه یادېږي. یا په بل عبارت، د 100 د عدد پر بنسټ د یوه مقدار محاسبې ته فیصد ویل کېږي؛ لکه: 6 فیصد؛ یعنې د یوه ټاکلي عدد له هر واحد څخه، 6 واحده یا برخې انتخاب شوې؛ یعنی $\frac{6}{100}$ فیصد د % په نښه (علامه) ښودل کېږي.

فیصد د ژوندانه په ټولو ډګرونو په ځانګړې توګه په سوداګریزه بانکي، مالیاتي، ګمرکي، لابراتواري آزموینو او بالاخره د طبیعي علومو په څانګو، د ګټې او تاوان کمیاتو، د تخفیف په لګښتونو او داسې نورو برخو کې پراخه کارونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$6\% = \frac{6}{100} = 0.06$$
$$25\% = \frac{25}{100} = 0.25$$

بېلګه: د اعشاري او عام کسر له جنسه، د 20 فيصدو، 10% ، 5,4% $\frac{1}{4}$ فيصدۍ پيدا کړئ؟

$$1- \quad \frac{20}{100} = 0.20 = 0.2$$
$$2- \quad \frac{10}{100} = 0.10 = 0.1$$
$$3- \quad \frac{5.4}{100} = \frac{54}{1000} = 0.054$$
$$4- \quad \frac{\frac{1}{4}}{100} = \frac{1}{4} \times \frac{1}{100} = \frac{1}{400} = 0.025$$

پر فيصد د کسرونو بدلول:

په اعشاري کسر کې، اعشاري نښه (علامه) د ښى خوا دوو موقعيتونو ته لېږدوو، په دې توګه کسرونه فيصدۍ ته بدلون مومي.

$$1- \quad 0.945 = 94.5\%$$
$$2- \quad 0.6 = 60\%$$
$$3- \quad 0.24 = 24\%$$
$$4- \quad 1.42 = 142\%$$

د فيصدۍ ترلاسه کول:

۱- بېلګه: د 80 عدد، 25 فيصده پيدا کړئ؟

لومړۍ کړنلاره:

$$\frac{25}{100} \times 80 \frac{25}{100} \times \frac{80}{1} = \frac{25 \times 80}{100} = \frac{80}{4} = 20$$

دويمه کړنلاره:

$$\begin{matrix} 100 \\ 80 \end{matrix} \qquad \left.\begin{matrix} 25 \\ x \end{matrix}\right\} x = \frac{25 \times 80}{100} = 20$$

درېيمه کړنلاره:

$$\text{فيصدۍ} = \frac{\text{فيصد} \times \text{کل}}{100} = \frac{80 \times 25}{100} = 20$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- **بېلګه:** د 180 عدد 15 فیصده معلومه کړئ؟

لومړی کړنلاره:

$$\begin{matrix} 100 & 25 \\ 80 & x \end{matrix} \Big\} x = \frac{25 \times 80}{100} = 20$$

دویمه کړنلاره:

$$\begin{matrix} 180 & 100 \\ x & 15 \end{matrix} \Big\} x = \frac{15 \times 180}{100} 27$$

$$x = 27$$

۳ – **بېلګه:** د یوه زده کوونکي د نمرو مجموعه له 400 څخه تر 300 ده، نواوس د د دغه زده کوونکي د نمرو فیصدی معلومه کړئ؟

حل:

$$\begin{matrix} 100 & 400 \\ x & 300 \end{matrix} \Big\} x = \frac{100 \times 300}{400} = \frac{30000}{400} = 75\%$$

$$x = 75\%$$

۴- **بېلګه:** د 7500 عدد 13% فیصده پیدا کړئ؟

$$\begin{matrix} 100 & 7500 \\ 13 & x \end{matrix} \Big\} x = \frac{13 \times 7500}{100} = 975$$

$$x = 975\%$$

۵- **بېلګه:** د 126 عدد 18% سلنه (فیصده) څو ده؟

$$\begin{matrix} 100 & 18 \\ x & 126 \end{matrix} \Big\} x = \frac{126 \times 100}{18} = 700$$

۶- **بېلګه:** 81 عدد، د 850 عدد، څو فیصده دی؟

$$\begin{matrix} 100 & 540 \\ x & 18 \end{matrix} \Big\} x = \frac{100 \times 81}{540} = 15$$

$$x = 15\%$$

۷- **بېلګه:** که 276 عدد، 23% فیصده وي، نو اصلي عدد به څو وي؟

$$\begin{matrix} 100 & x \\ 23 & 276 \end{matrix} \Big\} x = \frac{100 \times 276}{23} = 1200$$

$$x = 1200$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- **بېلګه:** د 1200 عدد، 25 فيصده پيدا کړئ؟

$$\begin{matrix} 100 & 25 \\ 1200 & x \end{matrix}\Bigg\} x = \frac{25\times 1200}{100} = 300$$

$$x = 300$$

۹- **بېلګه:** د 20 عدد، څو فيصده له 3 سره مساوي ده؟

$$\begin{matrix} 100 & 20 \\ x & 3 \end{matrix}\Bigg\} x = \frac{100\times 3}{20} = \frac{300}{20} = 15$$

$$x = 15\%$$

۱۰- **بېلګه:** - که چېرې د يوه عدد 10% ، 400 وي، نو اصلي عدد به څو وي؟

$$\begin{matrix} 100 & 10\% \\ x & 400 \end{matrix}\Bigg\} x = \frac{400\times 100}{10} = \frac{40000}{1} = 4000$$

$$x = 4000$$

د فيصد بنسټيز کميات:

بېلګه: فيصد په حقيقت کې هغه تناسب دی، چې له 4 بنسټيزو کميتونو څخه يې يو د 100 عدد دی؛ په دې توګه په فيصد کې 3 کميتونه مطرح دي:

۱- د فيصد بنسټيز کميت: (کل) او يا اصلي ارزښت، چې د (c) توری په وسيله ښودل کېږي او په سوداګريزو حسابونو کې له پانګې څخه عبارت دي.

۲- فرعي کميت: دغه کميت په سوداګريز حساب کې ګټې يا زيان ته ويل کېږي، چې د فيصدۍ او يا د فيصدۍ دارزښت په نامه هم يادېږي او د (z) توري په وسيله ښودل کېږي.

۳- فيصدۍ: چې د فيصدۍ د نرخ په نامه هم نوموله کېږي او د (P) توري په وسيله ښودله کېږي.

دري ګونې ياد کميتونه، د لاندينی تناسب د فيصد مسله جوړوي:

$$\frac{\text{نرخ}}{100} = \frac{\text{اصلي کميت}}{\text{د فيصدۍ کميت}}$$

د تناسب د خواصو په پام کې نيولو سره، له دغو کميتونو څخه هر يو يې په لاندې توګه ترلاسه کېږي:

$$\text{اصلي کميت} = \frac{\text{فيصدی} \times \text{نرخ}}{100}$$

او يا $c = \dfrac{p\times z}{100}$

$$\text{کميت اصلي} = \frac{\text{فيصدی} \times \text{نرخ}}{100}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعي (فیصدۍ) کمیت = $\frac{\text{اصلي کمیت} \times 100}{\text{نرخ}}$

او یا $= z = \frac{100 \times c}{p}$

نرخ = $\frac{\text{اصلي کمیت} \times 100}{\text{فصیدۍ}}$

او یا $p = \frac{100.c}{z}$

په عمل کې درې ډوله فیصدۍ سره بېلولی شو:

۱- له 100 څخه د فیصدۍ سنجش.

۲- د 100 قوت د فیصدۍ سنجش. (تزیید شوی ارزښت)

۳- په 100 کې د فیصدۍ سنجش (تنقیص شوی ارزښت)

له 100 څخه د فیصدۍ سنجش:

الف: د فیصدۍ ارزښي څانګه (فرعي کمیت): موږ کولی شو، د فیصدۍ ارزښت، د حسابي قاعدې د احدیت او الجبري فورمول په مرسته ترلاسه کړو. البته په هغه صورت کې، چې د فیصدۍ ارزښت معلوم وي.

۱- بېلګه: که د یوه سوداګریز توکي بیه 40000 افغانۍ او د خرڅلاو لګښتونه یې 5% وي، نو د خرڅلاو لګښتونه به یې څومره پیسې کېږي؟

د احدیت قاعدې پر بنسټ حل یې:

$$\begin{matrix} 40000 & 100 \\ x & 5 \end{matrix} \Big\} x = \frac{40000 \times 5}{100} = 2000$$

$$x = 2000 Af$$

د حسابي قاعدې له مخې حل: که پورتني ارزښتونه د الفاظو په وسیله وړاندې کړو، نو په حسابي قاعده کې د فیصدۍ محاسبه په لاندې توګه ترلاسه کېږي:

د فیصدۍ ارزښت = $\frac{\text{د فیصدۍ نرخ} \times \text{اصلي ارزښت}}{100}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصدۍ ارزښت $= \frac{40000\times 5}{100} = 2000Af$

د الجبري فورمول د کړنلارې له مخې يې حل:

د فيصدۍ ارزښت محاسبه د لاندېني فورمول له مخې ترسره کېږي:

$$z = \frac{c\times p}{100}$$

يادونه:

که د اسانتيا په موخه $\frac{p}{100}$ په I وښيو، نو:

$$z = c\times \frac{p}{100}$$

$$z = c\times i$$

$$c = 40000$$

$$p = 5\% i \qquad = \frac{p}{100}$$

$$z = ?i \qquad = z = 40000\times 0.05 = 2000 z = 2000Af$$

۲- بېلګه: د معاملو د لارښوونې يو دفتر، يو کور د 200000 افغانيو په بيه پلوري، نوموړی د 6% کمېشن مستحق کېږي، نو دغه دفتر څومره پيسې بايد د کور خاوند ته ورکړي؟

$$c = 20000$$

$$p = 6\%$$

$$z = ?$$

$$z = c\times i$$

$$u' = \frac{p}{100} => \frac{6}{100} = 0.06 i = 0.06$$

$$z = 200000\times 0.06 = 12000Af$$

$$z = 12000Af$$

۳- بېلګه: په يوه کانټېنر کې د سوداګريزو توکو 360 کارتنونه اېښودل شوي، د کانټېنر د مالونو وزن 16. 5ton وي، که د بارجامې وزن يې 7% وي، د مالونو خالص وزن معلوم کړئ؟

$$c = 16.5ton$$

$$p = 7\% i \qquad = \frac{p}{100} => \frac{7}{100} = 0.07$$

$$z = ?i \qquad = 0.07$$

$$z = c.i$$

$$z = 16\times 5ton\times 0.07$$

$$1ton = 1000kg$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

$z = 16.5ton \times 1000kg \times 0.07$
$z = 16500kg \times 0.07$
$z = 1.55kg$

۴- بېلګه: که چېرې د يوه سوداګريز توکی د خرڅلاو بيه 250000 افغانۍ او د خرڅلاو لګښتونه يې د خرڅلاو د بيې 2% وي، نو د لګښتونو مبلغ يې پيدا کړئ؟

$z = c.i$
$c = 250000A$
$p = 2\%$
$z = ?$
$u' = \frac{p}{100} => \frac{2}{100} = 0.02 \qquad i = 0.02$
$z = 250000 \times 0,02$
$z = 5000Af$

ب: د اصلي ارزښت محاسبه: که چېرې د فيصدۍ پورتني ارزښتونه، د ورکړل شوي فيصدۍ نرخ وي، نو کولی شو، چې د احديت قاعدې، حسابي قاعدې او الجبري فورمول په مرسته، اصلي ارزښت يې ترلاسه کړو.

۱- بېلګه: يوه کمېشنکار، د کمېشن ورکوونکي يوه معامله د 5% کمېشن په بدل پلورلې ده، د کمېشن اندازه 2000Af ده، نو د مال التجارت بيه به څو وي؟

حل: د احديت د کړنلارې له مخې:

$$\begin{matrix} 2000 & 5 \\ x & 100 \end{matrix} \Big\} x = \frac{2000 \times 100}{5} = 40000Af$$

حل: د حسابي قاعدې له مخې:

که پورتني ارزښتونه د الفاظو په وسيله وړاندې کړو، نو په دې صورت کې به د اصلي ارزښت د محاسبې لپاره څه لرو: اصلي ارزښت

$$\text{اصلي ارزښت} = \frac{100 \times \text{د فيصدۍ ارزښت}}{\text{د فيصدۍ نرخ}}$$

$$\text{اصلي ارزښت} = \frac{2000 \times 100}{5} = 4000Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الجبري فورمول له مخې:

$$c=\frac{z\times 100}{p}\Rightarrow c=\frac{z.100}{p/100}=\frac{z.100}{i}i \qquad =\frac{5}{100}$$

$$c=\frac{z.100}{i}=>\frac{2000\times 100}{0.05}40000$$

$$c=40000Af$$

۲- بېلګه: په یوه سوداګریزه معامله کې 560000 افغانۍ تاوان رامنځ ته شوی، که یاد تاوان د پانګې 16% جوړ کړي، نو:

a - اصلي پانګه څومره ده؟

b – د سواګریز مال د خرڅلاو له حاصل څخه څومره پیسې په نغده توګه ترلاسه شوي؟

حل د a جزء:

$$z=560000\Rightarrow\frac{z}{\frac{p}{100}}=\frac{z}{i}$$

$$p=16\%$$

$$c=?$$

$$\frac{p}{10}=i=>\frac{16}{100}=0.16i \qquad =0.16$$

$$c=\frac{560000}{0.16}=3500000$$

$c=3500000Af$ اصلي پانګه

حل b جزء: ترلاسه شوې پانګه = تاوان- اصلي پانګه

3500000-560000=2940000

پر دې بنسټ، 2940000 افغانۍ په نغده توګه ترلاسه شوې دي.

۳- بېلګه: په یوه سوداګریز شرکت کې 520000 افغانۍ ګټه ترلاسه شوې ده، ترلاسه شوې ګټه د ګټې 15 .2% دی، نو د اصلي پانګې اندازه معلومه کړئ؟

حل:

$$z=520000\Rightarrow\frac{z}{\frac{p}{100}}=\frac{z}{i}$$

$$p=15.2\% \qquad \frac{p}{100}=>\frac{15.2}{100}=0.52$$

$$i=0,52$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

$C = ?$
$i = 0.52$
$c = \frac{z}{i} \Rightarrow c = \frac{520000}{0.052} = 10000000$
$c = 10000000 Af$

۴- بېلګه: یوه کمېشنکار د یوه کمېشن ورکوونکې مال د 2.5% کمېشن په بدل کې خرڅ کړی، د ده د کمېشن اندازه 460Af کېږي، نو د توکي د خرڅلاو بیه معلومه کړئ؟

حل: د الجبري فورمول له مخې:

$$\begin{bmatrix} c = \frac{z}{i} & \\ c = ? & \\ z = 460Af & \\ p = 2.5\% & \\ i = \frac{p}{100} = \frac{2.5}{100} = 0.025i & = 0,025 \\ c = \frac{460}{0.025} 18400c & = 18400Af \end{bmatrix}$$

ج: د فیصدۍ نرخ محاسبه: که چېرې د فیصدۍ ارزښت او د اصلي ارزښت یادونه شوې وي، نو کولی شو، د احدیت قاعدې، حسابي قاعدې او الجبري فورمول په مرسته د فیصدۍ نرخ هم محاسبه کړو.

۱- بېلګه: یو سوداګر په یوه سوداګریزه معامله کې د 5000Af افغانیو په اندازه تاوان کړی، د ده پانګه 150000Af دی، نو د تاوان فیصدۍ یې معلومه کړئ؟

حل: د احدیت قاعدې له مخې:

$$\begin{matrix} 150000 & 5000 \\ 100 & x \end{matrix} \Bigg\} x = \frac{5000 \times 100}{150000} = \frac{10}{3} = 3.\overline{33}\%$$

$x = 3.\overline{33}\%$

حل: د حسابي کړنلارې له مخې:

که پورتني ارزښتونه د الفاظو په وسیله وړاندې کړو، نو د فیصدۍ نرخ په لاندې توګه سنجولی شو:

$$\text{نرخ فیصدی} = \frac{\text{د فیصدۍ ارزښت}}{\text{اصلي ارزښت}}$$

$$\text{نرخ فیصدی} = \frac{100 \times 5000}{150000} = 3.33\%$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل: د الجبري فورمول له مخې:

د الجبري فورمول له مخې، د فیصدۍ نرخ د z=c له فورمول څخه ترلاسه کېږي؛ پر دې بنسټ:

$$i=\frac{z}{c}i \qquad =\frac{p}{100}$$

$$\frac{p}{100}=\frac{z}{c}p \qquad =\frac{z\times 100}{c}$$

$$p \qquad =\frac{5000\times 100}{150000}=3.\overline{33}\%$$

$$p \qquad =3\overline{33}\%$$

۲- بېلګه: یوه پایه راډیو، چې ټامه شوې بیه یې 10000Af ده، په 1000Af ګټه خرڅه شوې ده، نو د ګټې فیصدۍ یې محاسبه کړئ؟

$$c=10000 \qquad p=\frac{100\times z}{c}$$

$$z=1000$$

$$p=?p \qquad =\frac{100\times 1000}{10000}=10\%$$

۳- بېلګه: یوه سوداګر په یوه سوداګریزه معامله کې 25000 افغانۍ تاوان کړی او د پانګې اندازه یې 800000 افغانۍ ده، نو د تاوان فیصدۍ یې محاسبه کړئ؟

حل:

$$c=800000p \qquad =\frac{100\times z}{c}$$

$$z=25000$$

$$p=? \qquad p=\frac{100\times 25000}{800000}=3.125\%$$

۴ – بېلګه: یوه سوداګریز شرکت د 2450000 افغانیو په بیه توکي وارد کړي، چې د توکو د پلورلو په پایله کې یې 380000 افغانۍ ګټه ترلاسه کړې ده، د ګټې فیصدۍ یې معلومه کړئ؟

حل:

$$c=2450000$$

$$z=380000$$

$$p=?p \qquad =\frac{z.100}{c}$$

$$p \quad =\frac{380000\times 100}{2450000}=\frac{3800}{245}$$

$$p \quad =15.5\%$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې بنسټ، %15.5 یا 380000 افغانۍ ګټه یې ترلاسه کړې ده.

حل: په بله طریقه:

$$z = c.i$$
$$i = \frac{z}{c} => \frac{380000}{2450000} = \frac{38}{245} => 0.01551$$
$$i = \frac{p}{100} => \frac{15.5}{100} = 0.1551$$
$$= 0.1551 \times 100p \qquad = 15.51\%$$

تر (100) د لوړو فیصدیو محاسبه: (تزیید شوی ارزښت): تر 100 د لوړولو فیصدیو د محاسبې په برخه کې، معمولا د معینه ضریب په اندازه له یوه زیاتوالي سره د فیصدۍ اصلي ارزښت په پام کې نیول کېږي. په دې معنا، چې له 100 ارزښت سره د یوه په جمع کولوسره، ټاکل شوی فیصد یعنې c+z یا (تزیید شوي) ارزښت ته رسو. د فیصدۍ د اصل د موندلو په موخه د محاسبې عملیې ته دوام ورکوو.

که تزیید شوی ارزښت پر c1 وښیو، نو:

$c_1 = c + z$ = تر سل لوړ ارزښت

$$c_1 = c + z$$
$$z = c.i$$
$$c_1 = c + c.i$$
$$c_1 = c(1+i)$$
$$1 + i = r$$
$$c_1 = cr$$
$$c = \frac{c_1}{r} \Rightarrow c \quad = \frac{c_1}{1+i}$$

۱- بېلګه: که یوه سوداګر په یوه سوداګریزه معامله کې %16 ګټه ترلاسه کړې وي، د خرڅلاو حاصل، چې ده یې له مال التجاره څخه ترلاسه کړی، 760000Af دی، نود اصلي پانګې اندازه یې معلومه کړئ؟

حل:

$$c_1 = 760000$$
$$c = ?$$
$$p = 16\%$$
$$i = \frac{p}{100} => i = \frac{16}{100} = 0.06 \qquad \Rightarrow = 0.06\%$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$c=\frac{c_1}{1+i}=\frac{760000}{1+0.06}=\frac{760000}{106}$$
$$c=655172{,}41Af$$

حل: په بله طريقه:

$$\begin{matrix}106\% & 760000 \\ 100 & x\end{matrix}\Bigg\} x=\frac{760000\times 100}{106}=655172$$
$$x\quad=655172Af$$

۲ – بېلگه: د تهيې د 2.5% لګښتونو په ګډون، د يوه سوداګريز توکی بيه 250000 افغانۍ ده، نو د دغه مال التجارت اصلي بيه او همدا راز د لګښتونو اندازه يې معلومه کړئ؟

حل:

$$c=?$$
$$c_1=250000$$
$$p=2.5\%$$
$$z=?$$
$$c=\frac{c_1}{1+i}=>\frac{250000}{1+0.025}=\frac{250000}{1.025}\Rightarrow c=243902{,}43Af$$
$$z=c_1-c$$

د تهيې لګښتونه $=250000-2743902.439=6097.561$

د تهيې لګښتونه =z=6097. 561Af

حل: په بله طريقه:

$$100\%+2.5\%=\quad 102.5\quad 250000$$
$$100x$$

$$x=\frac{25000000}{102.5}=243902.439$$
$$x=243902{,}439Af$$

۳- بېلگه: تر بيارغونې وروسته د يوې ودانۍ بيه 3540000 افغانيو ته لوړه شوې، که د ترميم لګښتونه يې 22% وي، نو تر ترميم وړاندې بيه يې معلومه کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$c = ?$$
$$p = 22\%$$
$$c_1 = 3540000Af$$
$$i = \frac{p}{100} = \frac{22}{100} = 0.22$$
$$c = \frac{c_1}{1+i} = \frac{3540000}{1+0.22} = \frac{3540000}{1.22} = 2901639.3$$
$$c = 2901639.3Af$$

حل: په بله طریقه:

$$100\% + 22\% = 122\%$$
$$\left.\begin{array}{ll} 122\% & 3540000 \\ 100 & x \end{array}\right\} x = \frac{3540000 \times 100}{122} = 2901639.3$$
$$x = 2901639.3Af$$

د تهيې د %5 .2 لګښتونو په ګډون، د یوه سوداګریز توکي بیه 410000 افغانۍ ده، نو د دغه توکې اصلي بیه او د لګښتونو مبلغ یې معلوم کړئ؟

حل:

$$c_1 = 410000Af$$
$$p = 2.5\%$$
$$c = ?$$
$$z = ?$$
$$c = \frac{c_1}{1+i}$$
$$i = \frac{p}{100} = \frac{2.5}{100} = 0.025\%$$
$$c = \frac{410000}{1+0.025} = 400000$$
$$c = 400000Ag$$
$$z = c_1 - c => 410000 - 400000 = 10000$$
$$z = 10000Af$$

په 100 کې د فیصدۍ محاسبه (تنقیص شوی ارزښت)

په دې برخه کې، د c-z تنقیص شوی ارزښت معلوم وي، چې موږ یې تر مخه د فیصدۍ ارزښت پیدا کوو؛ که د c-z تنقیص شوې بیه پر c_2 وښیو، نو کېدای شي، چې د اصلي ارزښت محاسبه د لاندیني فورمول په مرسته ترسره شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

$c_2 = c - z$
$z = c.i$
$c_2 = c - c.i$
$c_2 = c(1-i)$
$c = \frac{c_2}{1-i}$
$1 - i = r$
$c = \frac{c_2}{r}$

۱- بېلګه: که چېرې د $12\frac{1}{2}\%$ استهلاک تر وضع کولو وروسته، د یوې ودانۍ بیه 875000Af وي، نو د ودانۍ اصلي بیه او د استهلاک مبلغ یې معلوم کړئ؟

$c_2 = 875000$
$c = ?$
$p = 12\frac{1}{2}\%$
$z = ?$
$i = \frac{p}{100} = \frac{12.5}{100}$
$i = 0.125\%$
$c = \frac{c_2}{1-i} \Rightarrow \frac{875000}{1-0.125\%} = \frac{875000}{0.875} = 1000000$
$c = 1000000Af$
$z = c - c_1 \Rightarrow 1000000 - 875000 = 125000$
$z = 125000Af$

۲- بېلګه: که د 5% استهلاک تر وضع کولو وروسته، د یوه موټر د خرڅلاو بیه 122000افغانۍ ده، نو د موټر د ارزښت بیه او داستهلاک مبلغ وټاکئ؟

$c_2 = 122000$
$c = ?$
$p = 5\%$
$z = ?$
$i = \frac{p}{100} \Rightarrow \frac{5}{100} = 0,05$
$i = 0.05\%$
$c = \frac{c_2}{1-i} \Rightarrow \frac{122000}{1-0.05} = \frac{122000}{0.95} = 128421.05$
$c = 128421.05Af$
$z = c - c_1 \Rightarrow 128421.05 - 122000 = 6421.05$
$z = 6421.05Af$

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخفیف:

که چیرې په سوداګریزو معاملو کې یو توکی تر خپل اصلي ارزښت په ټیټه بیه خرڅ شي، دې چارې ته، چې د نرخ د تنزیل فیصدۍ ده، تخفیف وایي. او یا که د خرڅلاو بهیر د تسریع په موخه، د سوداګریزو توکو په بیو کې په یوه ټاکلې اندازه کموالی رامنځ ته شي، دغې عملیې ته تخفیف ویل کېږي.پر دې بنسټ د تخفیف مسله د فیصدۍ یوه ساده مسله ده، چې د فیصد او تناسب د قواعدو په مرسته تحلیلېدای شي. باید یادونه وکړو، چې د تخفیف مقدار تر ډېره بریده په فیصد وړاندې کېږي.

د بېلګې په توګه: - ٪ 40 تخفیف ٪10 فیصد تخفیف او داسې نور. باید یادونه وکړو، چې د تخفیف مقدار د عطف وړ ټکی دی، څو د توکي له اصلي بیې څخه کم شي او د خرڅلاو پر بیه موږ ته څرګند شي.

۱- بېلګه: د یوه توکي بیه 13000 افغانۍ ده. که یاد توکی په ٪20 تخفیف سره خرڅ شي، نو د خرڅلاو بیه یې جوته کړئ؟

حل:

13000 د توکي اصلي بیه

٪20 په فیصد سره د تخفیف اندازه

د خرڅلاو بیه =?

$$\left.\begin{matrix}100 & 13000\\ 20 & x\end{matrix}\right\} x=\frac{13000\times 20}{100}=2600$$

$$x=2600$$

$$20\%=2600Af$$

د پلور یا پېر بیه $=13000-2600=10400$

او یا:

$$\frac{20}{100}(13000)=2600$$

د پلور بیه =13000-2600=10400افغانۍ

۲- بېلګه: د یوه توکي د پلور بیه 800 افغانۍ ده، تر ٪20 فیصد تخفیف وروسته یې بیه وسنجوئ؟

100%-20%=80%

$$\left.\begin{matrix}100 & 800\\ 80\% & x\end{matrix}\right\} x=\frac{800\times 80}{100}=640Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا:

$$\left.\begin{matrix}100 & 800\\ 20 & x\end{matrix}\right\}x=\frac{800\times 20}{100}=160$$

د تخفیف د فیصدۍ تخفیف =160Af

640=800-160

تر 20% تخفیف وروسته د توکي بیه =640Af

۳ – بېلگه: د یوه توکي اصلي بیه 1200 افغانۍ ده، که یاد توکی په 200 افغانیو وپلورل شي، د تخفیف فیصدۍ یې پیدا کړئ؟

$$1200-200=1000Af$$

حل:

$$\left.\begin{matrix}100 & 1200\\ x & 1000\end{matrix}\right\}x=\frac{1000\times 100}{1200}=\frac{100000}{1200}=83.3\%$$ د تخفیف فیصدۍ

۴- بېلگه: د یوه توکي بیه 25000 افغانۍ ده، که دغه توکی په 7% تخفیف سره خرڅ شي، نو د تخفیف مقدار او د پلور بیه یې پیدا کړئ؟

اصلي بیه =25000

په فیصد سره تخفیف = 7%

$$\frac{7}{100}(25000)=1750Af$$

د پلور بیه 25000 -1750=23250Af

۵- بېلگه: هغه جنس چې په 7000 افغانۍ ارزي، د نغدو پیسو په بدل کې په 6300 افغانیو اخیستل شوی، نو د فیصد له مخې د تخفیف مقدار یې وښیئ؟

د جنس اصلي بیه =7000

$$\left.\begin{matrix}100 & 7000\\ x & 700\end{matrix}\right\}x=\frac{700\times 100}{7000}=\frac{70000}{7000}=10\%$$

د پلور بیه =6300

د تخفیف مقدار = 700

۶- بېلگه: د یوه توکي اصلي بیه 25000 افغانۍ ده، که یاد توکی پر 23250 افغانیو وپلورل شي، نو په دغه لیلام کې څو فیصده تخفیف په پام کې نیول شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تخفیف فیصدۍ =؟

د تخفیف مقدار =25000-23250=1750Af

$$\left.\begin{matrix} 25000 & 1750 \\ 100 & x \end{matrix}\right\} x=\frac{1750\times100}{25000}=7\%$$

۷ – بېلګه: یو جنس د 10% په تخفیف سره خرڅ شوی، که د یاد توکي د خرڅلاو بیه 63000 افغانۍ وي، نو اصلي بیه یې څو افغانۍ ده؟

$$90\%=100-10 \quad \left.\begin{matrix} 100 & 90 \\ x & 63000 \end{matrix}\right\} x=\frac{63000\times100}{90}=\frac{6300000}{90}=70000Af$$

د خرڅلاو فیصدۍ

۸ - بېلګه: د یوه جنس اصلي بیه 1500 افغانۍ ده، که یې پر 1200 افغانیو وپېرو، نو د تخفیف نرخ یې معلوم کړئ؟

$$(15000-1200=300) \left.\begin{matrix} 100 & 1500 \\ x & 300 \end{matrix}\right\} x=\frac{100\times300}{1500}=\frac{30000}{1500}=20\%$$

زکات (زکوة):

زکات په لغت کې د پاکوالي او زیاتوالي په معنا دی او په اصطلاح کې مستحقو کسانو ته د خپل مال د یوې برخې له ورکولو او د الهي حکم له سرته رسولو څخه عبارت دی، چې د اسلام له پنځه ګونو رکنونو څخه دی. زکات د هجرت په دویم کال کې فرض او د الهي متبرکه آیاتو پر بنسټ ثابت شوی دی. د اسلامي شریعت له مخې، پر هغو زېرمه شوېو پیسو د زکات ورکړه فرض ده، چې یو کال پرې تېر شوی وي؛ له دغو پیسو څخه باید څلوېښتمه یعنې 2. 5% او یا $\frac{1}{40}$ یې په زکات کې ورکړله شي.

پر دې بنسټ، د زکات مسله یوازې د زېرمه شوې پانګې د څلوېښتمې برخې ټاکل دي، چې دغه مسله په ریاضي کې د فیصد، تناسب او ان کسر د مفاهیمو په مرسته حلېږي.

<u>په فیصد کې زکات:</u>

بېلګه: پر زېرمه شوې پانګې څو فیصده زکات لازمیږي؟

$$\left.\begin{matrix} 40 & 1 \\ 100 & x \end{matrix}\right\} x=\frac{100\times1}{40}=2.5\%$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې بنسټ، د زکات کچه تل څرګنده ده، چې د پانګې 2.5% ده؛ په معمول ډول په محاسبو کې، د زکات کچه د 2.5% نرخ پر بنسټ وي. د زکات کچه د دوو کړنلارو په مرسته جوتېږي:

۱ – د پانګې 2.5% پیدا کوو.

۲- د پانګې مقدار په مستقیمه توګه د 40 پر عدد وېشو او یا له $\frac{1}{40}$ سره یې ضربوو. د یادونې وړ ده، چې په توکو کې د زکات کچه د فقهي حکمونو پر بنسټ ټاکل کېږي.

لکه: پر 20 مثقاله سرو زرو باندې، چې یو کال تېر شوی وي، د زکات اندازه نیم مثقال سره زر دی. که چېرې تر 40 مثقالو زیات شي، نو $\frac{1}{40}$ یې په زکات کې ورکول کېږي.

۱- بېلګه: که چېرې د یوه شخص د پانګې زکات 300000 افغانیو ته ورسېږي، نو د اصلي پانګې اندازه یې معلومه کړئ؟

۲- $\left.\begin{matrix} 100 & 2.5 \\ x & 300000 \end{matrix}\right\} x = \frac{300000 \times 100}{2.5} = 12000000$

$12000000 \div 40 = 300000$

حل:

او یا:

۲- بېلګه: د 240000 افغانیو پانګې د زکات کچه معلومه کړئ؟

$$\left.\begin{matrix} 100 & 240000 \\ 2.5 & x \end{matrix}\right\} x = \frac{240000 \times 2.5}{100} = \frac{24000 \times 25}{100} = \frac{240 \times 25}{1} = 6000Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي د مطالبو لنډيز

فيصد: هغه کسر چې مخرج يې 100 وي، او نښه (علامه) يې % ده.

پر فيصد باندې د کسرونو تبديل: په اعشاري کسر کې د اعشاريې نښه د دوو خانو په اندازه ښی خوا ته انتقالېږي، په دې توګه کسر په فيصد باندې بدلون مومي؛ لکه: 0.945=94. 5%

د فيصد بنسټيز کميتونه:

الف: د (کل) يا اصلي ارزښت بنسټيز کميت، چې د c توري په وسيله ښودل کېږي.

ب: فرعي (د ګټې او تاوان) کميت، چې د z توري په وسيله ښودل کېږي.

ج: فيصدي: (نرخ)، چې د p په وسيله ښودل کېږي.

په عمل کې د فيصدۍ درې ډوله محاسبه شتون لري.

I- له 100 څخه د فيصدۍ محاسبه.

a- د فيصدۍ د ارزښت موندل: z=c. i او د اړوندو پوښتنو حل.

b- د اصلي ارزښت موندل: $c=\frac{z}{i}$ او د اړوندو پوښتنو حل.

c- د فيصدۍ د نرخ محاسبه: $p=\frac{z.100}{c}$ او د اړوندو پوښتنو حل.

II- تر 100 د لوړو فيصديو ترلاسه کول (تزييد شوی ارزښت) $c=\frac{c_1}{1+i}$ او د اړوندو پوښتنو حل.

د فيصدۍ مقدار $=z=c_1-c$

III- په 100 کې د فيصدۍ ترلاسه کول (تنقيص شوی ارزښت): $c=\frac{c_2}{1-i}$

$$\text{اصلي پانګه} = \frac{\text{تنقيص شوې بيه}}{1-\frac{p}{100}}$$

$z=c-c_1$

تخفيف: که چېرې يو جنس تر خپلې اصلي بيې په ټيټه بيه خرڅ شي، په دې صورت کې د نرخ د تنزيل فيصدۍ ته تخفيف ويل کېږي.

لکه: - 40% تخفيف 20% تخفيف او داسې نور او د اړوندو پوښتنو حل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي پوښتنې:

۱- یو جنس چې پر 1600000افغانیو ارزي، د 140000 افغانیو په بیه اخیستل شوی، د یاد توکي په بیه کې د فیصد له مخې د تخفیف کچه معلومه کړئ؟
۲- د کوم عدد 20% ، 12000 افغانۍ کېږي؟
۳- یو جنس د 20% په تخفیف سره پر 100 افغانیو خرڅ شوی، د یاد جنس اصلي بیه معلومه کړئ؟
۴- د 4000 افغانیو له پانګې څخه، د 8 میاشتو په موده کې د 50% له قراره، څومره ګټه ترلاسه کېږي؟
۵- څومره پانګې ته اړتیا شته، چې دد 12 میاشتو په موده کې د 50% له قراره 500 افغانۍ ګټه واخیستله شي؟
۶- د یوه موټر بیه 2600 افغانۍ ده، که یاد موټر په 8% تخفیف سره خرڅ شي، نو د موټر اصلي بیه پیدا کړئ؟
۷- د 2500 افغانیو 30 سلنه (فیصده) څومره کېږي؟
۸- .200 افغانۍ د 1000 افغانیو څو فیصده جوړوي؟
۹- که چېرې د یوه شخص د پانګې زکات 58000 افغانۍ شي، نو اصلي پانګه به یې څو افغانۍ وي؟
۱۰- د 98000 افغانیو په اندازه د پانګې زکات، څومره کېږي؟
۱۱- یو جنس، چې په 9000 افغانیو ارزي، په نغده توګه د 6300 افغانیو په بدل اخیستل شوی، نو د فیصدۍ له جنس څخه د تخفیف کچه معلومه کړئ؟
۱۲- که چېرې د یوه جنس اصلي بیه 95000 افغانۍ وي، خو یاد جنس د 42000 افغانیوپه بیه وپلورل شي، نو په دغه لیلام کې څو سلنه تخفیف په پام کې نیول شوی دی؟
۱۳- که چېرې د 2% استهلاک تر وضع کولو وروسته، د یوې ودانۍ د خرڅلاو بیه 88400 افغانۍ وي، نو د یادې ودانۍ اصلي بیه څومره ده او همدارنګه د استهلاک مبلغ یې معلوم کړئ؟
۱۴- که چېرې د تهیې د 3. 6 فیصده لګښتونو په ګډون، د یوه سوداګریز مال بیه 42000 افغانۍ وي، نو اصلي بیې یې او د لګښتونو مبلغ یې پیدا کړئ؟
۱۵- که یو سوداګر په یوه سوداګریزه معامله کې 10% ګټه ترلاسه کړي، نو د خرڅلاو حاصل او د خرڅلاو هغه مبلغ چې ده یې له سوداګریز مال څخه ترلاسه کړی 37000 افغانۍ ده، نو د نوموړي سوداګر اصلي پانګه به څومره وي؟
۱۶- یوه پایه کمپیوټر چې تمامه شوې بیه یې 9000 افغانۍ ده، خو په 40000 افغانیو خرڅ شوی، نو ترلاسه شوې ګټه یې وسنجوئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د مخلوط، اوسط او تناسب محاسبه

ټولیزه موخه:
د مخلوط، اوسط، تناسب او توزیعي او تقسیمي څانګو د مفاهیمو پېژندنه.

د زده کړې موخې: د دغه څپرکي په پای کې به محصلان پر دې وتوانېږي، چې لاندې توکي توضیح او تشریح کړي:

۱- د اوسط (ساده او مرکب) مفهوم او د اړوندو پوښتنو حل.
۲- د مخلوطې محاسبې (د مخلوط د وسطي مقدار محاسبې او د مخلوط د قسمي مقدار محاسبې) مفهوم او د اړوندو پوښتنو حل.
۳- د تناسب، د دوو صورتونو د مخلوط تناسب، تر دوو سورتونو د تناسب د زیاتو مخلوطود محاسبې مفهوم او د اړوندو مسلو حل.
۴- د توزیعي او یا تقسیمي محاسبې مفهوم.

۱- اوسط: اوسط هغه قیمت یا عدد ته ویل کېږي، چې د سلسلې له ټولو عددونو څخه استازیتوب وکړي؛ لکه څرنګه، چې یو اوسط د سلسلې له ټولو عددونو څخه استازیتوب کوي، نو ارزښت یې د دوو وروستنیو (د عدد د تر ټولو لویو او تر ټولو کوچنیو) ارزښتونو ترمنځ قرار لري.

اوسط په اقتصاد کې له زیات ارزښت څخه برخمن دی؛ لکه: د یوې کمپنۍ د فروشاتو امر، د هر پلورونکي د فروشاتو له وس، د هر پلورنځي د منځني خرڅلاو له وسطي او د فروشاتو د هرې افغانۍ له ټمام شوې وسطي سره لېوالتیا لري.

اوسط بېلابېل ډولونه لري، چې د احصائیې په ټولیزه تیورۍ کې تر څېړنې لاندې نیول کېږي، خو په اقتصادي سنجشونو کې حسابي اوسط تر ټولو زیاته کارونه لري. یاد اوسط په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ډوله دی:

a- ساده اوسط.

b- مرکب اوسط.

a- **ساده اوسط:** د ساده اوسط د محاسبې لپاره د اقلامو مجموع، د اقلامو پر شمېر باندې وېشل کېږي.

$$\text{ساده اوسط} = \frac{\text{د اقلامو مجموع}}{\text{د اقلامو شمېر}} = \frac{\sum X}{N}$$

بېلګه: د اونۍ د ورځو په بهیر کې د هر کیلوګرام منې بیه په لاندې توګه احصاییه شوې، نو په یاده اونۍ کې د منې د فی کیلوګرام وسطي بیه معلومه کړئ؟

د اونۍ ورځې	پر افغانۍ د دیوه کیلوګرام بیه
شنبه	50
یکشنبه	55
دوشنبه	53
سه شنبه	60
چهارشنبه	55
پنجشنبه	52
مجموع	325

$$\text{د فی کیلوګرام بیه} = \frac{\text{د اقلامو مجموع}}{\text{د اقلامو شمېر}} \rightarrow \frac{\sum X}{N} = \frac{325}{6} = 54.16$$

دویمه بېلګه: د قهوې د واردوونکي لپاره په متوسط ډول فی بوجۍ 1. 8KG د بارجامې په حساب ورکول کېږي، د قهوې واردوونکی د کنترول په موخه، په اټکلیزه توګه فی بوجۍ ټاکي، چې وزنونه یې په ترتیب سره په لاندې ډول دي:

1. 82kg . 1. 76kg . 1. 73kg . 1. 81kg . 1. 78kg ، نو په متوسط ډول د بارجامې حقیقي وزن معلوم کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقلامو مجموع $=1.82+1.76+1.73+1.81+1.78=8.9$

په متوسط ډول د بارجامې وزن = $\frac{\text{د اقلامو مجموع}}{\text{د اقلامو شمېر}} = \frac{\sum x}{5} => \frac{8.9}{5} = 1.78kg$

درېيمه بېلګه: 5 تنه پلورونکي د غبرګولي په مياشت کې په لاندې ډول خرڅلاو لري:

150000Af. 200000Af. 125000Af . 130000Af. 100000Af

a- د هر پلورونکې د مياشتنی متوسطې خرڅلاو کچه پيدا کړئ؟

b- که د جوزا په مياشت کې ۲۵ ورځې خرڅلاو ولري، د ورځني خرڅلاو متوسط يې پيدا کړئ؟

مياشتنی متوسطخرڅلاو $= \frac{\sum x}{N} = \frac{100000+130000+125000+200000+150000}{5} = \frac{705000}{5} = 141000$

$705000 \div 25 = 282000Af$ = د هر پلورونکي د خرڅه وونو (فروشاتو) په پام کې نيولو سره، ورځنی متوسطه خرڅلاو.

b-مرکب اوسط: د مرکب اوسط د محاسبې لپاره له لاندې فورمول څخه کار اخيستل کېږي.

مرکب اوسط = $\frac{\text{مجموعي قيمت}}{\text{مجموعي مقدار}} = \frac{\text{مجموعي ارزښت}}{\text{مجموعي مقدار}} = \frac{\sum fx}{\sum f}$

بېلګه: د ساده اوسط په لومړۍ بېلګه کې که چېرې د شنبې په ورځ 20kg او په نورو ورځو کې په ترتيب سره، 25kg . 30kg . 26kg. 18kg . 29kg منې خرڅې شوي وي، نو د مرکب وسطي بيه معلومه کړئ؟

د في کيلو ګرام بيه X		د خرڅلاو اندازه f		مجموعی ارزښت Fx
50	________	20	________	1000
55	________	25	________	1375
53	________	30	________	1590
60	________	26	________	1560
55	________	18	________	990
53	________	26	________	1352
		145		7867

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$\text{مرکب اوسط} = \frac{\text{مجموعي ارزښت}}{\text{مجموعي مقدار}} = \frac{\sum fx}{\sum f} = \frac{7867}{145} = 54{,}25Af$$

دويمه بېلگه: که چېرې 15kg چاى 5400Af، 20kg يې 7000Af ، 25kg يې 9900Af او 40kg يې 14000Af افغانۍ بيه ولري، د چاى د في کيلوگرام مرکب وسطي بيه معلومه کړئ؟

بيه (د فی کيلو گرام)	مقدار	ارزښت
x	f	Fx
5400	15	18000
5700	20	114000
9900	25	247500
14000	40	560000
	100	1002500

$$\text{مرکب اوسط} = \frac{\sum fx}{\sum f} = \frac{1002500}{100} 10025Af$$

درېيمه بېلگه: که چېرې د تېرې اونۍ په بهير کې د خرڅونو (فروشاتو) کچه په لاندې توگه وي:

د هر من بيه په افغانيو	مقدار(من)	ارزښت
82	50	4100Af
86	30	2580Af
87	20	1740Af
84	40	3360Af
83	60	4980Af
88	10	880Af
	210	$\sum = 17640$

د تېرې اونۍ په اوږدو کې د هر من وسطي بيه څومره افغانۍ کېږي؟

$$\text{مرکب اوسط} = \frac{17690}{210} = 84Af$$

۲- د مخلوط محاسبه:

a- د مخلوط د وسطي بيې سنجش: د ترکيب شوي مجموعي مقاديرو د وسطي مخلوط بيې ته، د مخلوط بيه ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$\frac{\Sigma fx}{x\Sigma} = \frac{\text{ارزښت}}{\text{مجموعي مقدار}} = \frac{\text{بيه} \times \text{مقدار}}{\text{د مقدار مجموع}} = \text{د مخلوطو وسطي بيه}$$

لومړۍ بېلګه: د يوه کيلوګرام چای بيه معلومه کړئ، په هغه صورت کې، چې (4) ډوله چای په لاندې ډول سره ترکيب شوی وي:

ارزښت	بيه	مقدار	ډول
Fx	F	x	
1120Af	140Af	8kg	1
930Af	155Af	6kg	2
680Af	170Af	4kg	3
480Af	240Af	$\frac{2}{20}$	4
3210			

$$x.\frac{480Af}{\sum = 3210Af} \qquad x.\frac{2}{\sum = 20kg}$$

د يوه کيلو ګرام مخلوطو چايو بيه $= \frac{3210}{20} = 160.5Af$

دويمه بېلګه: د قهوې د نيم کيلوګرام بيه ترلاسه کړئ؛ په هغه صورت کې، چې په لاندې توګه ترکيب شوی وي:

حل:

ارزښت	بيه	مقدار(کيلوګرام)	ډول
Fx	F	25kg	I
15000Af	600	40kg	II
22000	550	50kg	III
21000	440	60kg	IV
22000	350	75kg	IIV
مجموعي ارزښت102500	300	250kg	مجموعي مقدار

د قهوې د يوه کيلو ګرام بيه $= \frac{102500}{250} = 410Af$

د قهوې د نيم کيلوګرام بيه $= \frac{410}{2} = 205Af$

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيمه بېلګه: لاندیني معلومات د فی کیلوګرام مخلوط وسطي بیه ده، د نیم کیلوګرام مخلوط بیه معلومه کړئ؟

مقدار(کیلو ګرام)	د (فی کیلوګرام) بیه	مجموعي بیه
x	F	Fx
20	300	6000
30	500	15000
40	650	26000
50	800	40000
60	950	57000
200kg		144000

$$\text{د مخلوط وسطي بیه} = \frac{\text{مجموعي بیه}}{\text{مجموعي مقدار}} = \frac{\Sigma fx}{\Sigma x}$$

$$\text{د فی کیلوګرام مخلوط بیه} = \frac{144000}{200} = 720Af$$

$$\text{د نیم کیلوګرام مخلوط بیه} = \frac{720}{2} = 360Af$$

b- د قسمي مقدار محاسبه او بیه:

لومړۍ بېلګه: دغه کړنلاره او محاسبه ، د لاندنیو بېلګو په وړاندې کولو سره روښانه کېږي:

لومړۍ بېلګه: 120kg مخلوط بادام، چې هر kg یې 100Af بیه لري، باید په بادامو کې نور بادام ورزیات کړل شي، چې د 1kg بیه یې 80 افغانۍ وي، که د مخلوط مجموعي مقدار 200kg ته ورسېږي، نو د ورزیاتوشویو بادامو مقدار او بیه معلومه کړئ؟

د (کیلوګرام) له مخې یې مقدار	په (افغانۍ) سره یې بیه	مجموعي بیه
210	100	12000
80	50	4000
200	80	16000

تبصره:

د قسمي مقدار د محاسبې لپاره لاندې ټکي په پام کې نیول کېږي:

لومړی: معلوم کمیتونه په جدول کې د پورته په ډول درجېږي.

دویم: د ورزیاتو شو یو بادامو مقدار په داسې توګه ترلاسه کوو، چې د مخلوط له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجموعي مقدار څخه د مخکني مخلوط مقدار تفریقوو. 120-200=80

درېیم: د مخکني مخلوط مجموعي مقدار محاسبه کېږي: $120\times100=12000$.

څلورم: - د وروستني مخلوط مجموعي بیه معلوموو: $200\times8=16000$

پنځم:- په دې توګه د ورزیاتو شویو بادامو مجموعي بیه ترلاسه کېږي:

$16000-12000=4000$

شپږم:- د اضافه شویو بادامو پر مقدار د اضافه شویو بادامو د مجموعي بیې د تقسیم حاصل د فی کیلوګرام دورزیاتو شویو بادامو بیه ده. $\frac{4000}{80}=50 => 4000\div80=50$

دویمه بېلګه:د 40kg تنباکو چی د فی کیلو ګرام بیه 800Af ده، 20kg په مقدار ټیټ سورت په داسې بڼه ورسره مخلوطېږي، چې 1kg مخلوط یې 700Af بیه لري، نواوس دا معلومه کړئ، چې 1kg ټیټ سورت به څومره بیه ولري؟

مجموعي بیه	په (افغانی) سره بیه	د (کیلوګرام) له مخې یې مقدار
32000	800	40
10000	500	20
42000	700	60kg

60=40+20= د مخلوط مجموعي مقدار

32000=40×800= د لومړي سورت مجموعي بیه

32000=60×7000= د مخلوط مجموعي بیه

10000=42000-32000= د ټیټ سورت مجموعي بیه

500=10000÷20= د ټیټ سورت بیه

درېیمه بېلګه: 45کیلوګرامه ممیز، چې د فی کیلوګرام بیه یې 80Af ده، له دویم سورت سره په داسې توګه مخلوطېږي، چې لاندیني مخلوطونه ترلاسه کېږي:

الف- 75kg د فی کیلوګرام بیه 70 افغانۍ

ب- 80kg ~ ~ ~ 95 ~

ج- 100kg ~ ~ ~ ~ 60

(c) ketabton.com: The Digital Library

د في کیلوګرام بیه اود د ویم سورت مقدار جوت کړئ؟

حل:

	مجموعي بیه	د في واحد بیه	مقدار	سورت
د الف جزء:	3600	80	45	1
	1650	55	30	2
	2550	70	75	
د ب جزء:	3600	80	45	1
	4000	114. 2	35	2
	7600	60	80	
د ج جزء:	3600	80	45	1
	2400	43. 6	55	2
	6000	60	100	

۳- د مخلوط تناسب محاسبه:

a- د دوو سورتونو د مخلوط تناسب محاسبه: د دوو سورتونو مخلوط تناسب د محاسبې کړنلاره د لاندینیو بېلګو په مرسته روښانه کېږي:

لومړۍ بېلګه:که د تعمیراتي توکو یو مخلوط له دوو سورتونو څخه مخلوط شوی وي، د لومړي سورت في کیلو بیه 20Af او د دویم سورت في کیلو بیه 35Af وي، د مخلوط شوي ترکیب في کیلو بیه 28 افغانۍ ده، په هغه صورت کې، چې 60kg مخلوط ته اړتیا موجوده وي.

حل:

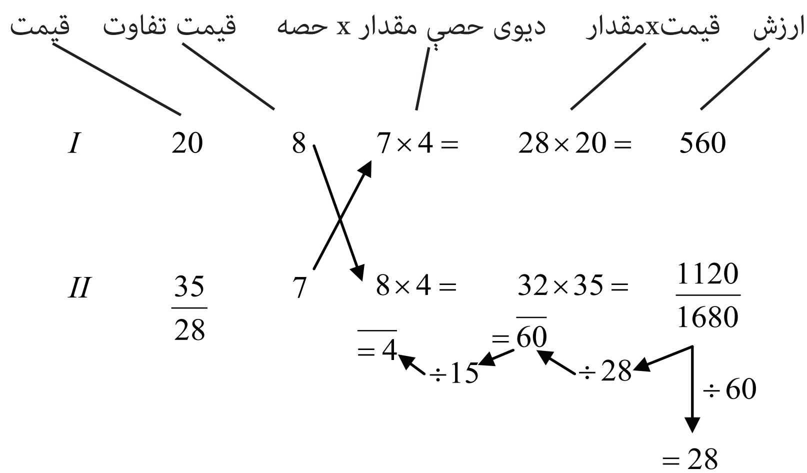

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصره: د حلولو لپاره لاندیني پړاوونه په پام کې نیول کېږي:

۱- د دواړو سورتونو او مخلوط بیه په یوه ستنه کې لیکو.

۲- د مخلوط له بیې سره د دواړو سورتونو د بیو توپیر ترلاسه کوو.

۳- د بیو توپیرونه د برخې په توګه اټکل کوو او د موقعیت په تغییر سره یې لیکو.

٤- که د اختصار وړ وي، اختصاروو یې، چې دلته (په دغه صورت کې) د اختصار وړ نه دی.

۵- برخې سره جمع او د مخلوط مجموعي مقدار پرې وېشو.

٦- د هرې برخې له مقدار سره د برخې له ضربولو څخه، د هر سورت مجموعي مقدار ترلاسه کېږي.

۷- د دې لپاره چې موږ په خپله تناسب امتحان کړی وي، نو د هر سورت مقدار سره جمع کوو او له بیې سره یې ضربوو او د مخلوط له مجموعي ارزښت سره تر جمعې کولو وروسته پرتله کوو، که چېرې سره مساوي وي، نو زموږ مخلوط صحیح دہ.

یعنې:

$$\frac{1680}{28}=60$$

$$\frac{60}{15}=4$$

$$\frac{1680}{60}=24$$

۲- بېلګه: که دوه جنسونه سره مخلوط شي، د لومړي سورت في کیلوګرام بیه 52Af او د دویم سورت في کیلوګرام بیه 80Af وي، نو د في کیلو چمتو شوی مخلوط 65Af بیه ده، که چېرې د دغه مخلوط له جنس څخه 560kg اړتیا وي.

a- له مخلوط څخه د دواړو سورتونو مقدار ټاکو، b که چېرې په مخلوط جنس کې 25% ګټه په پام کې ونیول شي. د مخلوط تناسب تغییر کوي او کنه؟

د a جزء حل:

ارزښت	مقدار	د یوې برخې مقدار	د بیو توپیر	د في کیلوګرام بیه	
15600	=300	15×20	12	52Af	I
20800	=260	13×20	15	80~	II
36400		25		د في کیلو مخلوط بیه65Af	
د مجموعي ارزښت بیه	د مخلوط مجموعي مقدار			د في مخلوط بیه	

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصره: د پوښتنو د حل په موخه لاندې ټکي په پام کې نیول کېږي:

۱- د لومړي او ددویمو سورتونو او مخلوطو بیه په یوه ستنه کې لیکو.

۲- د بیو توپیر معلوموو؛ یعنې د بیو توپیر، د مخلوط جنس د بیې له مخې، ترلاسه کوو.

۳- لکه:

د 65 او 52 ترمنځ توپیر 13 دی.

د 65 او 80 ترمنځ توپیر 15 دی.

۴- د بیو توپیر د برخې په توګه اټکل کوو؛ یعنی:

هغه توپیر، چې له لومړي صورت څخه ترلاسه کېږي، په دویم صورت کې ۱۵؛ او هغه توپیر، چې له دویم صورت څخه ترلاسه کېږي، برخه یې په لومړي صورت کې د برخې په توګه لیکو 13.

۵- برخې سره جمع کوو: 28 =13 +15 .

۶- د مخلوط مجموعي مقدار د برخو د جمعې پر حاصل وېشو.

یعنې: $20 = 560 \div 28 = 20$ د یوې حصې مقدار

د تقسیم حاصل یې له هرې برخې سره ضربوو، څو د لومړي سورت او د دویم سورت مقدار ترلاسه شي. یعنی:

$15\times 20 = 300$= د لومړي سورت مقدار

$13\times 20 = 260$= د دویم سورت مقدار

۷- ارزښت ترلاسه کېږي؛ لکه څرنګه:

د لومړي سورت مقدار یعنې 300 ، د لومړي سورت د فی کیلو له بیې سره ضربوو.

$300\times 52 = 15600$ د لومړي سورت ارزښت

د دویم سورت مقدار یعنې 260 د دویم سورت له فی کیلو بیې سره ضربوو.

$260\times 80 = 20800$ د دویم سورت ارزښت

۸- ارزښتونه سره جمع کوو:

$15600 + 20800 = 36400$ مجموعي ارزښت

۹- د میزان لپاره، چې آیا دغه عملیه سمه ترسره شوې او کنه:

مجموعي ارزښت د مخلوط جنس پر بیې تقسیموو، چې آیا د مخلوط مجموعي مقدار ترلاسه کېږي او کنه، که مجموعي مقدار ترلاسه شو، نو عملیه سمه ترسره شوې له دې پرته عملیه غلطه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$\frac{36400}{65} 560$$

لکه څرنګه، چې د مخلوط د مجموعي مقدار ځواب، یعنې 560 دی، نو عملیه سمه ترسره شوې ده.

د b جزء حل: - په هغه صورت کې، چې په یاد جنس کې 25 فیصده ګټه په پام کې ونیوله شي، نو:

$$\left.\begin{matrix} 100 & 25 \\ 65 & x \end{matrix}\right\} x = \frac{65 \times 25}{100} = \frac{1625}{100} = 16.25$$

16. 25AF ګټه 25% ګټه په مخلوط جنس کې ده.

16. 25+ 65=81. 25

د 25% ګټې له قراره، 25 .81 د مخلوط جنس بیه ده.

81 .25 ×560 =45500

45500 د مخلوط جنس قیمت د مجموعي مقدار د ضرب حاصل او د مخلوط جنس قیمت ترڅو د 25% له قراره مجموعي ارزښت ترلاسه شي.

دریيمه بېلګه: د فی کیلوګرام 30 افغانیو په بیه د دوو سورتونو په وسیله، د فی کیلوګرام 22 افغانیو په بیه او دویم سورت د 24 افغانیو په بیه چمتو کوو.

الف- دواړه سورتونه باید د کوم تناسب له مخې مخلوط شي؟

ب – په هغه صورت کې، چې 80 کیلوګرامه مخلوط په پام کې ونیول شي، نو له هر سورت څخه باید څو کیلوګرامه واخیستل شي؟

حل:

ازرښت	مقدار	برخې	وروسته له اختصار څخه	بیه	د بیې واټن	سورت
600	20	1	3	6	30	1
1320	60	3	1	2	22	2
1920	80	4	4		24	

مجموعي بیه $24 = \frac{1920}{80} =$ د فی کیلوګرام بیه

څلورمه بېلګه: که دوه جنسونه سره مخلوط شي او د لومړي سورت فی کیلوګرام بیه 100 افغانۍ او د دویم سورت فی کیلوګرام بیه 60 افغانۍ وي، نو د فی کیلوګرام مخلوط بیه 80 افغانۍ ده، که چېرې له مخلوط جنس څخه 90 کیلوګرامو ته اړتیا وي، له مخلوط جنس څخه د دواړو سورتونو مقدار وټاکئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل:

ارزښت	مقدار	برخې	د بیو توپیر	بیه	سورت
4500	45	20×2. 25	20	100	1
2700	45	20×2. 25	20	60	2
7200	90		40	80	

پنځمه بېلګه: - د تعمیراتي توکو دوه جنسونه په داسې توګه سره مخلوطېږي، چې که د لومړي ډول في کیلوګرام بیه 40 افغانۍ وي او د دویم ډول في کیلوګرام بیه 70 افغانۍ وي، د في کیلوګرام مخلوط بیه یې 55 افغانۍ ده، که چېرې له مخلوط جنس څخه ۶۰۰ کیلوګرامو ته اړتیا وي، نو د هر صورت مقدار معلوم کړئ؟

حل:

ارزښت	مقدار	برخې	د بیې توپیر	بیه	صورت
18000	300	15×20	15	40	1
21000	300	15×20	15	70	2
33000	600	30		55	

د یوې حصې اندازه $= \frac{90}{40} = 2.25$

b له دووڅخه د زیاتو سورتونو د مخلوط تناسب محاسبه:

دغه موضوع د لاندینیو بېلګو په مرسته روښانه کېږي:

بېلګه: که چېرې یو مخلوط د 30 افغانیو په بیه له دریو سورتونو څخه مخلوط شوی وي، په هغه صورت کې، چې د لومړي سورت في کیلوګرام بیه 22 افغانۍ، د دویم سورت في کیلوګرام بیه 28 افغانۍ او د درېیم سورت في کیلوګرام بیه 36 افغانۍ وي، نو د کوم تناسب له مخې باید مخلوط شي، په هغه صورت کې، چې له مخلوط جنس څخه 800 کیلوګرامو ته اړتیا وي؟

ارزښت	مقدار	برخه× د برخو مقدار	توازن	برخې	د بیې توپیر	بیه	سورت
3520	160×22	160×1	8	1	+8	22	1
8960	320×28	160×2	4	2	+2	28	2
11520	32036	160×2	-12	2	-6	36	3
24000	800		0			30	
	د مخلوط جنس مجموعي مقدار					د مخلوط بیه	

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصره: د پورتنۍ بېلګې د حل لپاره، لاندیني پړاوونه په پام کې نیول کېږي:

۱- د سورتونو بیه په یوه ستنه کې لیکو.

۲- د مثبتو او منفي نښو په پام کې نیولو سره، د مخلوط له بیې سره د هر سورت د بیې توپیر لیکو.

۳- له خپلې لیوالتیا سره سم د دوو سورتونو لپاره برخې ټاکو؛ لکه:

د هغو صورتونو لپاره، چې مثبته علامه لري، له خپلې لېوالتیا سره سم، یاده عملیه ترسره کوو، خو د هغو صورتونو لپاره، چې منفي علامه لري، لکه د پورتني صورت په شان، د برخې ځای تش پرېږدو.

۴- د ضربي برخو توازن د بیو په توپیر سره رامنځته کېږي. په داسې ترتیب، چې مجموع یې صفر شي؛ یعنې:

$8\times1=8$

$2\times2=4$

$\frac{-12}{0}$

۵- هغه عدد، چې د توازن د رامنځته کېدو لپاره لیکل کېږي، د اړوند سورت د قیمت پر توپیر وېشل کېږي؛ یعنې:

$\frac{-12}{-6}=2$

۶- د برخو مجموع معلوموو؛ یعنې: 1+2+2=5

۷- د مخلوط مقدار مجموع د برخو پر مجموع وېشل کېږي، څو د یوې برخې مقدار معلوم شي؛ یعنې:

د یوې برخې مقدار. $=\frac{800}{5}=160kg$

۸- د هر سورت دمقدار د ترلاسه کولو لپاره، اړوندې برخې د یوې برخې له مقدار سره ضربوو؛ یعنې:

د 1 سورت مقدار $=1\times160=160$

د 2 سورت مقدار $2\times160=320$

د 3 سورت مقدار $2\times160=320$

۹- د برخو د مجموع مقدار باید جمع او له مخلوط مقدار سره مساوي شي.

یعنې:

مخلوط مجموعی مقدار =160+320+320=800kg

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- د هر سورت ارزښت، د مقدار د ضرب له حاصل او بيې څخه ترلاسه کېږي.

د 1 سورت مقدار $= 160 \times 22 = 3520$

د 2 سورت مقدار $= 320 \times 28 = 8960$

د 3 سورت مقدار $= 320 \times 36 = \dfrac{11520}{24000}$

$$\frac{\overset{30}{\cancel{24000}}}{\underset{1}{\cancel{800}}} = 30$$

۲ – بېلګه: له لومړي سورت څخه د في کيلوګرام 300 افغانيو په بيه او له دويم سورت څخه د في کيلوګرام 240 افغانيو په بيه، د 3 :2 په تناسب مخلوط شوی، د دې لپاره، چې 260 مخلوط سورت د في کيلوګرام 250 افغانيو په بيه ترلاسه شي، نوبايد څو ګرامه درېيم سورت د في کيلوګرام 170 افغانيو په بيه بايد ورزيات شي؟

سورت	د کيلوګرام بيه	د بيې فاصله	برخې	توازن	برخه×مقدار	مقدار	ارزښت
1	300	-50	3	-150	40×3	120	36000
2	240	10	2	20	40×2	80	19200
3	170	80	1. 625	130	40×1. 625	65	11050
	250		6. 625	0		265	66250

د يوې حصې مقدار $= \dfrac{365}{6.62} = 400$

ټوليز مقدار $= \dfrac{66250}{265} = 250$

تبصره: د دغې پوښتنې حل، لاندې پړاوونه لري:

۱- د صورتونو بيه په جدول کې ليکو.

۲- د علامې يا نښې په پام کې نيولو سره، د هر صورت د بيې توپير ليکو.

۳- برخې چې ۲:۳ ليکو.

٤- توازن د برخې د ضرب له حاصل او د بيې له فاصلې څخه ترلاسه کوو.

٥- په توازن کې هغه عدد نيسو، چې د دريو صورتونو د جمعې حاصل له صفر سره مساوي شي.

٦- هغه عدد، چې په توازن کې ليکل کېږي، د همغه صورت د بيې پر فاصلې وېشل کېږي، ترڅو د هغه صورت برخه ترلاسه شي، چې ناڅرګنده ده.

۷- د برخو د جمعې حاصل ترلاسه کوو.

۸- د يوې برخې د مقدار د موندلو لپاره، د مخلوط مجموعي مقدار د برخې د جمعې پر حاصل وېشل کېږي؛ يعنې:

265–6. 625=40

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د هرې یوې برخې مقدار، له برخې سره ضربېږي، څو د هر سورت مقدار ترلاسه شي.
۱۰- د هر سورت د مقدار د جمعې حاصل باید د ورکړل شوي مقدار د جمع له حاصل سره مساوي وي.
۱۱- د هر سورت د ارزښت د موندلو لپاره، باید د هر سورت مقدار د هر سورت له بیې سره ضرب شي.
۱۲- د مجموعي ارزښت حاصل باید ترلاسه شي.
۱۳- د مېزان لپاره باید مجموعي ارزښت پر مجموعي بیې تقسیم شي، څو ورکړل شوی مقدار ترلاسه شي، له دې پرته عملیه غلطه ده.

درېیمه بېلګه: د وریجو یو مخلوط باید د وریجو له څلورو بېلابېلو سورتونو څخه تشکیل شي، ترڅو د فی کیلوګرام د مخلوط شوېو وریجو بیه 42Af وي. د وریجو د لومړي سورت فی کیلوګرا بیه 32 افغانۍ، د دویم سورت فی کیلوګرام بیه یې 45 افغانۍ، د درېیم سورت فی کیلوګرام بیه 36 افغانۍ او د څلورم سورت فی کیلوګرام بیه 47 افغانۍ وي؛ همدارنګه د مخلوطو شوېو ورېجو مجموعي مقدار 260kg دی.

a- د څلور واړه سورتونو مقدار معلوم کړئ؟

b- د څلورو واړه سورتونو مقدار داسې وټاکئ، چې له مخلوط جنس څخه 10% ګټه په پام کې ونیول شي. د څلورو واړه سورتونو مقدار وټاکئ او له هغو مقادیرو سره یې توپیر جوت کړئ، چې مخکې ترلاسه شوې وو؟

c- که له دویم جنس څخه 20% ګټه په پام کې ونیول شي؟

د a جزء حل:

سورت	د فی کیلوګرام بیه	د بیې توپیر	توازن	برخې	د یوې برخې مقدار	ارزښ
1	32	+10	10	1	43. 33×1=43.33	1386.5
2	45	-3	-6	2	43. 33×2=86.66	3899.7
3	36	+6	6	2	43. 33×1=43.33	1559.8
4	47	-5	-10	2	43. 33×2=86.66	4073.2
	42		0	6	259.9	10919.16

$$\text{د یوې برخې مقدار} = \frac{\text{د مخلوط مجموعي مقدار}}{\text{د برخو د جمعې حاصل}} = \frac{260}{6} = 43.\ 33$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$\text{مېزان} = \frac{10919.16}{260} = 41.99 \approx 42$$

د b جزء حل:

په سر کې په مخلوط جنس کې 10% ګټه ترلاسه کوو؛ د مخلوط بیه 42Af ده او د42 عدد 10% عبارت دی له:

$$42 \times \frac{10}{100} = 42$$

$$42 + 4.2 = 46.2$$

2 .46 د 10% ګټې له قراره د مخلوط مجموعي بیه ده، چې دغه بیه په b جزء کې د مخلوط د مجموعي بیې په توګه په پام کې نیسو.

سورت	دفي کیلوګرام بیه	بیې توپیر د	برخې	توازن	حصه× د یوې له مقدار سره	مقدار	ارزښت
1	32	+142	1	142	6,979×1	6,979×32	2233
2	45	+1,2	2	1,2	6,979×2	13,958×45	628,11
3	36	102	1	102	6,979×1	6,979×36	251,24
4	47	-0,8	33,25	-26	6,979×33,25	232,05×47	10906,35
	46,2		37,25	0		259,9	12009,02
	64,2						

۹ یا $= \frac{260}{37.5}$ د یوې حصې مقدار

د c جزء حل: - د c جزء د حلولو لپاره لومړی د دویم صورت د جنس په بیه کې 20% ګټه معلوموو؛ لکه څرنګه چې د دویم صورت د جنس بیه 45 افغانۍ ده.

$$20\frac{45}{100} = 9Af$$

$$45 + 9 = 54Af$$

د 54 عدد د 20% ګټې له قراره د دویم صورت د جنس بیه ده، او له دویم صورت سره یې پرتله کوو.

سورت	دفي کیلوګرام بیه	بیې توپیر د	برخې	توازن	حصه× د یوې له مقدار سره	مقدار	ارزښت
1	32	10	1	10	43,33×1	43,33	1389,56
2	54	-12	1	-12	43,33×1	43,33	2339,82
3	36	6	2	12	43,33×2	86,66	3119,76
4	47	-5	2	-10	43,33×2	86,66	40073,0
	42		6	0		260kg	100919

43. 33Af = د یوې برخې مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصره: د a ، b او c اجزاوو د حل په موخه لاندې ټکي په پام کې نیول کېږي:

د a جزء د حل لپاره له هماغې کړنلارې څخه کار اخلو، چې مخکې ترې يادونه وشوه، يعنې په مخکنيو درسونو کې د پوښتنې حل توضيح شوی دی.

د b جزء د حل لپاره، يوازې د مخلوط په مجموعي بيه کې، چې 42 افغانۍ ده، 10% ګټه معلوموو؛ يعنې: 10% 42Af 4.2 کېږي، چې 42+4,2= 46,2 د مخلوط د مجموعي بيې په توګه په پام کې نيول کېږي او عمليه د a دجزء په شان ترسره کېږي.

د c جزء د حل لپاره په سر کې د دويم صورت د جنس په بيه کې 20% ګټه ترلاسه کوو؛ لکه څرنګه چې:

د دويم صورت د جنس بيه 45Af ده، او 20%، 45 او 9 افغانۍ کېږي، 54Af=45+9 افغانۍ د دويم صورت د جنس د بيې په توګه په پام کې نيسو او پوښتنه د a او b اجزاوو پر بنسټ حلوو.

توزيعي (تقسيمي) محاسبه:

د تقسيمي محاسبوې مسايلو حل د تقسيم پر بنسټ حلېږي. له دغې کړنلارې څخه تر ډېره حده په سوداګريزو مسلو کې کار اخيستل کېږي؛ لکه: په مشارکت کې، چې د شرکت ګټه د ونډې په نسبت پر شريکانو وېشل کېږي.

لومړۍ بېلګه: په يوه سوداګريز شرکت کې a شخص120000 افغانۍ، b شخص150000 افغانۍ، c شخص 180000 افغانۍ او d شخص سره 240000 افغانۍ ونډه لري، د کال په پای کې د ياد شرکت ګټې 92000 افغانيو ته رسېږي، که يادې ګټې د شريکانو د شراکت د تناسب په پام کې نيولو سره ووېشل شي، هر يوه ته څومره افغانۍ رسېږي؟

شخص	د هر شخص د پانګه ييزه ونډه	برخې	
A	120000	4	$\frac{92000}{23}x.4=16000$
B	150000	5	$\frac{92000}{23}x5=20000$
C	180000	6	$\frac{92000}{23}x6=24000$
D	240000	8	$\frac{92000}{23}x8=32000$
		23	

(c) ketabton.com: The Digital Library

16000Af= د ونډې له مخې د a شخص ګټه
20000Af= د ونډې له مخې د b شخص ګټه
24000Af= " " " " " c " " "
32000Af= " " " " d " " " " "

دویمه بېلګه: درې تنه سره شریکان دي، د دوی پانګه بیزه ونډه په لاندې توګه ده:

د لومړي کس پانګه 240000 افغانۍده

د دویم کس پانګه 175000افغانۍ ده

د درېیم کس پانګه 251000 افغانۍ ده

دغه شریکان تر یوې دورې سوداګریز فعالیت وروسته 124000 افغانۍ ګټه ترلاسه کوي.

A- د ونډې له مخې د هر شریک ګټه.

B- لکه څرنګه چې دویم شریک د شرکت د آمر په توګه هم دنده ترسره کوي، نو د شرکت 5% ګټه د کاري امتیاز په توګه ترلاسه کوي.

C- لکه څرنګه چې د شرکت چارې د درېیم کس په دفتر کې ترسره کېږي، نو نوموړی 3% ګټه د امتیاز په توګه ترلاسه کوي. د هر شریک د دوو پانګو ګټې په هغه صورت کې چې هېڅ راز (اخیستنه) برداشت و نه لري، د راتلونکې دورې لپاره پرتله کړئ؟

د a جزء حل:

	پانګه په افغانیو	د یوې افغانۍ ګټه	د هر شریک ګټه
1	240000×	0,1862	44688
2	175000×	0,1862	32585
3	251000×	0,1862	46763,2
	666000Af		124000

$$\text{د یوې افغانۍ ګټه} = \frac{\text{د وېشنې وړ ګټه}}{\text{مجموعي پانګه}} = \frac{117800}{666000} = 0,177Af$$

<u>یادونه:</u> د پورتنۍ پوښتنې په حل کې باید لومړی د درې واړه کسانو پانګه چې 666000 کېږي، سره جمع کړو، ورپسې د یوې افغانۍ ګټه معلوموو؛ تر دې وروسته مجموعي ګټه یعنې 124000Af پر 666000Af باندې تقسیموو، په دې توګه د یوې افغانۍ ګټه چې 0.1862Af ده، ترلاسه کېږي، ورپسې د یوې افغانۍ ګټه یعنې 1862 .0 د هر شخص له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګې سره ضربوو، څو د هر ګډونوال ګټه معلومه شي.

د b جزء حل: -

$$\left.\begin{matrix}124000 & 100\\ x & 5\end{matrix}\right\} x=\frac{124000\times 5}{100}$$

$$\begin{array}{r}124000\\ -6200\\ \hline 117800\end{array}$$

د دویم شریک د امتیار ګټه 5% (6200Af)

1249000 مجموعي ګټه

6200 کاري امتیاز

117800د وېشنې وړ ګټه

	پانګه په افغانیو	د یوې افغانۍ ګټه	د هر شریک ګټه	د هر شریک ګټه
I	240000Af	×0,177	42480+0	=42480
II	175000	0,177×	30975+6200	=37175
III	251000	0,177×	444427	=44427
	666000		124000Af	124000Af

$$\text{د یوې افغانۍ ګټه} = \frac{\text{د وېشنې وړ ګټه}}{\text{مجموعي پانګه}} = \frac{117800}{666000} = 0,177Af$$

یادونه: د b جزء په حل کې لومړی له مجموعي پانګې څخه د 5% ګټه معلوموو، یعنې د دویم کس 5% کاري امتیاز، چې 6200Af افغانۍ کېږي، ورپسې همدغه (د دویم کس کاري امتیاز) له مجموعي ګټې څخه تفریقوو، څو په پایله کې یې د وېشنې وړ ګټه یعنې: 117800Af ترلاسه شي.

تر دې وروسته، د وېشنې وړ ګټه پر مجموعي پانګې یعنې 666000Af تقسیموو، څو د هرې افغانۍ ګټه معلومه شي، ورپسې د یوې افغانۍ ګټه د هر شخص له پانګې سره ضربوو، ترڅو د هر ګډونوال د ګټې اندازه ترلاسه شي؛ په دویم ګام کې د 6200Af له ګټې سره جمع کېږي.

د c جزء حل:

$$\left.\begin{matrix}124000 & 100\\ x & 3\%\end{matrix}\right\} x=\frac{124000\times 3}{100}=3720Af$$

$$\text{د یوې افغانۍ ګټه} = \frac{120280}{666000}=0.180$$

1244000 مجموعي ګټه

3720 کاري امتیاز

120280=124000-3720د وېشنې وړ ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

	پانګه په افغانیو	دهرې افغانۍ ګټه	دهرګډونوال ګټه	دهر ګډونوال ګټه
1	240000	0,1806×	43344+0	=43344
2	175000	0,1806×	31605+3720	=35325
	251000	0,1806×	45330+0	=45330
	666000Af		124000	124000

درېیمه بېلګه: په یوه شرکت کې درې کسان سره شراکت کوي، د افغانستان د سوداګرۍ او صنایعو له قانون سره سم په تفاضلي شرکتونو کې ګټه په داسې توګه وېشله کېږي، چې 20% ګټه د پانګه ییزې ونډې پر بنسټ او پاتې نوره په مساویانه توګه وېشله کېږي. که د یادو ګډونوالو (شریکانو) پانګه د یادې پوښتنې پر بنسټ وي، او دوی د خپل سوداګریز فعالیت په موده کې 160000 افغانۍ ګټه ترلاسه کړې وي، نو د هر ګډونوال برخه محاسبه کړئ؟

	پانګه	د یوې افغانۍ ګټه	د هر شریک ګټه	مساویانه ګټه +
I	240000	× 0,048	11520	+24666,66
II	175000	× 0,048	8400	+24666,66
III	251000	× 0,048	12048	+42666,66

$$\left.\begin{matrix} 160000 & 100 \\ X & 20 \end{matrix}\right\} X = \frac{160000 \times 20}{100} = 32000$$

32000 افغانۍ ګټه د 20% له قراره.

$$\text{د یوې افغانۍ ګټه} = \frac{\text{ګټه د 20 فیصده له مخې}}{\text{مجموعي پانګه}} = \frac{32000}{666000} = 0.048$$

$$\frac{\begin{matrix}160000\\ -320000\end{matrix}}{128000} = \frac{128000}{3} = 42666.6$$

<u>یادونه:</u> په پورتنۍ پوښتنه کې، د00061 مجموعي ګټې له قراره 20% ګټه ترلاسه کوو، چې 32000 افغانۍ د 20% له قراره ترلاسه کېږي، ورپسې 32000 افغانۍ ګټه له مجموعي ګټه څخه تفریقوو، چې په پایله کې یې 128000 افغانۍ دتقسیم وړ ګټې پاتې کېږي.

تر دې وروسته 128000 افغانۍ پر درېو کسانو وېشو، ترڅو مساویانه ګټه ترلاسه شي، چې مساویانه ګټه تر تقسیم وروسته 66 .426660 افغانۍ کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپسې د يوې افغانۍ ګټه معلوموو، کله چې د 20% له قراره ۳۲۰۰۰ افغانۍ ګټه ترلاسه شوه، نو یاده ګټه د پانګې پر مجموع يعنې 666000 باندې وېشو، ترڅو د يوې برخې ګټه، چې 048 .0 ده، ترلاسه شي، تر دې وروسته د يوې برخې ګټه د هر شخص د پانګې له مقدار سره ضربوو، څو د هر ګډونوال ګټه معلومه شي، او په پای کې مساويانه ګټه يعنې 66 .426660 افغانۍ د هر ګډونوال له ترلاسه شوې ګټې سره جمع کوو، چې د هر ګډونوال بشپړه ګټه معلومه شي.

د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز:

۱- <u>اوسط:</u> هغه عددي بيه ده، چې د سلسلې عددونو څخه نماينده ګي وکړي.

د اوسط ډولونه: اوسط په دوه ډوله دی: ساده، مرکب .

a- ساده اوسط: د ساده اوسط د محاسبې لپاره، د اقلامو مجموع د اقلامو پر شمېر تقسيمېږي؛ لکه: $\overline{X}=\frac{\sum x}{N}$. د اړوندو بېلګو حل.

b- مرکب اوسط: د مرکب اوسط د محاسبې لپاره د مجموع بيه، پر مجموعي مقدار باندې وېشل کېږي؛ يعنې $X=\frac{\sum x}{\sum f}$ او د اړوندو پوښتنو حل.

۲- <u>د مخلوط محاسبه:</u>

a- د مخلوط د وسطي بيې محاسبه: د مخلوط پر مجموعي مقدار د مخلوط د مجموعي بيې تقسيم، د مخلوط وسطي بيه ده. يعنې:

$$\text{د مخلوط وسطي بيه} = \frac{\text{بيه} \times \text{مقدار}}{\text{د مقدار مجموع}}$$

د اړوندو پوښتنو حل:

b- د مخلوط د قسمي مقدار او بيې محاسبه: دغه کړنلاره او محاسبه د بېلابېلو بېلګو په وړاندې کولو سره روښانه شوې ده.

۳- د مخلوط د تناسب محاسبه:

a- د دوو سورتو مخلوطه تناسبي محاسبه: د دوو سورتو مخلوطه تناسبي محاسبه د بېلابېلو بېلګو په وړاندې کولو سره روښانه شوې ده.

b- تر دوو سورتو د زيات مخلوط د تناسب محاسبه: توزيعي (تقسيمی) محاسبه: د تقسيمي محاسبې مسلې پر نسبت د تقسيم پر بنسټ حلېږي او له دغې کړنلارې څخه تر ډېره بريده په سوداګريزو چارو کې کار اخيستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي پوښتنې:

۱- د فې کیلوګرام کشمش نخودو بیه معلومه کړئ، په هغه صورت کې، چې د مخلوطولو لپاره یې ۶ کیلوګرامو نخودو ته، چې فې کیلوګرام یې 80 افغانۍ بیه ولري او 10 کیلوګرام ممیزو ته، چې فې کیلوګرام یې 65 افغانۍ بیه ولري، اړتیا وي، د دغه مخلوط بیه معلومه کړئ؟

۲- د 100 کیلوګرامه مخلوطو د ترلاسه کولو لپاره، له لومړي ډول څخه د 200 افغانیو په بیه کار اخیستل کېږي. دغه ډول له بل ډول سره مخلوطېږي، چې مقدار یې 45 کیلوګرامه دی، په هغه صورت کې، چې د فې کیلوګرام مخلوط بیه 190 افغانۍ وي، نو له لومړي ډول څخه د کوم مقدار په اندازه باید ورباندې زیات کړل شي؟

۳- که 15 کیلو ګرامه چای 5400 افغانۍ، 20 کیلو ګرامه یې 5700 افغانۍ، 25 کیلو ګرامه یې9900 افغانۍ او 40 کیلو ګرامه یې14000 افغانۍ بیه ولري، نو د یوه کیلوګرام چای وسطي بیه معلومه کړئ؟

٤- که د تېرې اونۍ په بهیر کې د فې من لرګیوو بیې په لاندې توګه بدلون موندلی وي: 70Af،75Af،80Af،83Af، 86Af، 82Af ، نو د تېرې اونۍ په بهیرکې د فې من لرګیوو وسطي بیه معلومه کړئ؟

۵- د سورتونو په کوم تناسب:

الف- د فې کیلوګرام 100 افغانیو په بیه

ب- د فې کیلوګرام 80 افغانیو په بیه

ج- د فې کیلوګرام 50 افغانیو په بیه

د- فې کیلوګرام 20 افغانیو په بیه سره مخلوطیږي،په داسې حال کې چې د 60 افغانیو په بیه یو سورت چمتو کړای شي، سربېره پر دې، د مخلوط مجموعي مقدار 84 کیلوګرامه مطلوب وي، د هر سورت قسمي مقدار ومومئ؟

۶- په سوداګرۍ کې چې د پانګې مجموع یې 720000 افغانیو ته رسېږي، څلورتنه سره شریکان دي. د کال په پای کې له مجموعي ګټې یعنې 180000 افغانیو څخه A شخص ته 35000 افغانۍ، B ته 40000 افغانۍ، C ته 60000 افغانۍ او پاتې نور D ته رسېږي، نواوس دا معلومه کړئ، چې هر سوداګر په پانګه کې څومره ونډه لري؟

۷- د یوه کور د پېرېدنې په موخه $A\frac{1}{4}, B\frac{1}{5}, C\frac{1}{8}$ او D ته د پېرېدنې پاتې بیه ورکړي،نو د کور بیه معلومه کړئ، او همدا راز ووایاست، چې هر یوه څومره پیسې ورکړي دي؟

۸- یو 10 لیتره مخلوط، د 50 افغانیو په بیه او 30 لیتره د 70 افغانیو په بیه مخلوطېږي، نو د درېیم صورت څو لیتره باید فې لیترپه 36 افغانیو ورسره مخلوط شي، چې د ترلاسه شوي مخلوط فې لیتر بیه باید 56 افغانۍ محاسبه شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

ربح

ټولیزه موخه:
د ربح د کلي مفاهیمو، ساده ربح، مرکبه ربح او د قسط السنین د محاسبې پېژندنه.

د زده کړې موخې: د دغه څپرکي په پای کې به محصلان وکولی شي، چې لاندې موضوعات توضیح کړي:

١- د ربح پېژندنه، د ربح محاسبه او په دې اړه نور اړوند مسایل.
٢- له سلو څخه د ربح محاسبه، د کال، میاشتې او ورځې ربح.
٣- د ربح د نرخ محاسبه (کال، میاشتې او ورځ)
٤- تر سلو د لوړې ربح محاسبه.
٥- د اصلي پانګې او د ربح د مقدار محاسبه.
٦- د مرکبې ربح پېژندنه او ارزښت.

د پانګې د وروستني ارزښت، د مرکبې ربح د مقدار او د پانګې د لومړنۍ برخې (د پانګې اصل) محاسبه.

ربح: لکه څرنګه، چې موږ او تاسې ټول پر دې پوهېږو، چې له هغو کورونو، دوکانونو او مارکیټونو څخه د کار اخیستلو په بدل کې باید کرایه ورکړو، چې په نورو پورې اړه ولري. په دې برخه کې د نورو له څمکو د استفادې په صورت کې، د اجارې خبره مطرح کېږي او د نورو له نغدو پیسو څخه کار اخیستل، د عوض د ورکړې اړتیا رامنځ ته کوي، چې ربح یې د ربحې یا سود (ګټې) په نامه نوموو، یا ربح د پیسو هغه مقدار دی، چې مدیون یې د پولي پانګې څخه د ګټې اخیستنې پر بنسټ، داین ته تادیه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ربحې محاسبه لکه د فیصدیو په څېر ترسره کېږي، خو په دې توپیر سره، چې د ربحې په محاسبه کې وخت هم په پام کې نیول کېږي. د فیصد په محاسبه کې، د فیصدۍ هغه ارزښت، چې د z په وسیله ښودل کېږي، په ربح کې د ربحې د مبلغ په نامه یادېږي، او د فیصدۍ نرخ د ربحې د نرخ په نامه نومول کېږي؛ خو په هر صورت، د ربحې محاسبه لکه د فیصدۍ په څېر ترسره سنجش شي. که له سلو پورته سل په سلو کې په پام کې ونیول شي، نو ټولیز فورمول یې په لاندې توګه دی:

Z=c. i. t

په دې ځای کې: z د فیصدۍ ارزښت یا د C پانګې د ربحې مبلغ دی.

$i=\frac{p}{100}$ د t ضریب وخت ښيي.

د ربحې په محاسبه کې، نرخ په یوې ټاکلې موده کې معمولا د یوه کال لپاره سنجول کېږي، خو کلنۍ، میاشتنۍ او ورځنۍ ربح هم موجوده ده.

د ربحې محاسبه په دوه ډوله ترسره کېږي:

الف- د ساده ربحې محاسبه.

ب- د مرکبې ربحې محاسبه.

۱- د ساده ربحې محاسبه: د ساده ربحې په محاسبه کې د ربحې مقدار په پانګه کې نه شاملېږي.

۲- د مرکبې ربحې محاسبه: پانګه د ربحې د مقدار په کچه زیاتوالی مومي.

الف- د ساده ربحې محاسبه:

۱- له سلو څخه د ربحې محاسبه: 100

۲- د ربحې د مقدار محاسبه:

a- **د کلنۍ ربحې مقدار:** که چېرې د پانګې د مقدار د ربحې نرخ ، وخت او(کال) څخه یادونه شوې وي، نو له لاندې فورمول څخه په ګټه اخیستنې سره د ربحې مقدار معلومولی شو:

Z_n=c. i. n

Zn (د کال د ربحې مقدار) c (پانګه) i (د ربحې نرخ) n(موده)

۱- بېلګه: د 250000افغانیو په مبلغ پانګې څخه، چې د ربحې نرخ یې 9% وي، د څلورو کلونو په موده کې څومره ربح ترلاسه کېدای شي؟

Z_n=c. i. n

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل:

$$\left.\begin{matrix} 160000 & 100 \\ X & 20 \end{matrix}\right\} X = \frac{160000 \times 20}{100} = 32000$$

b- **د میاشتنۍ ربحې د مقدار محاسبه:** که چېرې د پانګې مقدار د ربحې نرخ او موده (میاشتې) ورکړل شوې وي، نو د میاشتنۍ ربحې مقدار د لاندې فورمول په مرسته ترلاسه کولی شو:

$$zm = c \cdot i - \frac{m}{12}$$

۲- بېلګه: د 7% په نرخ، د 47000 افغانیو د ربحې مقدار، د 7 میاشتو په موده کې محاسبه کړئ؟

حل:

$$Z_m = c \cdot i - \frac{n}{12}$$

$$Z_m = 47000 \cdot \frac{7}{100} \cdot \frac{9}{12}$$

$$Z_m = 47000 \times 0.07 \times \frac{9}{12}$$

$$Z_m = \frac{29610}{12} = 2467.5Af$$

C- **د ورځنۍ ربحې د مقدار محاسبه:** که چېرې د پانګې مقدار د ربحې نرخ او مودې (ورځ) څخه یادونه شوې وي، نو د لاندې فورمول په مرسته د ورځنۍ ربحې مقدار معلومولی شو:

$$Z_t = c \cdot i \cdot \frac{t}{360}$$

۳- بېلګه: د 3% په نرخ، د 55200 افغانیو په مبلغ پانګې څخه، د 70 ورځو په موده کې څومره ربح ترلاسه کېدای شي؟

حل:

$$Z_t = c \cdot i \cdot \frac{t}{360} i \qquad = \frac{p}{100} = \frac{3}{100} = 0,03$$

$$Z_t = 552000 \times 0.03 \times \frac{70}{360}$$

$$Z_t = \frac{1159200}{360} = 3220$$

$$Z_t = 3220Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- بېلگه: د 3% په نرخ، د 14230 افغانیو په مبلغ پانگې څخه
الف- د 2 کلونو
ب- د 3 میاشتو
ج- د20 ورځو، په موده کې څومره ربح ترلاسه کېدای شي؟

د a جزء حل:

$$Z_n = c \cdot i \cdot n$$

$$Z_n = 14230 \times 0.03 \times 2 \qquad Z_n = \frac{3}{100} = 0.03$$

$Z_n = 853.8$ د کلنۍ ربحې مقدار.

د b جزء حل:

$$Z_m = c \cdot i \cdot \frac{m}{12}$$

$$Z_m = 14230 \times 0.03 \times \frac{3}{12} = \frac{1280.7}{12}$$

$Z_m = 106.725Af$ د میاشتنۍ ربحې مقدار

د c جزء حل:

$$Z_t = c \cdot i \cdot \frac{t}{360}$$

$$Z_t = 14230 \times 0.03 \frac{20}{360} = \frac{8538}{360}$$

$Z_t = 23.716Af$ د ورځې د ربحې مقدار

۵ – بېلگه: یو شخص 320000 افغانۍ په 5% نرخ، د ۴ کلونو په موده کې مرابحې ته ږدي،
د څلورم کال په پای کې یې د ربحې مقدار معلوم کړئ؟

حل:

$c = 420000zn \qquad = c \cdot i \cdot n \qquad i = \frac{p}{100}$

$p = 5\%zn \qquad = 420000 \times 0.05 \times 4i \qquad = \frac{5}{100}$

$n =$ ٤کاله $\qquad zn = 84000AF$

$Z_n = ?$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- بېلګه: يو شخص 350000 افغانۍ په %6 نرخ، د 9 مياشتو په موده کې مرابحې ته ږدي، د يادو پيسو د ربحې مقدار معلوم کړئ؟

حل:

$c = 350000 \qquad zm = c \cdot i \cdot \frac{m}{12} \qquad i = \frac{p}{100}$

$p = 6\% \, p = 6\% \qquad zm = 350000 \times 0.06 \times \frac{9}{12} \qquad i = \frac{6}{100}$

$zm = 9$ مياشتې

$Z_m = ? \qquad zm = 15750 Af \qquad i = 0.06$

۷ – بېلګه: يو شخص 50000 افغانۍ په %8 نرخ، د 70 ورځو په موده کې مرابحې ته وړاندې کوي، د ربحې مقدار يې معلوم کړئ؟

حل:

$C = 50000 \qquad Z_t = c \cdot i \cdot \frac{t}{360} \qquad i = \frac{p}{100}$

$P = 8\% \qquad Z_t = 50000 \times 0.08 \times \frac{75}{360} \qquad i = \frac{8}{100}$

$Z_t = ? \qquad Z_t = 833.\overline{33} Af \qquad i = 0.08$

$t = 75$ روز

Z- د پانګې محاسبه:

a- د کال د لومړۍ پانګې محاسبه: که چېرې د ربحې مقدار د ربحې نرخ او وخت د کال له مخې ټاکل شوی وي،نو د کال د ربحې مقدار له فورمول څخه د کال د پانګې برخه په لاندې توګه محاسبه کېږي:

$$Z_n = c \cdot i \cdot n$$

$$C_n = \frac{Z_n}{im}$$

بېلګه: له 5000 افغانيو څخه د 5 کلونو په موده کې په %10 نرخ، څومره ربح ترلاسه کېدای شي؟

حل:

$C_n = ? \qquad C_n = \frac{zn}{in} \qquad i = \frac{p}{100}$

$p = 10\% \qquad C_n = \frac{5000}{0.1.5} \qquad i = \frac{10}{100}$

$Z_n = 5000$

$n = 5$ سال $\qquad C_n = 10000 Af \qquad i = 0,1$

(c) ketabton.com: The Digital Library

b- د میاشتې د پانګې محاسبه: که چېرې د ربحې مقدار د ربحې نرخ او وخت د میاشتې له مخې ټاکل شوی وي، د ربحې مقدار له فورمول څخه د پانګې محاسبه په لاندې توګه ترسره کېږي:

$$Z_m = c \cdot i \cdot \frac{m}{12}$$

$$C_m = \frac{Zm}{i \cdot \frac{m}{12}} = \frac{Zm}{i} \times \frac{12}{m} = \frac{zm \cdot 12}{im} \quad \text{پس}: C_m = \frac{zm.12}{im}$$

بېلګه: د 5% په نرخ له څومره پانګې څخه د 4 میاشتو په موده کې 8000Af ربح ترلاسه کېدای شي؟

حل:

$$C_m = ? \qquad Cm = \frac{z_m \cdot 12}{im} \qquad i = \frac{p}{100}$$

$$Z_m = 8000 \qquad C_m = \frac{8000 \cdot 12}{0,05 \cdot 5} = \frac{96000}{0,25} \qquad i = \frac{5}{100}$$

$$M = 4month \qquad C_m = 384000Af \qquad i = 0,05$$

$$p = 5\%$$

c- د ورځې د پانګې محاسبه: که چېرې د ربحې مقدار د ربحې نرخ او وخت د ورځې له مخې ټاکل شوی وي، د ورځې د ربحې مقدار له فورمول څخه د ورځې پانګې په لاندې توګه معلومولی شو:

$$Z_t = c \cdot i \cdot \frac{t}{360}$$

$$C_t = \frac{Z_t}{i \frac{t}{360}} = \frac{Z_t}{i} \cdot \frac{360}{t} = \frac{Z_t \cdot 360}{i \cdot t}$$

$$C_t = \frac{Z_t \cdot 360}{i \cdot t}$$

بېلګه: د 3% په نرخ، د ربحې څومره مقدار، د ۷۵ ورځو په موده کې 5000 افغانۍ ربح حاصلولی شي؟

$$C_t = ? \qquad Z_t = \frac{Zt \cdot 360}{i \cdot t} \qquad i = \frac{p}{100}$$

$$Z_t = 5000 \qquad C_t = \frac{5000 \cdot 360}{0,03 \cdot 75} = \frac{1800000}{2,25} \qquad i = \frac{3}{100}$$

$$T = 75 \text{ ماه} \qquad C_t = 800000Af \qquad i = 0,03$$

$$P = 3\%$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه: د 10% په نرخ، له ځومره پانګې څخه
الف: د 5 کلونو،
ب: د 6 میاشتو او
ج: د 45 ورځو په موده کې 5000 افغانۍ ربح ترلاسه کېدای شي؟

د a جزء حل:

$$n = 5 \quad cn = ? \quad zn = 7000 \quad p = 10\%$$

$$cn = \frac{zn}{in} = \frac{7000}{0{,}1 \cdot 5} = \frac{7000}{0{,}5} \qquad i = \frac{p}{100} = \frac{10}{100}$$

$$cn = 14000Af \qquad i = 0{,}1$$

د b جزء حل:

$$cm = \frac{zm \cdot 12}{i \cdot m}$$

$$cm = \frac{7000 \cdot 12}{0{,}1 \cdot 6} = \frac{84000}{0{,}6} = 140000$$

$$cm = 140000Af$$

د c جزء حل:

$$ct = \frac{zt \cdot 360}{it}$$

$$ct = \frac{7000 \cdot 360}{0{,}1 \cdot 45} = \frac{2520000}{4{,}5} = 560000$$

$$ct = 560000Af$$

۳- د ربحې د نرخ محاسبه:

a- د کال د ربحې د نرخ محاسبه: که چېرې د ربحې مقدار د پانګې مقدار او وخت د کال له مخې ټاکل شوی وي، د کال د ربحې مقدار له فورمول څخه، د کال د ربحې نرخ په لاندې توګه معلومولی شو:

$$Z_n = c \cdot i \cdot n$$

لکه څرنګه i له $\frac{p}{100}$ سره مساوي ده، :

$$p/100 = \frac{Z_n}{C_n}$$

$$pn = \frac{100 \cdot Z_n}{C_n}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه: د ربحې د کوم نرخ له مخې، د 800000 افغانیو په مبلغ پانګې څخه، د 2 کلونو په موده کې، 50000 افغانۍ ربح ترلاسه کېدای شي؟

$$C_n = 800000 \qquad P_n = \frac{100 \cdot Z_n}{C_n}$$

$$Z_n = 50000 \qquad P_n = \frac{100 \cdot 50000}{800000} = 6{,}25$$

$$P_n = ?$$

$N = 2$ سال $\qquad P_n = 6{,}25\%$

b- د میاشتې د ربحې نرخ محاسبه: که چېرې د ربحې مقدار د پانګې مقدار او وخت د میاشتې له مخې ټاکل شوی وي، د میاشتې د ربحې مقدار له فورمول څخه د میاشتې د ربحې نرخ په لاندې توګه معلومولی شو:

$$Z_m = c_m \cdot i \cdot \frac{m}{12}$$

$$\frac{p}{100} = \frac{Z_m}{C_m \frac{m}{12}} = \frac{Z_m \cdot 12}{C_m \cdot m}$$

$$P_m = \frac{Z_m \cdot 1200}{C_m \cdot m}$$

بېلګه: د ربحې د کوم نرخ پر بنسټ، له 900000 افغانیو څخه د ۹ میاشتو په موده کې 220000 افغانۍ ربح ترلاسه کېدای شي؟

حل:

$$C_m = 900000 \qquad p_m = \frac{Z_m \cdot 1200}{c_m \cdot m}$$

$$Z_m = 220000 \qquad p_m = \frac{220000 \cdot 1200}{900000 \cdot 9} = \frac{2640}{81} = 23{,}59$$

$$P_m = ?$$

$M = 9$ ماه $\qquad p_m = 32{,}5\%$

c- د ورځې د ربحې نرخ محاسبه: که چېرې د ربحې مقدار د پانګې مقدار او وخت د ورځې له مخې ټاکل شوی وي، نو په دې صورت کې، د ورځې د ربحې مقدار له فورمول څخه د ورځې د ربحې نرخ په لاندې توګه معلومولی شو:

$$Z_t = c \cdot i \cdot \frac{t}{360}$$

$$\frac{p}{100} = \frac{Z_t}{c \cdot t/360} \Rightarrow \frac{Z_t \cdot 100}{c} \cdot \frac{360}{t} = \frac{Z_t \cdot 36000}{C_t}$$

$$p_t = \frac{Zt \cdot 36000}{C_t}$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه: د ربحې د کوم نرخ له مخې له 20000 افغانيو څخه د 36 ورځو په موده کې 5000 افغانۍ ربح ترلاسه کېدای شي؟

حل: -

$C_t = 20000$ $\quad p_t = \dfrac{Z_t \cdot 100 \cdot 360}{c \cdot t}$

$Z_t = 5000$ $\quad p_t = \dfrac{5000 \cdot 36000}{20000 \cdot 360} = 25\%$

$P_t = ?$

$T = 360$ روز $\quad p_t = 25\%$

بېلګه: د ربحې د کوم نرخ له مخې، له 10000 افغانيو څخه

الف- د دوو کلونو؛

ب- د 5 میاشتو او

ج- د 200 ورځو په موده کې، 500 افغانۍ ربح ترلاسه کېدای شي؟

د الف جزء حل:

$P_n = \dfrac{Zn \cdot 100}{c \cdot n}$

$C_n = 10000$ $\quad P_n = \dfrac{500 \cdot 100}{10000 \cdot 2}$

$P_n = ?$

$Z_n = 500$ $\quad P_n = \dfrac{5}{2} = 2{,}5$

$N = 2$ سال $\quad P_n = 2{,}5\%$

د ب جزء حل:

$C_m = 10000$ $\quad P_m = \dfrac{Z_m \cdot 1200}{C_m \cdot m}$

$Z_m = 500$ $\quad P_m = \dfrac{500 \cdot 1200}{10000 \cdot 5} = \dfrac{60}{5} = 12$

$M = 5$ ماه $\quad P_m = 12\%$

$P_m = ?$

د ج جزء حل:

$C_t = 10000$ $\quad P_t = \dfrac{Z_t \cdot 360 \cdot 100}{C_t \cdot t}$

$Z_t = 500$ $\quad P_t = \dfrac{500 \cdot 36000}{10000 \cdot 200} = \dfrac{180}{20}$

$T = 200$ روز $\quad P_t = 9\%$

$P_t = ?$

(c) ketabton.com: The Digital Library

II: تر ۱۰۰ د لوړې ربحې محاسبه: د اصلي پانګې او د ربحې د مقدار محاسبه: په همداسې عمليو کې د تزييد شوې پانګې (c+z)، د ربحې نرخ او وخت معلوم وي او له مخې يې د اصلي پانګې د ربحې مقدار ترلاسه کېږي. که تزييد شوې پانګې په c_1 سره افاده شي، که چېرې وخت د کال، مياشتې او ورځې له مخې ورکړ شوی وي، په دې صورت کې، د ربحې او اصلي پانګې مقدار، د لاندې فورمول په مرسته محاسبه کېږي:

که وخت د کال له مخې ټاکل شوی وي:

د (کال) د ربحې مقدار $Z_n = \dfrac{c_1 \cdot n}{(\frac{100}{p}) + n}$

د اصلي پانګې مقدار $\Rightarrow c = c_1 - Z_n$

که وخت د مياشتې له مخې ټاکل شوی وي:

د ربحې مقدار (مياشت) $Z_m = \dfrac{C_1 \cdot m}{(\frac{1200}{p}) + m}$

د اصلي پانګې مقدار $\Rightarrow c = c_1 - Z_m$

که وخت د ورځې له مخې ټاکل شوی وي:

د ربحې مقدار (ورځ) $Z_t = \dfrac{c_1 . t}{(\frac{36000}{p}) + t}$

د اصلي پانګې مقدار $C = c_1 - Z_t$

۱- بېلګه: يوه پانګه د 10% په نرخ د 5 کلونو په موده کې ۱۵۰۰۰ افغانيو ته زياته شوې ده، د ربحې مقدار محاسبه او اصلي پانګه معلومه کړئ؟

حل:

$$C_1 = 15000Af \quad P = 10\% \quad Z_n = ? \quad N = 5 \quad C = ?$$

$$Z_n = \frac{c_1 . n}{(\frac{100}{p}) + n}$$

$$Z_n = \frac{15000.5}{(\frac{100}{10}) + 5}$$

$$Z_n = \frac{15000.5}{15} = 5000$$

د ربع مقدار $zn = 5000Af$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصلي پانګې مقدار $C=c_1-zn=>15000-5000=10000$

$C=10000Af$

۲- بېلګه: د 5% په نرخ يوه پانګه د 10 کلونو په موده کې 30000 افغانيو ته زياتوالی مومندلی، اصلي پانګه او د ربحې مقدار معلوم کړئ؟

حل:

$$C_1=30000 \qquad Z_n=\frac{c_1\cdot n}{(\frac{100}{p})+n}$$

$$P=5\%$$

$$Z_n=? \qquad Z_n=\frac{30000\cdot 10}{(\frac{100}{5})+5}=\frac{300000}{25}$$

$$N=10$$

$$C=? \qquad Z_n=12000Af$$

$C=c_1-Z_n$

$C=3000-12000=18000$

$C=18000Af$

۳- بېلګه: د 10% په نرخ يوه پانګه د 20 مياشتو په موده کې 28000 افغانيو ته زياتوالی مومندلی، اصلي پانګه او د ربحې مقدار معلوم کړئ؟

$$Z_m=\frac{c_1\cdot m}{(\frac{1200}{p})+m}$$

$$C_1=28000$$

$$P=10\% \qquad Z_m=\frac{28000\cdot 20}{(\frac{1200}{10})+5}=\frac{155000}{245}=632{,}653$$

$$M=20$$

$$Z_m=? \qquad Z_m=4000Af$$

$$C=? \qquad C=c_1-zm$$

$$C=28000-4000=24000$$

$$C=24000Af$$

ب- د مرکبې ربحې محاسبه: د پانګې د مرکبې ربحې په محاسبه کې، د مواعدو په بشپړېدو سره د ربحې په مبلغ کې زياتوالی راځي. په داسې توګه، چې د ربحې د لومړيو مواعدو په پوره کېدو سره، ربح له پانګې څخه محاسبه کېږي، خو په ورپسې دورو کې يې محاسبه د پانګې له اصل او د تېرې دورې له ربحې څخه ترسره کېږي. هغه شېبې يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دورې چې پکې د ربحې د ورکړې موعد یا موده پوره کېږي، د بشپړېدو یا پوره کېدو مواعدو په نامه یادېږي.

د اقتصاد په علم د مرکبې ربحې محاسبه، د عامه موسسو، بیمو په پورونو او نورو کې کارونه لري. په دغه محاسبه کې، کېدای شي، د کلنۍ، میاشتنۍ او شپږمیاشتنۍ ربحو نرخونه په پام کې ونیول شي، خو بیا هم د معمول له مخې، د کلنۍ ربحې نرخ اعتبار لري. د مرکبې ربحې محاسبه یو له ځلورو کمیتونوڅخه لکه د پانګې ارزښت، د پانګې لومړنی ارزښت، د ربحې نرخ او وخت له موندنې سره سرو کار لري.

$$i = \frac{c \cdot p \cdot t}{100}$$

او یا

$$i = c \cdot i \cdot t$$

بېلګه: یو شخص40000 افغانۍ د بېلابېلو فیصدي نرخونو له مخې د دریو دورو لپاره مرابحې ته ږدي. لومړۍ دوره په 6% نرخ د ۵۰ ورځو لپاره، دویمه یې په 8% نرخ د دریو میاشتو لپاره او درېیمه یې په 10% نرخ د یوه کال لپاره؛ وروستنۍ پانګه یې معلومه کړئ؟

د فیصدۍ نرخ	پانګه	موده
6%	40000 333. 333	ورځې50
8%	40. 333. 333 806. 66	میاشتې3
10%	4113. 99 4113. 99	کال1
	45253,98Af	

$$i = \frac{c \cdot p \cdot t}{100 \cdot 360} \Leftrightarrow i = \frac{40000 \cdot 6 \cdot 50}{100.360} = 333,\overline{33}$$

$$i = \frac{c \cdot p \cdot m}{100 \cdot 12} \Leftrightarrow i = \frac{40333,33 \cdot 8 \cdot 3}{100 \cdot 12} = 806,66$$

$$i = \frac{c \cdot p \cdot n}{100} \Leftrightarrow i = \frac{41139,99}{100} = 4113,99$$

وروستنۍ پانګه =45253,98Af

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - احمد 50000 افغانۍ مرابحې ته ږدي:

لومړۍ مرحله	دریيمه مرحله	دويمه مرحله	لومړۍ مرحله
P=10,5%	P=9%	P=8%	P=5%
m میاشتې =6	t=2کال	m=2,5 میاشتې	t=25ورځې

موده	پانګه	نرخ
ورځې25	50000 173,61	5%
میاشتې2,5	50173,61 836,22	8%
کال2	510098,83 918,8	9%
کال5 .2	60199,63 15800	10,5%
	75991,63Af	

1- $i=\dfrac{50000.5.25}{100.360}=173,61$

2- $i=\dfrac{50173,61.2,5.8}{100.12}$

$i=836,22$

3- $i=\dfrac{51009,83.9.2}{100}$

$i=9181,8$

د پانګې د وروستنی ارزښت محاسبه

د پانګې د وروستنۍ ارزښت محاسبه، کېدای شي، د الجبري فورمول د ساده ربحې او لوګارتم یا جدول په مرسته ترسره شي؛ که چېرې لومړنۍ پانګه په ko، د ربحې دورو شمېر په n، تر n وروسته وروستنۍ پانګه په kn، د ربحې نرخ په $i=\frac{p}{100}p$ او q=1+I او د پانګې د یوې افغانۍ وروستنۍ بیه په 3% نرخ وښودل شي، د ربح زیاتوني نرخ د فکتور په نامه یادېږي او په q سره افاده کېږي. د پانګې د وروستنۍ بيې د محاسبې لپاره له لاندیني فورمول څخه کار اخلو:

$$K_n = k_o \cdot q^n$$

لومړۍ بېلګه: د10000 افغانیو په اندازه یوه پانګه، د $4\frac{1}{2}$ فیصد په مرکب نرخ، د 8 کالو په موده کې څومره زیاتوالی مومي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$K_n = k_o \cdot q^n \qquad k_o = 10000 \qquad i = \frac{p}{100}$$
$$K_n = 10000 \cdot (1{,}045)^8 \qquad q = 1 + i$$
$$K_n = 10000(1{,}448) \qquad q = \quad + (0{,}045) \qquad i = \frac{\frac{9}{2}}{100}$$
$$K_n = 14480 Af \qquad q = 1{,}045$$

دویمه بېلگه: د ۱۰۰۰۰۰ افغانیو په اندازه یوه پانگه، د 6% په نرخ، د ۵ کالو په موده کې څومره افغانیو ته رسیږي؟

حل:

$K_n = ?$

$k_o = 100000$

$p = 6\%$

$n = 5$ کال

$$K_n = k_o \cdot q^n$$
$$q = 1 + i$$
$$i = \frac{p}{100} = \frac{6}{100} = 0{,}06$$
$$i = 0{,}06$$
$$q = 1 + 0{,}06 = 1{,}06$$
$$K_n = 100000(1{,}06)^5$$
$$K_n = 100000(1{,}338)$$
$$K_n = 138800$$

دریمه بېلگه: د 7% په نرخ د ۲۵۰۰۰۰ افغانیو په اندازه یوه پانگه، د ۴ کالو په موده کې څومره افغانیو ته رسیږي؟

حل:

$p = 4\%$

$n = 4$

$K_n = ?$

$$K_o = 250000 Af$$
$$K_n = k_o \cdot q^n$$
$$q = 1 + i$$
$$i = \frac{p}{100} = \frac{7}{100} = 0{,}07$$
$$q = 1 + 0{,}07 \Rightarrow 1{,}07$$
$$K_n = 250000.(1{,}07)^4$$
$$K_n = 250000(1{,}310) = 327500$$
$$K_n = 327500 Af$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه بېلګه: که چېرې 1000Af افغانۍ د 8% مرکبې ربحې له مخې 5 کالو لپاره مرابحې ته کېښودلې شي، د پنځم کال په پای د پانګې اندازه معلومه کړئ؟

حل:

$K_n = ko(1+i)^n$

$K_n = ko(q)^n$

$N = 5$ $\quad q = 1+i \quad i = \frac{\frac{5}{8}}{100} = 0,08$

$P = 8\%$

$K_o = 1000$ $\quad q = 1+0,08 => 1,08$

$K_n = ?$ $\quad q5 = (1,08)5 = 1,469$

$Kn = 1000(1,469) = 1469$

$Kn = 1469 Af$

پنځمه پوښتنه: که چېرې 8000 افغانۍ د 5% په نرخ د ۳۷ کالو لپاره مرکبې ربحې ته کېښودلې شي، وروستنۍ مبلغ يې څومره کېږي؟

حل:

$K_n = k_o(1+i)^n$

$N = 37$ $\quad K_n = k_o(q)^n$

$P = 5\%$ $\quad q = 1+i$

$K_o = 8000$ $\quad q = 1+0,05 => q^{37} = (1,05)^{37}$

$K_n = ?$ $\quad = (1,05)^{18}(1,05)^{19}$

$I = 0,05$ $\quad K_n^k = 8000(6,08138)$

$K_n^k = 4865,04 Af$

او يا: د ربح د زياتولو د جدول له مخې

$k37 = (8000)(1,05)^{37}$

$k37 = 8000(6,08140) => k37 = 48651,04 Af$

د لومړنۍ پانګې محاسبه (د اصلي پانګې محاسبه)

د وروستنۍ پانګې په همداسې پوښتنو کې، د مرکبې ربحې نرخ او وخت معلوم وي او له مخې يې د لومړنۍ پانګې محاسبه ترسره کېږي، دغه محاسبه هم په دوو طريقوسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسره کېږي، چې موږ يې دلته يوازې پر الجبري ميتود بسنه کوو. لومړنۍ پانګه د الجبري ميتود له مخې د لاندې فورمول په مرسته محاسبه کېدای شي:

$$K_n = K_o \cdot q^n$$

$$K_o = \frac{K_n}{q^n}$$

او يا:

$$K_o = K_n \frac{1}{q^n}$$

لومړۍ بېلګه: که چېرې د $4\frac{1}{2}$ فيصد مرکبې ربحې په نرخ يوه پانګه د ۸ کالو په موده کې 14221 افغانيو ته ورسېږي، نو د لومړنۍ پانګې ارزښت معلوم کړئ؟

$$K_o = ? \quad N = 8 \quad P = 4\frac{1}{2}\% \quad K_n = 14221$$

$$K_o = \frac{k_n}{q^n}$$

$$q = 1 + i => 1 + 0,045$$

$$q = 1,045$$

$$K_o = \frac{14221}{(1,045)^8}$$

$$K_o = \frac{14221}{1,4208} = 9569,98$$

$$K_o = 10014,7$$

$$i = \frac{p}{100}$$

$$i = \frac{4\frac{1}{2}}{100}$$

$$i = \frac{9}{2} \cdot \frac{1}{100}$$

$$i = 0,045$$

دويمه بېلګه: که چېرې د 7% مرکبې ربحې په نرخ يوه پانګه د ٤ کالو په موده کې 94000 افغانيو ته ورسېږي، د لومړنۍ پانګې ارزښت معلوم کړئ؟

حل:

$$K_o = \frac{K_n}{q^n} => kn \cdot \frac{1}{q^n}$$

$Kn = 945000$

$P = 7\%$

$N = 4$ کال

$K_o = ?$

$$Q = 1 + i$$

$$i = \frac{p}{100} = \frac{7}{100}$$

$$i = 0,07$$

$$q = 1 + 0,07 => q = 1,07$$

او يا:

$$K_o = \frac{kn}{q^n}$$

$$K_o = \frac{945000}{(1,27)^4} \Rightarrow \frac{945000}{1,310} = 721374,04\,Af$$

$$K_o = 721374,04$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمه بېلګه: که چېرې د 3% مرکبې ربحې په نرخ یوه پانګه د ۵ کالو په موده کې ۹۹۰۰۰ افغانیو ته ورسېږي، د لومړنۍ پانګې ارزښت معلوم کړئ؟

$K_n = 99000$
$P = 3\%$
$N = 5$ کال
$K_o = ?$

$$K_o = \frac{k_n}{q^n}$$
$$q = 1 + i = 1 + 0{,}03$$
$$q = 1{,}03$$
$$q^5 = (1{,}03)5$$
$$q = 1{,}092$$
$$K_o = \frac{99000}{(0{,}03)5}$$
$$K_o = \frac{99000}{1{,}157} = 85418{,}46Af$$
$$K_o = 05418{,}45Af$$

$$i = \frac{p}{100}$$
$$i = \frac{3}{100}$$
$$i = 0{,}03$$

څلورمه بېلګه: که چېرې د 6% په نرخ د ۱۵ کالو په موده کې یوه پانګه ۸۰۰۰۰ افغانیو ته ورسېږي، نودا معلومه کړئ، چې په سر کې څومره افغانۍ مرکبې ربحې ته اېښودل شوي دي؟

له دریېم جدول څخه په ګټه اخیستنې سره:

$K_n = 80000$
$N = 15$ سال
$P = 6\%$
$K_o = ?$

$$K_n = k_o(1+i)n$$
$$K_n = k_o \cdot q^n$$
$$K_o = \frac{k_n}{q^n} \Rightarrow K_n \frac{1}{q^n}$$
$$K_o = \frac{80000}{1} \cdot \frac{q^n}{1}$$
$$K_o = 80000(0{,}41727)$$
$$K_o = 33381{,}17 = 3338{,}17$$

$$i = 0{,}06$$
$$q = 1 + i$$
$$q = 1 + 0{,}06$$
$$q = 1{,}06$$

$$K_o = \frac{K_n}{q^n} = \frac{80000}{(1{,}06)15} = \frac{80000}{2{,}39656}$$
$$K_o = 33381{,}17$$

پنځمه بېلګه: تر ۱۶ کالو وروسته د 4% په نرخ، 28450Af ترلاسه شوي دي، نواوس دا معلومه کړئ، چې لومړنۍ پانګه به څومره افغانۍ وې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

$$K_n = K_o(1+i)m$$

$n = 16$
$p = 4\%$
$K_o = ?$
$K_n = 28450 Af$

$$K_o = \frac{K_n}{(1+i)m} \qquad i = \frac{p}{100}$$

$$K_o = \frac{28450}{(1{,}04)^4} \qquad i = \frac{4}{100} = 0{,}04$$

$$K_o = \frac{28450}{1{,}810} = 15718{,}2 \qquad q = 1 + 0{,}04$$

$$q = 1{,}04$$

$$K_o = 15718{,}2$$

٦ – بېلګه: تر ۴۲ کالو وروسته د 5% په نرخ 240000 افغانۍ ترلاسه شوي دي، د لومړنۍ پانګې کچه محاسبه کړئ؟

$K_n = 240000 Af$
$N = 42$ سال
$P = 5\%$
$K_o = ?$

$$K_n = k_o(1+i)^n$$

$$K_o = \frac{K_n}{(1+i)^n} = \frac{240000}{(1+0{,}05)^{42}}$$

$$K_o = \frac{240000}{(1{,}05)^{42}}$$

$$K_o = \frac{240000}{(1{,}05)^{20}(1{,}05)^{22}}$$

$$K_o = \frac{240000}{(2{,}65329)(2{,}92526)}$$

$$K_o = \frac{240000}{7{,}76156} = 30421{,}612$$

a- د مرکبې ربحې د مقدار محاسبه:

د مرکبې ربحې مقدار کولی شو، په دوو طریقوسره ترلاسه کړو، که له وروستنۍ پانګې څخه، لومړنۍ پانګې تفریقې شي، د مرکبې ربحې مقدار ترلاسه کېږي؛ یعنې:

$$z = k_n - k_o$$

۱- بېلګه: د 5% په نرخ، د 200000 افغانیو په اندازه د یوې پانګې مرکبې ربحې د ۴ کالو په موده کې به څومره افغانیو ته ورسېږي؟

لومړۍ طریقه: د مرکبې ربحې د مقدار د محاسبې لپاره لومړی باید د وروستنۍ پانګې مقدار ترلاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

$K_o = 200000$
$K_n = ?$
$.Z = ?$
$P = 5\%$
کال $N = 4$

$Z = k_n - k_o$
$K_n = k_o \cdot q^n$
$K_n = 200000$
$K_n = (200000)(1,05)^4$
$K_n = 200000(1,2150)$
$K_n = 243000$
$Z = 243000 - 200000$
$Z = 43000 Af$

$q = 1 + i$
$i = \frac{p}{100}$
$i = \frac{5}{100}$
$i = 0,05$
$q = 1 + 0,05$
$q = 1,05$
$q^4 = 1,215$

د دويمې طريقې پربنسټ: د ربحې مقدار د محاسبې لپاره، د $z = kn - k_o$ فورمول له مخې کولی شو، لاندې فورمول ترلاسه کړو:

$$K_n = k_o \cdot q^n$$
$$Z = [(k_o \cdot q^n) - k_o]$$
$$Z = k_o(q^n - 1)$$

۱ - بېلگه: د مخکنۍ بېلگې د اقلامو په پام کې نيولو سره د مرکبې ربحې مقدار معلوم کړئ؟

$$z = 200000$$
$$z = k_o(q^n - 1) \Rightarrow q = 1 + i \Rightarrow 1 + 0.05 = (1.05)^4 \qquad q^n = 1.215$$
$$z = 200000(1,215 - 1)$$
$$z = 200000(0,215)$$
$$z = 43000 Af$$
$$q^4 = 1,215$$

۲ - بېلگه: د 7% مرکبې ربحې په نرخ به د 850000 افغانيو په مبلغ پانگې د مرکبې ربحې مقدار تر ۶ کالو وروسته څومره افغانۍ وي؟

حل - د لومړۍ طريقې له مخې: د مرکبې ربحې مقدار د محاسبې لپاره لومړی بايد د وروستنۍ پانگې مقدار معلوم کړو. n=6 p=7% ko=850000 Zn=?

$$Z = k_n - k_o$$
$$K_n = k_o \cdot q^n$$
$$K_n = 850000(1,07)^6$$
$$K_n = 850000(1,5) => 1275000$$
$$K_n = 1275000 Af$$
$$Z = 1275000 - 850000 = 425000$$
$$Z = 425000$$

$q = 1 + i$
$q = 1 + 0,07$
$q = 1,07$

$i = \frac{p}{100}$
$i = \frac{7}{100} = 0,07$
$i = 0,07$

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل:

د دويمې طريقې له مخې: د ربحې مقدار د محاسبې لپاره له لاندې فورمول څخه کار اخلو:

$k_o = 850000 \quad z = k_o q^m - 1)$

$q = (1{,}07)^6 = 1{,}5$

$z = 850000.(1{,}5 - 1) \qquad q^n = q^6 = 1{,}5 - 1 = 0{,}5$

$z = 850000 \cdot 0{,}5 = 425000$

$z = 425000 Af$

۳ - بېلګه: د 10 فيصدو مرکبې ربحې په نرخ د 747000 افغانيو په اندازه د يوې پانګې د ربحې مقدار به تر 3 کالو وروسته څومره کېږي؟

حل: د لومړۍ طريقې له مخې:

$n = 3$ کال

$K_o = 747000$

$p^n = 10\%$

$K_n = k_o \cdot q^n \qquad q = 1 + i$

$K_n = 747000(1{,}1)^3 \qquad i = \frac{p}{100} = \frac{10}{100} = 0{,}1 \qquad q^3 = (1{,}1)^3 = 1{,}33$

$K_n = 747000 \cdot 1{,}331 = 994257 \qquad q = 1 + 0{,}1 = 1{,}1$

$Z_n = kn - k_o$

$Z_n = 994257 - 747000$

$Z_n = 247257 Af$

حل: د دويمې طريقې له مخې:

$K_o = 747000$

$Z_n = k_o \cdot q^n - 1$

$Z_n = 747000(1{,}331 - 1) => 747000(0{,}331) = 247257$

$Z_n = 247257 Af$

۴- بېلګه: د 3% مرکبې ربحې په نرخ د 900000 افغانيو په اندازه د يوې پانګې د مرکبې ربحې مقدار تر ۵ کالو وروسته محاسبه کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل: د لومړۍ طريقې له مخې:

$K_o = 900000$
$p = 3\%$
$n = 5$ کال
$K_n = ?$
$Z = ?$

$i = \frac{p}{100}$
$i = \frac{3}{100} = 0,03$
$q = 1 + i$
$q = 1 + 0,03$
$q = 1,03$
$q^5 = 1,158$

$K_n = k_o \cdot q^n$
$K_n = 900000 \cdot 1,158$
$K_n = 1042200 Af$
$Z = k_n - k_o => 1042200 - 900000$
$Z = 142200 Af$

حل: د دويمې طريقې له مخې:

$z = k_o \cdot q^n - 1$
$z = 900000(1,158 - 1)$
$z = 900000(0,158 = 142200$
$z = 142200 Af$

د قسط السنين مفهوم او ارزښت:

قسط السنين هغه ټاکلي مبالغ دي، چې اندازه يې زياتره د مخکنيو تادياتو پر بنسټ، له يوه يا څواشخاصوسره مساوي ده، چې په يوه يا څو وارونو د ټاکلو وختونو له مخې تاديه کېږي، دغه وختونه په منظمه او دايمي توګه د يادې ورکړې د يوې ټاکلې مودې لپاره ټاکل کېږي، د ورکړې په پام کې نيولو سره لاندې توپير ترلاسه کولی شو:

الف- قسط السنين هغه مهال، چې يوازې د مهالنۍ دورو د ټاکلي شمېر لپاره، چې مخکې ټاکل شوی وي، تاديه کېږي.

ب- عمري قسط السنين چې معمولا د مشتري تر مړينې پورې د ورکړې وړ دی.

ج- همېشني قسط السنين، چې د وخت له پلوه نامحدود دي او هغه ربح ده، چې د يوې پانګې له ذخېرې څخه په دايمي توګه اخيستل کېږي.

که قسط السنين د هغې دورې په پيل کې تاديه شي، چې له مخې يې تاديه صورت مومي، نو قسط السنين مخکنی دی او که د هغې دورې په پای کې تاديه شي، چې ورته ټاکل شوې ده، نو قسط السنين وروستنی دی. د پيسو هغه مبلغ چې له مخې يې قسط السنين ورکول کېږي، يو ځلې يا څو ځلې دی، چې څوځلي تاديه د انفرادي يا حق الاشتراک تاديې په نامه هم يادېږي. دغه تاديه، د کلنۍ، شپږمياشتنۍ، د کال يا مياشتنۍ ربحې په شان تر هغه مهاله تاديه کېږي، چې د هغې پانګې ذخېرې ته ورسېږي، چې ترې د قسط

(c) ketabton.com: The Digital Library

السنين ورکړه د ورکړې وړ ده. د حق الاشتراک ټول مبالغ باید تر دغه مهاله ربح زیاتونه وشي.

له عادي مرکبې ربحې سره د قسط السنين د محاسبې توپیر: له عادي مرکبې ربحې سره د قسط السنين د محاسبې توپیر په دې کې دی، چې مرکبه ربح، د منفردې پانګې د یوه مبلغ د کموالي یا ربحې زیاتونې سره سروکار لري، په داسې حال کې، چې د قسط السنين محاسبه د پانګه ییزو مبالغو د یو شمېر ربحې له کموالي یا ربحې زیاتونې سره سروکار لري، چې باید په ټاکلو مودو کې تادیه شي.

د خپلې اندازې له مخې قسط ثابت دی؛ یعنې لکه څرنګه، چې مساوي وي، یا د ټاکلو قواعدو (حسابي یا هندسي) صعودي وي، یا د حق الاشتراک له حسابي پلوه نزولي او د یوه شي قسط وګڼل شي، موږ د دوارو لپاره په خپلو مباحثو کې د () رانت علامه ټاکو. د قسط السنين تر ټولو زیات اهمیت په کې بیمه په ځانګړې توګه د حیات، او دتصادفاتو په بیمو او داسې نورو کې وي.

د قسط السنين د ربحې زیاتول:

الف- د قسط د پای د کال تر پایه د مخکني قسط السنين د زیاتولو ربح.

پوښتنه: یو مبلغ 2000€ څلور کاله د 6% مرکبې ربحې له مخې مخکې له مخکې ورکول کېږي.نو اوس دا معلومه کړئ،چې څومره پیسې د څلورم کال تر پایه پورې په مجموعي توګه تادیه شوې دي؟ پورتنۍ پوښتنه د دریو لاندې کړنلارو له مخې حل شوې ده. د هر کال لپاره د ربحې د تزیید په وسیله، د ساده ربحې د محاسبې له مخې حساب:

حسابی طریقه:

تادیې د لومړي کال پیلIد	2000 €
+ ربح 6%	120 €
د لومړي کال پای	2120 €
IIتادیه	2000 €
د دویم کال پیل	4120 €
+ربح6%	247. 20 €
د دویم کال پای	4367. 20 €
IIIتادیه	2000 €
د درېیم کال پیل	6367. 20 €
+ربح 6%	382. 032 €
د درېیم کال پای	6749. 232 €
IVتادیه	2000 €
د څلورم کال پیل	8749. 232 €
+ربح 6%	524. 954 €
د څلورم کال پای	9274. 186 €

د څلورم کال په پای کې نتیجه، د مرکبې ربحې په ګډون د ورکړې د مجموع پر 9274. 186€ بالغه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه: پورتنۍ پوښتنه د الجبري کړنلارې له مخې محاسبه کړئ؟

$R_1 = R + R \times i$. I

$R_1 = 2000 + (2000 \times 0{,}06)$

$R_1 = 2000 + 120$

$R_1 = 2120$ € I

$R_2 = R_1 + (R_1 \times i) + R + (R \times i)$ II

$R_2 = 2120 + (2120 \times 0{,}06) + 2000 + (2000 \times 0{,}06)$

$R_2 = 2120 + 127{,}20 + 2000 + 120$

$R_2 = 4367{,}20$

$R_3 = R_2 + (R_2 \times i) + R + (R \times i)$........................ III

$R_3 = 4367{,}20 + (4367{,}20 \times 0{,}06) + 2000 + 120$

$R_3 = 6749{,}232$

$R_4 = R3 + (R3 \times i) + R + (R \times i)$........................IV

$R_4 = 6749{,}232 + (6749 \times 0{,}06) + 2000 + (2000 \times 0{,}06)$

$R_4 = 6749{,}232 + 404{,}95392 + 2120$

$R_4 = 9274{,}186$

پورتنۍ پوښتنه کولی شو، د هندسوي سلسلې د فورمول په مرسته هم محاسبه کړو.

$$R_n = r \cdot \frac{q(q^n - 1)}{2 - 1}$$

q= 1=+i $\quad R_n = 2000 \text{ x } 1.606 \text{ x } \frac{\left[(1.06)^4 - 1\right]}{1.06 - 1}$

i=0. 06 $\quad R_n = 2000 \times 1.06 \times \frac{1.02647696 - 1}{0.06}$

q=1. 06 $\quad R_n = 2120 \times 4.74616$

r=2000 $\quad R_n = 9274.186$

p=0. 06

n=4

$R_{4=}$?

R_n=?

یادونه: که چېرې یې طاقت ډېر لوړ وي، نو پوښتنه باید د لوګارتم په مرسته حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- بېلګه: یو شخص د ۲۵ کالود مودې په موخه په یوه موسسه کې کار کوي او په کال کې ۱۵۶۰۰ افغانۍ د عددي متن په حساب کې یوه بانک ته انتقالوي. که د بانک له خوا 6% مرکبه ربحه محاسبه شي، نو نوموړی به د پینځه ویشتم کال په پای کې څومره پیسې ترلاسه کړي؟

حل:

$r=15600$

$p=6\%$

$R_n=?$

$n=25$

$R_n=rq\cdot\frac{q^n-1}{q-1}$

$q=1+i$

$i=0,06$

$q=1+0,06$

$q=1,06$

$R_n=15600\cdot1,06\cdot\frac{(1,06)^{25}-1}{1,06-1}$

$R_n=15600\cdot1,6\frac{(1,06)^{25}-1}{1,06-1}$

$R_n=15600\cdot1,06\frac{3,873-1}{1,06-1}=>\frac{2,873}{0,06}$

$R_n=15600\cdot2,873=44818,8Af$

$R_n=44818,8Af$

۳- بېلګه: 6700Af د مساویانه قسط په توګه د ۱۸ کالو د مرکب نرخ په 7,5% نرخ اېښودل کېږي، وروستنی مبلغ معلوم کړئ؟

$r=6700$

$n=18$ کاله

$p=7,5\%$

$R_n=?$

$i=\frac{7,5}{100}=0,075$

$q=1+i=>1+0,075=1,075$

$R_n=rq(\frac{q^n-1}{q-1})$

$R_{18}=6700\cdot1,075(\frac{(1,075)^{18}-1}{1,075-1})$

$R_{18}=7202,5(\frac{3,6758-1}{1,075-1})$

$R_{18}=7202,5(\frac{2,6758}{0,075})$

$R_{18}=7202,5(35,6773)$

$R_{18}=256965,75$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- بېلګه: 4000Af د قسط په توګه د 8% ربحې په نرخ د ۷ کالو لپاره اېښودل شوي دي، وروستنی مبلغ څومره دی؟

$$r = 4000 \quad n = 7 \quad p = 8\% \quad R_n = ?$$

$$q = 1 + i$$
$$i = \frac{p}{100} = \frac{8}{100} = 0,08$$
$$q = 1 + 0,08 = 1,08$$
$$R_n = rq(\frac{q^n - 1}{q - 1})$$
$$R_n = 4000 \cdot 1,08(\frac{(1,08)^7 - 1}{1,08 - 1})$$
$$R_n = 4000 \cdot 1,08(8,92280)$$
$$R_n = 4000(9,63666)$$
$$R_n = 38546,49Af$$

۵- بېلګه: د ۱۵ کالو یو قسط د 5% په نرخ، ۸۲۴۰۰ افغانیو ته رسېدلی دی،نو اوس دا معلومه کړئ،چې د قسط مبلغ څومره افغانۍ دی؟

$$R_n = rq(\frac{q^n - 1}{q - 1})$$

$$k_n = 82400Af \quad p = 5\% \quad n = 15 \quad r = ? \quad i = 0,05$$

$$rq = (\frac{q^n - 1}{q - 1}) / \div q(\frac{q^n - 1}{q - 1})$$
$$r = \frac{kn}{q(\frac{q^n - 1}{q - 1})} = \frac{82400}{1,05}$$
$$r = \frac{82400}{1,05(21,57856)}$$
$$r = \frac{82400}{22,65748} => r = 3636,768$$

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم ټپرکي دمطالبو لنډیز

د ربحې او قسط السنین محاسبه:

ربح: ربح د پیسو هغه مقدار دی، چې مدیون یې له پولي پانګې څخه د ګټې اخیستنې له امله، داین ته ورکوي. د ربحې محاسبه، د فیصدیو په شان ترسره کېږي او د وخت عامل هم پکې شامل وي.

د ربحې د محاسبې ډولونه: په دوه ډوله ترسره کېږي: د ساده ربحې محاسبه او د مرکبې ربح محاسبه.

الف: - د ساده ربحې محاسبه: د ساده ربحې په محاسبه کې د ربحې مقدار په پانګه کې شاملېږي.

ب: - د مرکبې ربحې محاسبه: په دغه محاسبه کې، پانګه د ربحې د مقدار په اندازه زیاتوالی مومي.

الف: - د ساده ربحې محاسبه:

۱- تر سلو پورته د ربحې محاسبه

۱- د ربحې د مقدار محاسبه:

a- د کال د ربحې محاسبه؛ یعنې: $z_n = c.\ i.\ n$

b- د میاشتې د ربحې محاسبه؛ یعنې: $z_m = c.i\frac{m}{12}$

c- د ورځې د ربحې محاسبه؛ یعنې: $z_t = c.i\frac{t}{360}$

۲- د پانګې محاسبه:

a- د کلنۍ پانګې محاسبه: $c_n \frac{z_n}{in}$

b- د میاشتنۍ پانګې محاسبه: $c_m = \frac{z_m}{i\frac{m}{12}} => c_m = \frac{zm \cdot 12}{im}$

c- د ورځنۍ پانګې محاسبه: $c_t = \frac{z_t \cdot 360}{it}$

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ربحې د نرخ محاسبه:

a- د کلنۍ ربحې د نرخ محاسبه: $p_n = \frac{100 \cdot z_n}{c_n}$

b- د میاشتنۍ ربحې د نرخ محاسبه: $p_m = \frac{z_m \cdot 1200}{c \cdot m}$

c- د ورځنۍ ربحې د نرخ محاسبه: $p_t = \frac{z_t \cdot 36000}{ct}$

۳- له ۱۰۰ څخه پورته دربحې محاسبه

د اصلي پانګې او د ربحې د مقدار محاسبه:

۱- د اصلي پانګې او د کلنۍ ربحې د مقدار محاسبه:

د کال د ربحې مقدار $= z_n = \frac{c_1 \cdot n}{(\frac{100}{p}) + n}$ => د کال اصلي پانګه $c = c_1 - zm$

۲- د اصلي پانګې او د میاشتنۍ ربحې د مقدار محاسبه:

$$z_m = \frac{c_1 \cdot m}{(\frac{1200}{p}) + m} => c = c_1 - z_m$$

۳- د اصلي پانګې او د ورځنۍ ربحې د مقدار محاسبه:

$$z_t = \frac{c_1 . t}{(\frac{36000}{p}) + t} => c = c_1 - zt$$

حل:

د دريو حالتونو په اړه بیلګې:

ب: د مرکبې ربحې محاسبه:

a- د پانګې د وروستني ارزښت محاسبه:

b- د لومړنۍ پانګې (د اصلي پانګې) محاسبه.

په دا رنګه پوښتنو کې وروستنۍ پانګه، د مرکبې ربحې نرخ او وخت معلوم وي.

c- د مرکبې ربحې د مقدار محاسبه: د مرکبې ربحې د مقدار محاسبه په دوو طریقو سره ترسره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم څپرکي پوښتنې:

۱- که چېرې د 220000 افغانیو د ربحې نرخ %2 وي، نو د دريو مياشتو په موده کې د ربحې اندازه معلومه کړئ؟

۲- څومره پانګه د %4 په نرخ، د ۵ کلونو په موده کې د 20000 افغانیو په مبلغ ربح حاصلولی شي؟

۳- د ربحې د کوم نرخ له مخې، د 200000 افغانیو په اندازه پانګه د 200 ورځو په موده کې 20000 افغانۍ ربح حاصلولی شي؟

۴- د %2 په نرخ يوه پانګه د 10 کلونو په موده کې 30000 افغانیو ته رسېدلی شي، نو اصلي پانګه او د ربحې مقدار معلوم کړئ؟

۵- د 400000 افغانیو په اندازه د يوې پانګې مرکبه ربحه به د 3 کلونو په موده کې څومره وي، چې نرخ يې %3 ټاکل شوی وي؟

۶- د يوې پانګې لومړنی ارزښت معلوم کړئ، چې د 7 کلونو په موده کې د %5 ربحې په نرخ 450000 افغانیو ته ورسېږي؟

۷- د 20000 افغانیو په اندازه يوه پانګه، د $3\frac{1}{2}$ فيصدو مرکب نرخ له مخې، د 5 کلونو په موده کې به څومره پيسو ته لوړه شي؟

۸- که چېرې 5000 افغانۍ د 4 کلونو په موده کې د وروستيو قسطونو په توګه د %5 مرکبې ربحې له مخې، مرابحې ته وړاندې شي، د پنځم کال په پای کې د مجموعي مبلغ مقدار معلوم کړئ؟

۹- ۷۶۰۰۰ افغانۍ د 3,5 فيصد نرخ له مخې د هر کال په پيل کې د 17 کلونو لپاره د مساوي قسط په توګه مرکب نرخ ته وړاندې شوی، وروستنی مبلغ معلوم کړئ؟

۱۰- يو ۱۲ دفعه يي قسط د %3 په نرخ 17200 افغانیو ته رسېدلی دی، نو د قسط مبلغ معلوم کړئ، چې څومره افغانیو ته رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې او اخيستنې:

۱- ظهور غلام ربانی،حسابات تجارت،لکچر نوت

۲- لکچر نوت برای پوهنځی اقتصاد ۱۳۸۸

۳- کمین فاروق،۱۳۶۶

۴- باوری فضل الرحمن، اساسات حساب ۱۳۸۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام

د پوهنې وزارت د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت دښوونیز نصاب د انکشاف ریاست د ټولنې دعیني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلینو او شاګردانو د درسي کتابونو په برخه کې یې تخنیکي او مسلکي رشتې درلودې او لري یې، په لومړي سرکې یې تصمیم ونیو، چې په ښوونیزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بیاکتنه وکړي او ورپسې بیا د شاګردانو او محصلینو د درسي کتابونو د تالیف لپاره مبادرت او کوښښ وکړي. د خدای(ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د ښوونکو په میړانې او همت سره د ادارې او حسابدارۍ درسي کتابونه تالیف شول تر څو په وړیا ډول د شاګردانو او محصلینو په واک او اختیار کې ورکړل شي.

د علم او معرفت له ټولو لوستونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، ګرانو شاګردانو او د تخنیکي او مسلکي زده کړو د چارو له متخصصینو او همدا شان له ټولو څېړونکو او شنونکو څخه صمیمانه هیله کیږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښوونکو او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د مسلکي غړو له لوري تالیف او تدوین شوي دي. د مسلکي، تخنیکي او علمي مطالبو او مفاهیمو د څرنګوالي په هکله خصوصاً د هغوی املایي او انشایي اشتباهاتو په اړهمونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخوکې ګرانو شاګردانو ته له دې څخه ښه، غوره، ګټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شان له ګرانو شاګردانو او محصلینو څخه هیله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او استفادې پر مهال د هیواد اقتصادي ستونزې، فقر او وروسته پاتې والی په نظرکې ونیسي او د کتابونو په ساتنه کې کوښښ او زیار وباسي، ترڅو د ډېرو شاګردانو او محصلینو د ګټې وړ وګرځي.

پته: دپوهنې وزارت – دتخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت د تعلیمي نصاب د انکشاف ریاست – دکتابونو د تالیف او د درسي ممدو موادو د برابرولو عمومي مدیریت.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library